

POSYNODÁLNÍ APOŠTOLSKÁ EXHORTACE

AMORIS LÆTITIA

svatého otce Františka

BISKUPŮM, KNĚŽÍM A JÁHNŮM,
OSOBÁM ZASVĚCENÉHO ŽIVOTA,
KŘESŤANSKÝM MANŽELŮM
A VŠECH VĚŘÍCÍM
O LÁSCE V RODINĚ

1. Radost z lásky zakoušené v rodině je také radostí církve. Synodní otcové poukázali na to, že přes četné projevy krize manželství „je touha po rodině stále živá, zejména mezi mladými lidmi, a je motivací pro církev“.¹ Jako odpověď na tuto touhu je „křesťanská zvěst o rodině vpravdě radostným poselstvím“.²

2. Činnost synodu umožnila prozkoumat stav rodin v současném světě, rozšířit náš pohled na důležitost manželství a rodiny a oživit naše vědomí o ní. Složitost předložených témat nám zároveň ukázala nutnost další otevřené diskuse o některých věroučných, morálních, duchovních a pastoračních otázkách. Uvažování pastýřů a teologů, pokud je vedeno věrností církvi a je poctivé, realistické a kreativní, nám pomáhá dojít větší jasnosti. Diskuse, které se vedou ve sdělovacích prostředcích, v některých publikacích, a dokonce mezi služebníky církve, se pohybují od bezuzdné snahy změnit všechno bez dostatečné reflexe nebo zdůvodnění až po postoj, který si nárokuje vyřešit všechno aplikováním obecných norem nebo vyvozením nepřiměřených závěrů z některých teologických reflexí.

3. Protože „čas je nadřazen prostoru“, chtěl bych podotknout, že ne všechny věroučné, morální nebo pastorační diskuse musejí být vyřešeny zásahem magisteria. V církvi je přirozeně nezbytná jednota nauky a praxe, ale to nebrání, aby existovaly různé způsoby interpretace některých hledisek nauky nebo některých důsledků z ní plynoucích. Tak tomu bude až do doby, kdy nás Duch dovede k plnosti pravdy (srov. Jan 16,13), to znamená, kdy nás dokonale uvede do Kristova tajemství a my budeme moci vidět všechno jeho pohledem. Kromě toho je možno v každé zemi nebo oblasti hledat řešení, která lépe odpovídají její kultuře a která jsou pozorná k místním tradicím a potřebám. Vždyť „jednotlivé kultury se od sebe velmi liší a každý obecný princip [...], má-li být zachováván a aplikován, potřebuje být inkulturován“.³

¹ 3. mimořádné všeobecné shromáždění biskupského synodu, *Relatio Synodi*, 18. října 2014, 2.

² 14. řádné všeobecné shromáždění biskupského synodu, *Relatio finalis*, 24. října 2015, 3.

³ Promluva při zakončení 14. řádného všeobecného shromáždění biskupského synodu (24. října 2015): *L'Osservatore Romano*, 26.–27. října 2015, s. 13; srov. PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE, *Víra a kultura ve světle Bible: Akta plenárního zasedání 1979 Papežské biblické komise*, Torino 1981; 2. Vatikánský koncil, Pastorační konstituce *Gaudium et spes*, 44; JAN PAVEL II., Encyklika *Redemptoris missio* (7. prosince 1990), 52; AAS 83 (1991), 300; Apoštolská exhortace *Evangelii gaudium* (24. listopadu 2013), 69.117: AAS 105 (2013), 1049.1068–1069.

4. Musím také říct, že synodní jednání v sobě mělo mnoho krásy a přineslo mnoho světla. Jsem vděčný za množství příspěvků, které mi pomohly postihnout otázky rodin ve světě v celé jejich šíři. Všechna vystoupení synodních otců, jimž jsem ustavičně pozorně naslouchal, mi připadala jako vzácný mnohostěn, tvořený mnoha důvodnými starostmi a poctivými a upřímnými otázkami. Proto jsem považoval za správné sestavit posynodní apoštolskou exhortaci, v níž budou shromážděny příspěvky obou nedávných synodů o rodině spolu s dalšími úvahami, které mohou dát orientaci pastorační reflexi, dialogu a praxi, a současně dodat rodinám odvahy, povzbuzení a pomoc v jejich úsilí a těžkostech.

5. Tato exhortace nabývá zvláštního významu v souvislosti s tímto Jubilejním rokem milosrdenství. Na prvním místě proto, že ji předkládám křesťanským rodinám, aby jim byla podnětem k vážení si daru manželství a rodiny a aby pevně a plně milovaly hodnoty, jako jsou velkodušnost, iniciativnost, věrnost a trpělivost. Na druhém místě proto, že si klade za cíl povzbudit všechny, aby byli znamením milosrdenství a blízkosti tam, kde se rodinný život neuskutečňuje dokonale nebo neprobíhá v pokoji a radosti.

6. Na začátek textu zařadím kapitolu, která bude inspirována Písmem svatým, abych udal správný tón. Potom se budu zabývat současnou situací rodin, abychom měli dobrý základ v realitě. Potom připomenu některé podstatné prvky učení církve o manželství a rodině, abych tak vytvořil prostor pro dvě ústřední kapitoly, které budou věnovány lásce. Následně poukážu na některé pastorační přístupy, které nám naznačí, jak budovat spolehlivé a plodné rodiny podle Božího plánu, a jednu kapitolu věnuji výchově dětí. Poté se zastavím u pozvání k milosrdenství a pastoračnímu rozlišování v situacích, které úplně neodpovídají tomu, co od nás žádá Pán, a na konec stručně načrtnu některé linie rodinné spirituality.

7. Vzhledem k bohaté dvouleté reflexi, kterou přinesla synodní jednání, probírá tato exhortace v různých stylech mnoho různých témat. Tím se vysvětluje její nezbytná rozsáhlost. Z toho důvodu nedoporučuji, aby se četla povšechně a ve spěchu. Rodiny a osoby činné v rodinné pastoraci z ní budou mít větší užitek, když budou trpělivě číst do hloubky jednu část po druhé nebo když v ní budou hledat to, co právě potřebují v různých konkrétních okolnostech. Například je možné, že manželé se nejdříve najdou ve čtvrté a páté kapitole, že pastorační pracovníci se budou zvlášť zajímat o kapitolu šestou a že všichni budou považovat za velkou výzvu kapitolu osmou. Doufám, že každý při četbě pocítí volání pečovat s láskou o život rodin, protože „rodiny nejsou problém, ale především příležitost“.⁴

PRVNÍ KAPITOLA

VE SVĚTLE SLOVA

8. Bible je plná rodin, narození, milostných příběhů a rodinných krizí, a to už od první stránky, kde vstupuje na scénu rodina Adama a Evy s břemenem násilí, ale také s trvajícím životním silou (srov. Gn 4),

⁴ Promluva při setkání s rodinami v Santiago de Cuba (22. září 2015): *L'Osservatore Romano*, 24. září 2015, s. 7.

až do poslední stránky, kde se odehrává svatba Nevěsty s Beránkem (srov. Zj 21,2.9). Dva domy, o kterých mluví Ježíš, jsou postaveny na skále nebo na písku (srov. Mt 7,24-27) a symbolizují různé rodinné situace svobodně vytvářené těmi, kdo v nich žijí, protože – jak píše básník – „každý dům je svícen“.⁵ Vejděme nyní do jednoho z těch domů pod vedením žalmisty za doprovodu zpěvu, který ještě dnes zaznívá při židovské i křesťanské svatební bohoslužbě:

„Blaze každému, kdo se bojí Hospodina,
kdo kráčí po jeho cestách.
Budeš jít z výtěžku svých rukou,
bude ti blaze a dobře.
Tvá manželka bude jako plodná réva
uvnitř tvého domu.
Tvoji synové jako výhonky oliv
kolem tvého stolu.
Hle, tak bývá požehnan muž,
který se bojí Hospodina.
Ať ti Hospodin požehná ze Siónu,
abys viděl štěstí Jeruzaléma
po všechny dny svého života,
abys viděl syny svých synů:
Pokoj v Izraeli!“ (Žl 128,1-6).

TY A TVÁ MANŽELKA

9. Překročme tedy práh tohoto klidného domu, v němž rodina sedí u svátečního stolu. Uprostřed uvidíme otce a matku, dvojici s jejím příběhem lásky. V nich se uskutečňuje ten prvotní plán, kterého se mocně dovolává Kristus: „Nečetli jste v Písmu, že Stvořitel na začátku učinil lidi jako muže a ženu?“ (Mt 19,4). Jako ozvěnu tu slyšíme příkaz z knihy Genesis: „Proto muž opustí svého otce i svou matku a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem“ (Gn 2,24).

10. Dvě velkolepé úvodní kapitoly knihy Genesis nám představují lidský pár v jeho podstatné skutečnosti. V tomto textu na začátku Bible vyniká několik zásadních tvrzení. První, které pak souhrnně cituje Ježíš, říká: „Bůh stvořil člověka ke svému obrazu, k obrazu Božímu ho stvořil; stvořil je jako muže a ženu“ (1,27). Je překvapivé, že odpovídajícím vyjádřením „Božího obrazu“ je právě dvojice „muž a žena“. Znamená to snad, že sám Bůh je sexuální povahy nebo že ho provází božská družka, jak věřila některá stará náboženství? Určitě ne, vždyť víme, jak důrazně Bible tyto představy rozšířené u Kanaánců ve Svaté zemi odmítla jako modlářské. Boží transcendence je zachována; ale poněvadž Bůh je současně Stvořitel, je plodnost lidského páru jeho živým a působivým „obrazem“, viditelným znamením jeho stvořitelského úkonu.

11. Dvojice, která miluje a plodí život, je skutečným živým „uměleckým dílem“ (a ne modlou z kamene nebo ze zlata, kterou zapovídá Dekalog), schopným zjevovat Boha stvořitele a spasitele. Proto se plodná láska stává symbolem hlubokých Božích skutečností (srov. Gn 1,28; 9,7; 17,2-5.16; 28,3; 35,11; 48,3-4). Z toho lze vyvodit, proč je vyprávění knihy Genesis ve stylu „kněžské tradice“ proloženo několika genealogickými výčty (srov. 4,17-22.25-26; 5; 10; 11,10-32; 25,1-4.12-17.19-26;

⁵ JORGE LUIS BORGES, „Calle desconocida“, in *Fervor de Buenos Aires*, Buenos Aires 2011, 23.

36). Plodivá schopnost lidského páru je cesta, na níž se rozvíjejí dějiny spásy. V tomto světle se plodný vztah páru stává obrazem, v němž se odhaluje a popisuje tajemství Boha, podstatná křesťanská vize Trojice, vize, která kontemplanuje v Bohu Otce, Syna a Duchu lásky. Bůh jako Trojice je společenství lásky a rodina je jeho živým odleskem. To nám osvětlují slova svatého Jana Pavla II.: „Náš Bůh ve svém nejniternějším tajemství není samota, ale rodina, poněvadž v sobě obsahuje otcovství, synovství a podstatu rodiny, což je láska. Tou láskou je v božské rodině Duch Svatý.“⁶ Rodina tedy není bez vztahu k samotné božské podstatě.⁷ Toto trojiční hledisko lidského páru je nově vyloženo v pavlovské teologii, když ho apoštol klade do vztahu k „tajemství“ spojení Krista a církve (srov. Ef 5,21-33).

12. Když Ježíš mluví o manželství, odkazuje na další stránku knihy Genesis, na její 2. kapitolu, kde se nachází nádherný portrét lidského páru se zářivými detaily. Zastavíme se jen u dvou z nich. Prvním je neklid muže, který hledá „sobě odpovídající pomoc“ (vv. 18,20), schopnou naplnit samotou, která ho zneklidňuje a kterou neodstraní ani blízkost živočichů a celého stvoření. Původní hebrejský výraz nás odkazuje na přímý, jakoby „čelní“ vztah – z očí do očí – v mlčenlivém rozhovoru, protože v lásce je mlčení často výmluvnější než slova. Je to setkání s tváří, s „ty“, které odráží božskou lásku a které je „nejlepší majetek, pomoc pro sebe a sloup na oporu“ (Sir 36,24), jak praví biblický mudrc. Podobně také volá nevěsta v Písni písní v úžasném vyznání lásky a vzájemném darování se: „Můj miláček patří mně a já jsem jeho [...]. Já patřím svému miláčkovu a on je můj“ (2,16; 6,3).

13. Z tohoto setkání, které léčí samotou, se rodí život a rodina. To je ten druhý detail, který můžeme zdůraznit: Adam, který je také mužem všech dob a všech míst naší planety, spolu se svou manželkou dává vzniknout nové rodině, jak to opakuje Ježíš, když cituje Genesis: „Připojí se ke své ženě a ti dva budou jeden člověk“ (Mt 19,5; srov. Gn 2,24). Sloveso „připojit se“ v původním hebrejském textu označuje těsný hluboký soulad, fyzické a niterné přilnutí, a to v takovém rozsahu, v jakém se používá pro popis sjednocení s Bohem: „Má duše lne k tobě“ (Žl 63,9), zpívá žalmista. Tak se evokuje manželské spojení nejen v sexuální a tělesné rovině, ale také ve svobodném darování se z lásky. Plodem tohoto spojení je, že se „stávají jedním tělem“, jak v tělesném objetí, tak ve spojení dvou srdcí a života, a pak i v dítěti, které se z nich narodí, jež je geneticky i duchovně spojí tak, že v sobě ponese obě tato „těla“.

TVOJI SYNOVÉ JAKO VÝHONKY OLIV

14. Vraťme se ke zpěvu žalmisty. V domě, kde muž a jeho manželka sedí u stolu, jsou synové, kteří jsou k nim připojeni „jako výhonky oliv“ (Žl 128,3), totiž plní síly a života. Zatímco rodiče jsou pro dům základem, děti jsou jakoby „živé kameny“ rodiny (srov. 1 Petr 2,5). Je příznačné, že po Božím jménu (JHWH, „Hospodin“) je nejčastějším slovem ve Starém „syn“ (*ben*), slovo, které odkazuje na hebrejské sloveso s významem „stavět“ (*banah*). Proto se ve 127. žalmu opěvuje dar synů obrazy, které se vztahují ke stavění domu nebo ke společenskému a obchodnímu životu, jenž se odehrával u městské brány: „Když nestaví dům Hospodin, marně se lopotí, kdo ho stavějí. [...] Hle, Hospodinovým darem jsou synové, odměnou je plod lůna. Čím jsou bojovníku šípy v ruce, tím jsou synové z mladých let. Šťastný muž, který jimi naplnil svůj toulec; nepřijdou do hanby, když se budou v branách soudit s protivníky“ (vv. 1.3-5). Je pravda, že tyto obrazy jsou odrazem kultury starověké společnosti, ale

⁶ Homilie při mši v Puebla de los Angeles (28. ledna 1979), 2: AAS 71 (1979), 184.

⁷ Srov. *tamtéž*.

přítomnost synů je v každém případě znamením plnosti rodiny v průběhu dějin spásy, z pokolení do pokolení.

15. V této perspektivě můžeme také zahlédnout další rozměr rodiny. Víme, že v Novém zákoně se mluví o „církvi, která se schází v domě“ (srov. 1 Kor 16,19; Řím 16,5; Kol 4,15; Flm 2). Životní prostor rodiny se mohl proměnit v domácí církev, v místo slavení Eucharistie, přítomnosti Krista sedícího u téhož stolu. Nelze zapomenout na scénu, kterou vykresluje Apokalypsa: „Hle, stojím u dveří a klepu. Kdo uslyší můj hlas a otevře dveře, k tomu vejdu a budu jíst u něho a on u mě“ (3,20). Tak se vyznačuje dům, který v sobě hostí přítomnost Boha, společnou modlitbu, a tudíž Pánovo požehnání. Právě o tom se mluví v 128. žalmu, který jsme si vzali jako základní text: „Hle, tak bývá požehnan muž, který se bojí Hospodina. Ať ti Hospodin požehná ze Siónu“ (vv. 4-5).

16. Bible představuje rodinu také jako místo katechetického vyučování. To je zřejmé z popisu slavení Paschy (srov. Ex 12,26-27; Dt 6,20-25) a později je to přímo vyjádřeno v židovské *hagadě*, neboli dialogickém vyprávění k rituálu pesachové večeře. Jeden žalm pak vyzvedá zvěstování víry v rodině takto: „Co jsme slyšeli a poznali, co nám otcové vyprávěli, nezatajíme jejich synům, příštímu pokolení budeme vypravovat slavné Hospodinovy činy i jeho moc, podivuhodné skutky jím vykonané. Dal totiž Jakubovi nařízení a stanovil příkaz pro Izraele, aby o tom, co poručil našim otcům, poučili své syny. Má to znát příští pokolení, synové, kteří se narodí, mají to vyprávět svým dětem“ (78,3-6). Rodina je tedy místo, kde se rodiče stávají prvními učiteli víry svým dětem. Ony se učí tomuto „řemeslu“ od osoby k osobě: „Když se tě v budoucnu zeptá tvůj syn [...], řekneš mu...“ (Ex 13,14). Tak mohou generace jedna za druhou, „jinoši a s nimi panny, starci spolu s dětmi“ (Žl 148,12), zpívat Pánu svou píseň.

17. Rodiče jsou povinni konat své výchovné poslání s vážnou odpovědností, jak často učí bibliční mudrci (srov. Přís 3,11-12; 6,20-22; 13,1; 22,15; 23,13-14; 29,17). Děti jsou zase volány k tomu, aby přijali a uskutečňovali přikázání: „Cti svého otce i svou matku“ (Ex 20,12), kde sloveso „ctít“ označuje plnění rodinných a společenských povinností v celém rozsahu, které nesmějí být zanedbávány z domnělých náboženských důvodů (srov. Mk 7,11-13). Vždyť ten, „kdo ctí otce, usmiřuje své hříchy, kdo si váží matky, jako by sbíral poklady“ (Sir 3,3-4).

18. Evangelium nám také připomíná, že děti nejsou majetkem rodiny, ale že mají svou osobní životní cestu. Ježíš se sice představuje jako vzor poslušnosti svým pozemským rodičům, když se jim podřizuje (srov. Lk 2,51), ale ukazuje také, že životní volby dítěte a jeho křesťanské povolání mohou vyžadovat, aby se od nich odloučilo s tím, že se má věnovat Božímu království (srov. Mt 10,34-37; Lk 9,59-62). Vždyť Ježíš sám, když mu bylo dvanáct let, sdělil Marii a Josefovi, že jeho posláním je něco, co přesahuje jeho dějinnou rodinu (srov. Lk 2,48-50). Proto poukazuje na to, že je třeba pěstovat jiné hlubší svazky, a to i ve vztazích ve vlastní rodině: „Moje matka a moji příbuzní jsou ti, kdo slyší a plní Boží slovo“ (Lk 8,21). Na druhé straně v pozornosti, kterou Ježíš věnuje malým dětem – jež byly ve společnosti starověkého Blízkého Východu považovány za osoby bez zvláštního práva, ba přímo za majetek rodiny –, jde tak daleko, že je kvůli jejich prosté a samozřejmé důvěře k druhým představuje dospělým jako jejich učitele: „Amen, pravím vám: Jestliže znovu nebudete jako děti, jistě nevejdete do nebeského království. Kdo se tedy poníží jako toto dítě, ten je v nebeském království největší“ (Mt 18,3-4).

19. Idyla zobrazená v 128. žalmu nepopírá hořkou realitu, která prostupuje celé Písmo svaté. Je to přítomnost bolesti, zla, násilí, které trhá rodinný život a jeho hluboké společenství života a lásky. Ne bez důvodu je Kristova řeč o manželství (srov. Mt 19,3-9) začleněna do diskuse o manželské rozluce. Boží slovo je ustavičný svědek této temné stránky, která se otevírá už na počátku, když kvůli hříchu se vztah lásky a čistoty mezi mužem a ženou přemění v nadvládu: „ale přece budeš toužit po muži, a on ti bude vládnout“ (Gn 3,16).

20. Mnohými stránkami Bible prochází cesta utrpení a krve, která začíná tam, kde Kain násilně zabil svého bratra Ábela. Dále čteme o sporech mezi dětmi a ženami patriarchy Abraháma, Izáka a Jákoba, o tragédiích s proléváním krve v rodině Davidově, o četných rodinných nesnázích v příběhu o Tobíášovi nebo o hořkém vyznání opuštěného Joba: „Vzdálili se ode mě moji bratři, moji známí jsou mi zcela odcizeni. [...] Můj dech je protivný mé ženě, zapáchám svým vlastním bratřím“ (Job 19,13.17).

21. Sám Ježíš se narodí do prosté rodiny, která velmi brzy musí uprchnout do cizí země. Přichází do domu, kde leží nemocná Petrova tchyně (srov. Mk 1,30-31), a hluboce se ho dotkne zpráva o smrti v domě Jaira a Lazara (srov. Mk 5,22-24.35-43; Jan 11,1-44). Slyší beznadějný nářek vdovy v Nain nad jejím mrtvým synem (srov. Lk 7,11-15). Věnuje pozornost prosbě otce epileptického chlapce v malém venkovském městečku (srov. Mk 9,17-27). Přichází do domů celníka Matouše a Zachea (srov. Mt 9,9-13; Lk 19,1-10) a mluví s hříšníky, jako je i ta žena, která se vkradla do farizeova domu (srov. Lk 7,36-50). Zná úzkosti a napětí v rodinách a mluví o nich ve svých podobenstvích: o dětech, které odcházejí z domova za dobrodružstvím (srov. Lk 15,11-32), nebo o nezvedencích s nepochopitelným chováním (srov. Mt 21,28-31) či o obětech násilí (srov. Mk 12,1-9). Dále projevuje citlivou vnímavost tam, kde hrozí, že svatba skončí trapně kvůli nedostatku vína (srov. Jan 2,1-10) nebo pro nezájem hostů přijmout pozvání (Mt 22,1-10), a také zná sklíčenost ze ztráty jedné mince v chudé rodině (srov. Lk 15,8-10).

22. V tomto krátkém přehledu můžeme vidět, že Boží slovo není nějakým výčtem abstraktních tezí, ale společníkem na cestě také těch rodin, které jsou v krizi nebo procházejí nějakou bolestí, a ukazuje jim cíl cesty, kde Bůh „jim setře každou slzu z očí: nebude už smrt ani zármutek, nářek ani bolest“ (Zj 21,4).

VÝTĚŽEK TVÝCH RUKOU

23. Na začátku 128. žalmu je zobrazen otec jako dělník, který prací svých rukou zajišťuje hmotný blahobyt a pokoj své rodiny: „Budeš jíst z výtěžku svých rukou, bude ti blaze a dobře“ (v. 2). Práce jako základní součást důstojnosti lidského života je zřejmá od prvních stránek Bible, kde se praví: „Hospodin Bůh vzal tedy člověka a usadil ho v zahradě Edenu, aby ji obdělával a chránil“ (Gn 2,15). Je to znázornění pracovníka, který přetváří hmotu a využívá energii stvořeného světa, a tak získává „chléb námahy“ (Žl 127,2) a vedle toho zušlechťuje sebe sama.

24. Práce zároveň přispívá k rozvoji společnosti a zajišťuje rodinu, její stabilitu a plodnost: „Abys viděl štěstí Jeruzaléma po všechny dny svého života, abys viděl syny svých synů“ (Žl 128,5-6). Kniha Přísloví také představuje úkol matky v rodině, jejíž práce je popsána do všech každodenních podrobností a která si získává chválu manžela a dětí (srov. 31,10-31). Apoštol Pavel byl hrdý na to, že nežil na úkor druhých, protože pracoval svými rukama, a tak si zajišťoval obživu (srov. Sk 18,3; 1 Kor 4,12; 9,12). Byl tak přesvědčen o nezbytnosti práce, že stanovil pro své komunity pevnou zásadu: „Kdo nechce pracovat, ať nejí“ (2 Sol 3,10; srov. 1 Sol 4,11).

25. Z toho, co bylo řečeno, vyplývá, že nezaměstnanost a nejistá práce se stává soužením, jak to dokládá nevelká kniha Rut a jak to připomíná Ježíš v podobenství o dělnících, kteří jsou nuceni nečinně sedět na návsi (srov. Mt 20,1-16), nebo jak ho sám zakoušel u nuzných a hladových, kteří za ním přicházeli. Tento stav je žalostně přítomný v mnoha zemích, v nichž nedostatek pracovní příležitosti bolestně narušuje rodinný klid.

26. Nesmíme zapomínat ani na společenský úpadek, který působí hřích, když se lidé chovají tyransky vůči přírodě, devastují ji a využívají ji sobeckým nebo přímo brutálním způsobem. To má za následek dezertifikaci půdy (srov. Gn 3,17-19) a hospodářskou a sociální nevyváženost, proti níž se jasně zvedá hlas proroků, od Eliáše (srov. 1 Král 21) po Ježíše, který se sám vyslovuje proti nespravedlnosti (srov. Lk 12,13-21; 16,1-31).

NĚHA OBJETÍ

27. Kristus zavedl jako rozpoznávací znamení svých učedníků především zákon lásky a darování se druhým (srov. Mt 22,39; Jan 13,34). Učinil to stanovením principu, který otec a matka ztělesňují ve svém životě: „Nikdo nemá větší lásku než ten, kdo za své přátele položí svůj život“ (Jan 15,13). Ovocem lásky je také milosrdenství a odpuštění. V tom smyslu je velmi příznačná scéna, která představuje cizoložnou ženu na chrámovém nádvoří v Jeruzalémě, obklopenou žalobci, která pak zůstane sama s Ježíšem, jenž ji neodsoudí, ale vyzve ji, aby žila důstojnější život (srov. Jan 8,1-11).

28. Na tomto horizontu lásky, jenž je podstatný v životě křesťanských manželů a rodiny, vystupuje také další ctnost, která bývá v této době uspěchaných a povrchních vztahů značně opomíjena, a to je něžnost. Uvažujme o něžném a hlubokém žalmu 131. Stejně jako v jiných textech (srov. Ex 4,22; Iz 49,15; Žl 27,10) se tu spojení věřícího s jeho Pánem vyjadřuje rysy otcovské a mateřské lásky. Objevuje se zde jemná a něžná důvěrnost, která je mezi matkou a jejím děťátkem, novorozencem, který po kojení dřímá v náručí své matky. Jedná se – jak to udává hebrejské slovo *gamul* – o dítě odstavené, které se vědomě tulí k matce, jež ho nese na svých prsou. Je to tedy důvěrný vztah vědomý, a ne pouze biologický. Proto žalmista zpívá: „Spíše jsem uklidnil a utišil svou duši jako dítě na matčině klíně“ (Žl 131,2). Podobně můžeme myslet na jinou scénu, kde prorok Ozeáš klade Bohu coby otci do úst tato dojemná slova: „Když byl Izrael ještě chlapcem, zamiloval jsem si ho [...], učil jsem (ho) chodit, bral jsem je na svá ramena [...]. Pouty laskavosti jsem je táhl, provazy lásky: byl jsem k nim jako ti, kdo zdvihají dítě ke svým tvářím, a skláněl jsem se k němu, abych mu dal najíst“ (11,1.3-4).

29. Tímto pohledem víry a lásky, milosti a věrnosti jsme kontemplovali vztah mezi lidskou rodinou a Boží Trojicí. Boží slovo nám říká, že rodina je svěřena do rukou muže, ženy a dětí, aby utvářeli společenství mezi osobami k obrazu jednoty Otce, Syna a Ducha Svatého. Samo plození a výchova dětí je odrazem stvořitelské činnosti Otce. Rodina je povolána k tomu, aby se setkávala k denní modlitbě, četbě Božího slova a ke slavení Eucharistie, a tak rostla v lásce a stále víc se proměňovala v chrám, v němž přebývá Duch.

30. Každé rodině se staví před oči ikona svaté Rodiny nazaretské. Ta ve svém každodenním životě zakoušela námahu, a dokonce i úzkostnou hrůzu, když musela například snášet nepochopitelné násilí Herodovo. Tato její zkušenost se tragicky opakuje v mnoha rodinách uprchlíků, kteří se i dnes cítí odmítaní a bezmocní. Naše rodiny jsou jako mudrci z východu zvané, aby kontemplovaly Dítě a Matku, aby se před ním sklonily a adorovaly ho (srov. Mt 2,11). Jako Maria jsou vyzývány, aby s odvahou a klidně odpovídaly na životní výzvy v dobách těžkých i příznivých a aby ve svém srdci

uchovávaly podivuhodné Boží skutky a rozjímalý o nich (srov. Lk 2,19.51). V pokladnici Mariina srdce je také každá událost všech našich rodin, které ona bedlivě střeží. Proto nám může pomáhat jim rozumět, abychom v rodinných událostech poznávali poselství, které nám v nich chce sdělit Bůh.

DRUHÁ KAPITOLA

REALITA RODIN A ŽIVOTNÍ VÝZVY

31. Prosperita rodiny je rozhodující pro budoucnost světa a církve. Byly provedeny nesčetné analýzy manželství a rodiny, jejich současných těžkostí a výzev. Bude prospěšné zaměřit se na konkrétní skutečnost, protože „požadavky a výzvy Ducha zaznívají také v samotných dějinných událostech“, skrze které „může být církev přiváděna k hlubšímu poznání nevyčerpatelného tajemství manželství a rodiny“.⁸ Nepokouším se představit zde všecko, co by bylo třeba říct o různých tématech týkajících se rodiny v dnešní době. Poněvadž ale synodní otcové referovali o skutečnosti rodiny v celém světě, považuji za vhodné zachytit některé jejich pastorační příspěvky a připojit k nim některé své osobní obavy.

SOUČASNÝ STAV RODINY

32. „Ve věrnosti Kristovu učení hledíme na skutečnost dnešní rodiny v celé její složitosti, s jejími světlými i stinnými stránkami [...]. Antropologické a kulturní změny dnes ovlivňují všechny oblasti života a vyžadují analytický a rozlišující přístup.“⁹ Už před několika desetiletími španělská biskupová zaznamenali, že se v rodinách uplatňuje větší prostor pro svobodu „díky rovnoměrnému rozdělení povinností, odpovědnosti a úkolů. [...] Větší důraz na osobní komunikaci mezi manželi přispívá k tomu, že se rodinný život stává lidštějším. [...] Ani společnost, ve které žijeme, ani ta, k níž směřujeme, nedovoluje držet se nekriticky forem a vzorů minulosti.“¹⁰ Ale „jsme si vědomi podstatného směřování antropologických a kulturních změn, kvůli nimž se jednotlivcům v jejich emočním a rodinném životě dostává méně podpory od společenských struktur, než tomu bylo v minulosti“.¹¹

33. Na druhé straně „je třeba věnovat stejnou pozornost rostoucímu nebezpečí, které představuje extrémní individualismus, jenž oslabuje rodinné vazby, takže je nakonec každý člen rodiny nahlížen jako ostrov, což v určitých případech vede k ideji subjektu, který se utváří podle vlastních tužeb považovaných za absolutní“.¹² „Napětí vyvolávaná nadměrně individualistickou kulturou, určenou majetkem a užíváním si, plodí uvnitř rodin nesnášenlivost a agresivitu.“¹³ Chtěl bych ještě připojit zmínku o současném životním rytmu, o stresu a o organizování společnosti a práce, protože to jsou kulturní činitele, které omezují schopnost činit trvalá rozhodnutí. Současně se

⁸ JAN PAVEL II., Apoštolská exhortace *Familiaris consortio* (22. listopadu 1981), 4: AAS 74 (1982), 84.

⁹ *Relatio Synodi* 2014, 5.

¹⁰ ŠPANĚLSKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Matrimonio y familia* (6. července 1979), 3.16.23.

¹¹ *Relatio finalis* 2015, 5.

¹² *Relatio Synodi* 2014, 5.

¹³ *Relatio finalis* 2015, 8.

setkáváme s víceznačností jevů. Například právem si ceníme personalismu, který místo pouhého konformismu upřednostňuje autentičnost. To je hodnota, která může vést k podpoře různých schopností a spontánnosti, ale je-li špatně zaměřena, může vyvolávat trvalé postoje nedůvěry, útěku před povinnostmi, uzavřenosti do pohodlí a arogance. Svoboda volby dovoluje plánovat si vlastní život a zušlechťovat to nejlepší v sobě, ale nemá-li člověk vznešené cíle a osobní kázeň, zdegeneruje, takže už není schopen se velkodušně darovat. V mnoha zemích, v kterých klesá počet manželství, roste počet osob, které se rozhodly žít samy nebo které spolu tráví čas, ale nebydlí společně. Můžeme také zdůraznit chvályhodný smysl pro spravedlnost; je-li však špatně chápán, může z občanů činit klienty, kteří jen požadují poskytování služeb.

34. Pokud tyto činitele ovlivňují naše chápání rodiny, ta může být pak považována za průchozí místo, kam se člověk uchýlí, když je to pro něj výhodné, nebo kde se domáhá svých práv, přičemž závazky ponechává přelétavé nestálosti tužeb a okolností. Dnes je v podstatě snadné zaměňovat skutečnou svobodu za ideu, že každý se rozhoduje, jak se mu líbí, jako by nadto neexistovala pravda, hodnoty a principy pro správnou orientaci, jako by všechno bylo možné a dovolené. Ideál manželství, který se vyznačuje závazkem výlučnosti a stálosti, je pak odsunut stranou, když se pociťuje jako nevýhodný nebo nudný. Člověk se bojí samoty, touží po místě bezpečí a věrnosti, ale současně v něm roste strach, že bude svázán vztahem, který ho bude omezovat v dosahování osobních cílů.

35. Jako křesťané nemůžeme přestat podporovat manželství jen z toho důvodu, abychom v dnes citlivých oblastech nenaráželi nebo abychom byli módní anebo abychom neupadali do pocitu bezmoci tváří v tvář morálnímu a lidskému úpadku. To bychom svět připravili o hodnoty, které mu můžeme a máme nabízet. Určitě nemá smysl zůstat u rétorického pranýřování dnešních nešvarů, jako bychom tím mohli něco změnit. Stejně tak nepomůže ukládat normy mocí autority. Žádá se po nás odpovědnější a velkodušnější úsilí, které spočívá v představování důvodů a motivů ve prospěch manželství a rodiny, aby tak lidé byli ochotnější odpovědět na milost, kterou jim Bůh nabízí.

36. Současně musíme být pokorní a realističtí a přiznat si, že někdy způsob, jakým předkládáme křesťanské zásady a jakým přistupujeme k lidem, přispěl ke vzniku toho, na co si dnes stěžujeme. V tom tedy potřebujeme zdravou sebekritiku. Kromě toho jsme často představovali manželství takovým způsobem, že jeho účel spojovat manžely, pozvání k růstu v lásce a ideál vzájemné pomoci zůstával ve stínu kvůli téměř výlučnému důrazu na povinnost plodit potomstvo. Také jsme vždycky neposkytovali dobré doprovázení mladým manželům v prvních letech po sňatku na základě jejich časových možností, způsobu vyjadřování a jejich konkrétních starostí. Jindy jsme předkládali teologický ideál manželství, který je příliš abstraktní, téměř uměle vykonstruovaný, vzdálený konkrétním podmínkám a skutečným možnostem reálných rodin. Toto přílišné idealizování, zvláště když jsme nedokázali vzbudit důvěru v milost, neučinilo manželství víc žádoucí a atraktivní, ale spíše naopak.

37. Dlouho jsme si mysleli, že jenom důrazem na věroučné, bioetické a morální otázky, bez podpory k otevření se milosti, jsme už dostatečně rodiny povzbudili, upevnili manželský svazek a naplnili jejich společný život smyslem. Nedaří se nám představovat manželství spíše jako dynamickou cestu růstu a realizace než jako břemeno, které je nutné nést celý život. Nesnadno také dáváme prostor svědomí věřících, kteří v mnoha případech odpovídají co možná nejlepším způsobem na evangelium v rámci svých omezení a mohou růst ve svém osobním rozlišování v situacích, ve kterých selhávají všechna schémata. Jsme povoláni svědomí vychovávat, a ne je nahrazovat.

38. Musíme být vděční za to, že si většina lidí cení rodinných vztahů, které jsou trvalé a vyznačují se vzájemnou úctou. Proto si váží snahy církve nabídnout prostor pro doprovázení a pomoc v otázkách souvisejících s růstem lásky, překonáváním konfliktů a výchovou dětí. Mnozí oceňují sílu milosti, již zakoušejí ve svátosti smíření a v Eucharistii, která jim umožňuje dostát výzvám manželství a rodiny. V některých zemích, zejména v některých částech Afriky, se sekularismu nepodařilo oslabit určité tradiční hodnoty a v každém manželství dochází k pevnému propojení dvou širších rodin, v němž se dosud uchovává přesně stanovený postup, jak řešit konflikty a obtíže. V dnešním světě oceňujeme také svědectví svazků, které jsou nejen trvalé, ale také plodné a naplněné živou láskou. To otevírá dveře pozitivní, vstřícné pastoraci, která je schopna pomáhat manželům růst v chápání požadavků evangelia. Mnohokrát jsme ale zaujímali obranný postoj a mrhali jsme energií četnými výpady proti upadajícímu světu, a přitom jsme se málo snažili ukazovat cestu ke štěstí. Mnoho lidí cítí, že poselství církve o manželství a rodině neodráží jasně kázání a postoje Ježíše, který předkládal náročný ideál, ale současně neměl nikdy daleko k soucitu se slabými lidmi, jako se Samařankou nebo s cizoložnou ženou.

39. To neznamena přestat varovat před kulturním úpadkem, který nepodporuje lásku a darování sebe. V poradách, které předcházely dvěma posledním synodům, se vyjevily různé příznaky „kultury prozatímnosti“. Mám tím například na mysli rychlost, s níž lidé přecházejí z jednoho citového vztahu k jinému. Domnívají se, jak jsou tomu zvyklí na sociálních sítích, že lásku je možno začít nebo skončit podle libosti uživatele a také že ji může rychle zablokovat. Také mám na mysli obavu vzbuzovanou perspektivou trvalého závazku, nutkavou obavu o svůj volný čas, vztahy, které kalkulují s nákladem a ziskem a které se udržují jedině jako prostředek k zahnání samoty, k získání ochrany nebo k zajištění si nějaké služby. S citovými vztahy zacházíme tak, jako zacházíme s hmotnými předměty a s životním prostředím: všechno je na jedno použití, každý použije a zahodí, plýtvá a rozbíjí, využívá a vysává, dokud to slouží. A potom pryč s tím. Narcismus činí lidi neschopnými podívat se mimo sebe, za hranice vlastních tužeb a potřeb. Ale ten, kdo využívá druhé, bude dříve nebo později sám se stejnou logikou využíván, manipulován a opuštěn. Stojí za povšimnutí skutečnost, že k rozbíjení vztahů dochází často mezi dospělými, kteří hledají jistý druh „autonomie“ a odmítají ideál stárnout spolu a ve vzájemné podpoře se starat jeden o druhého.

40. „S rizikem přílišného zjednodušení můžeme říct, že žijeme v kultuře, která nutí mladé lidi nezakládat rodinu, protože nemají vyhlídky do budoucnosti. Ale tatáž kultura nabízí jiným lidem zase takovou škálu možností, že jsou tím od založení rodiny rovněž odrazováni.“¹⁴ V některých zemích mnoho mladých lidí „odkládá často svatbu z důvodů ekonomických, pracovních nebo studijních. Někdy také z dalších důvodů, jako je vliv ideologií, které znevažují manželství a rodinu, zkušenost selhání jiných manželských párů, čemuž se oni chtějí vyhnout, strach z něčeho, co považují za příliš velké a posvátné, společenské příležitosti a hospodářské výhody, které vyplývají z pouhého soužití, pouze emoční a romantické pojetí lásky, strach ze ztráty svobody a autonomie, odmítání něčeho, co je považováno za instituční a byrokratické.“¹⁵ Potřebujeme nacházet slova, motivace a formy svědectví, které nám pomohou dotknout se těch nejhlubších strun mladých lidí a tam oslovit jejich schopnost velkodušnosti, nasazení se a lásky, ba přímo hrdinství, a tak je zvát, aby nadšeně a odvážně přijali výzvu k manželství.

41. Synodní otcové poukázali na to, že současné „kulturní tendence představují lidskou afektivitu jako neomezenou, [...] afektivitu narcistickou, nestálou a proměnnou, která není vždycky schopna dovést

¹⁴ Proslov ke Kongresu Spojených států amerických (24. září 2015): *L'Osservatore Romano*, 26. září 2015, s. 7.

¹⁵ *Relatio finalis* 2015, 29.

osobu k hlubší zralosti“. Vyjádřili také znepokojení nad „šířením pornografie a komercializace těla, k níž přispívá také zneužívání internetu“, a nad „situací osob, které jsou nuceny provozovat prostituci“. V tomto kontextu „manželské páry nejistě, s váhavostí a námahou nacházejí způsoby růstu. Mnohé z nich mají sklon setrvávat na dřívější úrovni emočního a sexuálního života. Krize manželského páru destabilizuje rodinu a může kvůli odloučení a rozvodům vyvolat řadu následků u dospělých, dětí i společnosti, takže oslabuje jedince a společenské vazby.“¹⁶ K manželským krizím se často přistupuje „ukvapeně a bez odvahy k trpělivosti a reflexi, k vzájemnému odpuštění, smíření a také k oběti. Selhání tak vedou ke vzniku nových vztahů, nových párů, nových soužití a nových manželství, a tak se utváří rodinné okolnosti, které jsou složité a pro křesťanský život problematické.“¹⁷

42. „Také demografický pokles, způsobený protiporodní mentalitou a podporovaný světovými politikami reprodukčního zdraví, vytváří nejen situaci, ve které už nejsou zajištěny vztahy mezi generacemi, ale také působí nebezpečí, že časem dojde k hospodářskému zchudnutí a ztrátě naděje v budoucnost. Porodnost také silně ovlivnil rozvoj biotechnologií.“¹⁸ Je možné připojit další faktory, jako je „industrializace, sexuální revoluce, strach z přelidnění, ekonomické problémy [...]. Konzumní společnost také může odrazovat lidi od přijímání dětí už jen z toho důvodu, aby si uchovali určitou svobodu a životní styl.“¹⁹ Je pravda, že správné svědomí manželů, pokud byli v předávání života velkorysí, je může z dostatečně závažných důvodů vést k rozhodnutí omezit počet dětí, ale církev stále „z lásky k této důstojnosti svědomí odmítá všemi svými silami nátlakové zásahy státu ve prospěch antikoncepce, sterilizace nebo dokonce potratu“.²⁰ Takové zákroky jsou nepřijatelné i v místech s vysokou mírou porodnosti, ale je třeba podotknout, že politici je podporují také v některých zemích, v nichž je míra porodnosti znepokojivě velmi nízká. Jak uvedli korejští biskupové, takové „jednání je rozporné samo v sobě a je zanedbáním vlastní povinnosti“.²¹

43. Oslabení víry a náboženské praxe v některých společnostech má dopad na rodiny, takže zůstávají ve svých obtížích víc osamoceny. Synodní otcové potvrdili, že „jedním z projevů chudoby dnešní kultury je osamocení, důsledek nepřítomnosti Boha v životě lidí a křehkosti vztahů. Je tu také obecný pocit bezmoci vůči společensko-hospodářské skutečnosti, který často rodiny drtí. [...] Rodiny se mnohdy cítí opuštěny kvůli nezájmu a malé pozornosti ze strany institucí. To má zřejmé záporné důsledky ve společenském řádu: demografická krize, potíže ve výchově dětí, obtíže s přijímáním nového života, sklon vnímat přítomnost starých lidí jako břemeno a konečně narůstání emočních problémů, které někdy propuknou v násilí. Je odpovědností státu vytvořit takové legislativní a pracovní podmínky, které zaručí budoucnost mladých a pomohou jim uskutečnit jejich záměr založit rodinu.“²²

44. Nedostatek důstojného nebo přiměřeného bydlení vede často k odkládání formalizace vztahu. Je třeba připomenout, že „rodina má právo na slušné bydlení, vhodné pro život rodiny a úměrné počtu jejích členů v oblasti, ve které jsou zajištěny základní služby pro život rodiny a společnosti“.²³ Rodina a dům patří k sobě. Tento příklad ukazuje, že musíme zdůrazňovat práva rodiny, a ne jenom práva

¹⁶ *Relatio Synodi* 2014, 10.

¹⁷ 3. mimořádné všeobecné shromáždění biskupského synodu, *Poselství*, 18. října 2014.

¹⁸ *Relatio Synodi* 2014, 10.

¹⁹ *Relatio finalis* 2015, 7.

²⁰ *Tamtéž*, 63.

²¹ KONFERENCE KATOLICKÝCH BISKUPŮ KOREJE, *Towards a Culture of Life!* (15. března 2007).

²² *Relatio Synodi* 2014, 6.

²³ PAPEŽSKÁ RADA PRO RODINU, *Listina práv rodiny* (22. října 1983), 11.

jednotlivců. Rodina je dobro, které společnost nemůže přehlížet a které potřebuje ochranu.²⁴ Obrana těchto práv je „prorockým voláním na podporu instituce rodiny, která musí být respektována a bráněna před všemi, kdo je napadají“,²⁵ zejména v současném kontextu, kde je jí obvykle v politických projektech věnováno málo prostoru. Kromě dalších práv mají rodiny právo „spoléhat se na odpovídající rodinnou politiku ze strany veřejných orgánů v právní, hospodářské, sociální a daňové oblasti“.²⁶ Někdy rodiny procházejí velkým utrpením, když při onemocnění milované osoby nemají přístup k dostatečným zdravotnickým službám nebo když delší dobu nemohou dostat slušné zaměstnání. „Ekonomický tlak vylučuje rodiny z přístupu ke vzdělání a k aktivnímu kulturnímu a společenskému životu. Současný ekonomický systém vytváří různé formy společenského vyloučení. Rodiny především trpí problémy souvisejícími s prací. Mladí lidé mají málo pracovních příležitostí a nabídka práce je velmi selektivní a nejistá. Pracovní dny bývají dlouhé a často jsou zatíženy dlouhodobými pracovními pobyty mimo domov. Tato situace nepřispívá k tomu, aby členové rodiny byli spolu, aby rodiče trávili čas se svými dětmi, a aby tak mohli každodenně pěstovat své vztahy.“²⁷

45. „Mnoho dětí se rodí mimo manželství, zejména v některých zemích, a mnohé z nich pak vyrůstají jenom s jedním z rodičů nebo ve smíšené či náhradní rodině. [...] Sexuální zneužívání dětí je pak jednou z nejpohoršlivějších a nejzvrácenějších skutečností dnešní společnosti. Také ve společnostech, které zakusily násilí kvůli válce, terorismu nebo přítomnosti organizovaného zločinu, je dosvědčeno zhoršení situace rodin, a zejména ve velkých metropolích a na jejich periferiích vzrůstá fenomén takzvaných dětí ulice.“²⁸ Sexuální zneužívání dětí je ještě skandálnější, když k němu dochází tam, kde by měly být chráněny, zejména v rodinách, ve školách a v křesťanských komunitách a institucích.²⁹

46. Migrace „je dalším znamením času, k němuž je třeba se postavit a pochopit ho se všemi tíživými důsledky pro život rodiny“.³⁰ Poslední synod poukázal na velkou důležitost této problematiky prohlášením, že „migrace se různými způsoby dotýká celých populací v různých částech světa. Církev hrála na tomto poli významnou roli. Nutnost věrně svědčit evangelium a šířit ho (srov. Mt 25,35) je dnes naléhavější než kdy jindy. [...] Mobilita lidí, která odpovídá přirozeným dějinným pohybům národů, se může ukázat jako skutečné bohatství jak pro rodinu, která emigruje, tak pro zemi, která ji přijímá. Něco jiného je ovšem nucená migrace rodin v důsledku války, pronásledování, chudoby, nespravedlnosti, která se vyznačuje nestálostí cestování, často spojeného s ohrožením života; taková migrace traumatizuje jednotlivce a destabilizuje rodiny. Doprovázení migrantů vyžaduje zvláštní pastorační programy, které se zaměřují nejen na rodiny samotných migrantů, ale také na členy jejich širší rodiny, kteří zůstali v místech jejich původního bydliště. Tato pastorační práce se musí provádět s úctou k jejich kulturám, k náboženské a lidské formaci, jichž se jim dostalo, k duchovnímu bohatství jejich rituálů a tradic, a to i zvláštními pastoračními prostředky. [...] Zvláště dramatická a ničivá pro rodiny a pro jednotlivce je migrace tehdy, když se děje nezákonně a provádějí ji mezinárodní sítě pro transport lidí. Totéž platí o migraci žen a dětí bez doprovodu, které jsou nuceny k dlouhodobému pobývání v prozatímních zařízeních a v uprchlických táborech, kde není možné začít s procesem jejich integrace. Extrémní chudoba a další dezintegrující situace vedou někdy rodiny dokonce k prodávání

²⁴ Srov. *Relatio finalis* 2015, 11–12.

²⁵ PAPEŽSKÁ RADA PRO RODINU, *Listina práv rodiny* (22. října 1983), Úvod.

²⁶ *Tamtéž*, 9.

²⁷ *Relatio finalis* 2015, 14.

²⁸ *Relatio Synodi* 2014, 8.

²⁹ Srov. *Relatio finalis* 2015, 78.

³⁰ Srov. *Relatio Synodi* 2014, 8.

vlastních dětí za účelem prostituce nebo obchodu s orgány.³¹ „Pronásledování křesťanů a národnostních a náboženských menšin v různých částech světa, zejména na středním Východě, je velkou zkouškou nejen pro církve, ale také pro celé mezinárodní společenství. Je třeba podporovat každou snahu o to, aby křesťanské rodiny a společenství mohly zůstat ve svých původních zemích.“³²

47. Synodní otcové věnovali zvláštní pozornost také „rodinám osob se zvláštními potřebami, v nichž nečekaná vážná výzva řešit nějaké omezení může narušit rovnováhu rodiny, její touhy a očekávání. [...] Velký obdiv si zaslouží rodiny, které přijímají s láskou nesnadnou zkoušku postižení dítěte. Vydávají církvi a společnosti vzácné svědectví o věrnosti daru života. V takových okolnostech může rodina společně s křesťanskou komunitou objevit nové přístupy, nové způsoby jednání, odlišný způsob vnímání a identifikace s druhými, když přijmou tajemství křehkosti lidského života a pečují o něj. Osoby s omezením jsou pro rodinu darem a příležitostí k růstu v lásce, vzájemné pomoci a jednotě. [...] Rodina, která přijímá pohledem víry přítomnost osob s omezeními, může poznávat a zaručovat kvalitu a hodnotu každého života s jeho potřebami, právy a příležitostmi. S takovým přístupem bude podporovat péči a služby těmto osobám s omezením a bude povzbuzením pro lidi, aby se jich nestránili a projevovali jim v každé fázi života citovou blízkost.“³³ Rád bych zdůraznil, že pozornost projevovaná migrantům a znevýhodněným osobám je znamením Ducha. Obě dvě skupiny jsou totiž určitým typem: slouží jako test toho, jak se projevuje naše milosrdenství v přijímání druhých a jak nabízíme pomoc zranitelným lidem, aby se stali plnohodnotnými členy našeho společenství.

48. „Většina rodin si velice váží starých lidí, zahrnuje je citem a považuje je za požehnání. Zvláštní ocenění si zaslouží asociace a hnutí rodin, které se věnují starým lidem v duchovní a sociální oblasti [...]. Ve vysoce industrializovaných společnostech, kde z důvodu klesající porodnosti vzrůstá počet starých lidí, hrozí nebezpečí, že budou považováni za břemeno. Na druhé straně péče, kterou vyžadují, znamená pro jejich blízké obrovské zatížení.“³⁴ „Zvýšená péče a pozornost věnovaná závěrečné fázi života je dnes o to nezbytnější, čím víc se dnešní společnost snaží odstranit jakýkoli projev smrti a umírání. Zranitelnost a závislost starých lidí je někdy ničemně zneužívána k získání ekonomických výhod. Mnohé rodiny nám ukazují, že k posledním obdobím života je možno přistupovat s důrazem na smysl celé lidské existence, která dochází naplnění a integrace v Pánově velikonočním tajemství. Velký počet starých lidí je přijímán do církevních zařízení, kde mohou žít z hmotného i duchovního hlediska v pokojném rodinném prostředí. Eutanázie a asistovaná sebevražda jsou vážné hrozby pro rodiny na celém světě. V mnohých státech je jejich praxe uzákoněna. Církve, která se pevně staví proti této praxi, si je vědoma své povinnosti pomáhat rodinám, které se starají o své staré a nemocné členy.“³⁵

49. Chci se tu také zmínit o situaci rodin, které žijí v krajní bídě a strádají rozličnými způsoby do té míry, že srdcervoucím způsobem živoří na samé hranici života. Obtíže, které mohou postihnout každého, dolehnou na chudé domácnosti mnohem tvrdším způsobem než na ostatní.³⁶ Když například nějaká žena musí po rozvodu nebo z jiných důvodů živit své dítě sama a musí pracovat bez možnosti dát ho do opatrování někomu jinému, vyrůstá takové dítě o samotě, a tím je vystaveno

³¹ *Relatio finalis* 2015, 23; srov. Poselství k Světovému dni migrantů a uprchlíků 2016 (12. září 2015): *L'Osservatore Romano*, 2. října 2015, s. 8.

³² *Relatio finalis* 2015, 24.

³³ *Tamtéž*, 21.

³⁴ *Tamtéž*, 17.

³⁵ *Tamtéž*, 20.

³⁶ Srov. *tamtéž*, 15.

ve svém osobním zrání různým druhům nebezpečí a překážek. V takových obtížných situacích, které zakoušejí lidé v největší nouzi, se musí církev zvláště vynasnažit o to, aby projevila pochopení, posilu a přijetí, a nemůže je zatěžovat ukládáním pravidel, které lidi vedou jen k pocitům odsouzení a opuštěnosti od církve, jež je jako pravá matka povolána přinášet jim Boží milosrdenství. Někteří místo aby nabídli uzdravující moc milosti a světlo evangelního poselství, toto poselství „indoktrinují“, a tak ho přeměňují na „mrtvé kameny, které se házejí po druhých“.³⁷

NĚKTERÉ VÝZVY

50. Odpovědi na dva předsynodní dotazníky podávají přehled o velké různorodosti situací a o nových výzvách, které představují. Kromě toho, co již bylo uvedeno, poukazují mnozí respondenti na problémy, s kterými se potýkají rodiny při výchově dětí. V mnoha případech se rodiče vracejí domů unavení a bez chuti mluvit, v mnoha rodinách už neexistuje zvyk společně stolovat. Mnozí se rozličné příležitosti k rozptýlení, včetně závislosti na televizi. O to víc je pro rodiče nesnadné předávat svým dětem víru. Další respondenti upozorňovali na to, že rodiny jsou vyčerpány nadměrnou úzkostí. Zdá se, že jsou víc zaměstnány zajišťováním si budoucnosti než prožíváním přítomnosti. To je širší kulturní problém, který se prohlubuje strachem o stálé zaměstnání, finance a budoucnost dětí.

51. Také se mluvilo o drogové závislosti jako o jedné z pohrom současné doby, která přináší utrpení do mnohých rodin a nezdědka je přímo ničící. Totéž platí o alkoholismu, gamblerství a dalších závislostech. Rodina by mohla být místem prevence a vštěpování dobrých zásad, ale společnost a politika nedokážou pochopit, že rodina v ohrožení „ztrácí schopnost účinně pomáhat svým členům [...]“. Vážné důsledky tohoto rozbití pozorujeme v rozvrácených rodinách, ve vykořenění mladých a v opuštěnosti starých, v osiřelých dětech živých rodičů, ve zmatených a nezajištěných dospívajících a mladých dospělých.³⁸ Jak uvedli mexičtí biskupové, smutné případy násilí v rodinách jsou úrodnou půdou nových forem společenské agresivity, protože „rodinné vztahy mohou také objasnit sklony k násilnické osobnosti. Takový vliv působí v rodinách, kde chybí komunikace, kde převládají obranné postoje a členové se vzájemně nepodporují, kde chybí rodinné činnosti podporující účast, kde vztahy rodičů mezi sebou jsou často konfliktní a násilnické a vztahy mezi rodiči a dětmi se vyznačují nepřátelskými postoji. Násilí uvnitř rodiny je líhni roztrpčení a nenávisti v základních mezilidských vztazích.“³⁹

52. Nikdo si nemůže myslet, že oslabování rodiny jako přirozené společnosti založené na manželství je něco, co podporuje společnost jako takovou. Opak je pravdou: poškozují zrání jednotlivců, pěstování společenských hodnot a etický rozvoj měst a vesnic. Chybí tu již jasné vědomí, že jenom výlučné a nerozlučitelné spojení muže a ženy sehrává plnou společenskou funkci jako stabilní závazek, který přináší plody v daru nového života. Musíme brát na vědomí širokou rozličnost rodinných situací, které mohou poskytovat určitou stabilitu, ale například faktické soužití nebo vztahy mezi jedinci téhož pohlaví nelze jednoduše stavět na roveň manželství. Žádný vztah, který je nestálý nebo uzavřený předává život, nemůže zajistit společnosti budoucnost. Kdo se ale dnes zabývá podporou manželství, kdo pomáhá manželům překonávat nebezpečí, která je ohrožují, kdo je doprovází v jejich výchovné roli, kdo celkově podporuje stálost manželského svazku?

³⁷ Závěrečný proslov na 14. řádném všeobecném zasedání biskupského synodu (24. října 2015): *L'Osservatore Romano*, 26.–27. října 2015, s. 13.

³⁸ ARGENTINSKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Navega mar adentro* (31. května 2003), 42.

³⁹ MEXICKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *Que en Cristo Nuestra Paz México tenga vida digna* (15. února 2009), 67.

53. „V některých společnostech se dosud udržela praxe polygamie, na jiných místech přetrvává uzavírání dohodnutých sňatků... Na mnoha místech, a to nejen na Západě, je hojně rozšířena praxe společného soužití před uzavřením manželství nebo také soužití, ve kterém se nepočítá s přijetím formy institučního svazku.“⁴⁰ V některých zemích zákonodárství umožňuje rozvíjení dalších alternativ k manželství, takže manželství charakterizované jako výlučné, nerozlučné, s otevřeností novému životu, je považováno jen za staromódní nabídku mezi mnoha ostatními možnostmi. V mnohých zemích pokračuje právní dekonstrukce rodiny, směřující k přijímání forem založených téměř výlučně na ideálu autonomie vůle. I když je legitimní a správné, že se odmítají staré formy „tradiční“ rodiny, charakterizované autoritářstvím a také násilím, nemělo by to vést k opovrhování manželstvím, nýbrž k objevení jeho pravého smyslu a k jeho obnově. Síla rodiny „je v podstatě v její schopnosti milovat a učit lásce. Přes všechny problémy, které se mohou vyskytnout, rodina může stále růst na základě lásky.“⁴¹

54. V tomto krátkém pohledu na realitu bych rád zdůraznil, že bytí došlo ke značnému zlepšení v uznání práv ženy a její účasti na veřejném životě, v mnohých zemích ještě zbývá mnoho vykonat k prosazení těchto práv. Nepříjemné zvyky nejsou ještě úplně vykořeněny. Především hanebné zneužívání, jehož jsou někdy ženy obětmi, násilí v rodinách a různé formy otroctví, které nejsou projevem mužné síly, ale zbabělého úpadku. Slovní, fyzické a sexuální násilí, které je páčáno na ženách v některých manželstvích, přímo protirečí povaze manželského svazku. Dále myslím na mrzačení ženských genitálií v některých kulturách, ale také na nerovný přístup k důstojným pracovním příležitostem a k pozicím spojeným s rozhodováním. Dějiny nesou těžké stopy výstřelků patriarchálních kultur, v nichž byla žena považována za bytost druhé třídy, ale připomínáme také praxi „náhradního mateřství“ nebo „vykořisťování a komercializaci ženského těla v současné mediální kultuře“.⁴² Někteří se domnívají, že mnohé současné problémy jsou způsobeny ženskou emancipací. Ale tento argument není platný, „je falešný, nepravdivý, je to forma mužského šovinismu“.⁴³ Stejná důstojnost muže a ženy nás naplňuje radostí, protože jejím přijetím dochází k překonávání starých forem diskriminace a v rodinách se rozvíjí smysl pro vzájemnost. I když vznikají formy feminismu, které nemůžeme považovat za vhodné, současně v ženských hnutích žasneme nad dílem Ducha, který působí jasnější uznávání důstojnosti ženy a jejích práv.

55. Muž „plní stejnou rozhodující roli v životě rodiny, zejména jako ochránce a opora manželky a dětí. [...] Mnozí muži si jsou vědomi důležitosti této své role v rodině a svoje mužství prožívají tomu odpovídajícím způsobem. Nepřítomnost otce těžce postihuje život rodiny, výchovu dětí a jejich začleňování se do společnosti. Jeho nepřítomnost může být fyzická, afektivní, psychologická a duchovní. Dětem tak chybí vhodný vzor otcovského chování.“⁴⁴

56. Další výzva vyplývá z různých forem ideologie, obecně nazývané *gender*, která „popírá přirozenou rozdílnost a vzájemnost muže a ženy. Vzhlíží ke společnosti bez sexuálních rozdílů a vylučuje antropologický základ rodiny. Tato ideologie zavádí výchovné programy a právní úpravy, které podporují osobní identitu a afektivní intimitu, jež je radikálně oddělena od biologické rozdílnosti muže a ženy. Lidská identita je tak ponechána na volbě jedince, který si ji časem může také změnit.“⁴⁵

⁴⁰ *Relatio finalis* 2015, 25.

⁴¹ *Tamtéž*, 10.

⁴² Katecheze (22. dubna 2015): *L'Osservatore Romano*, 23. dubna 2015, s. 7.

⁴³ Katecheze (29. dubna 2015): *L'Osservatore Romano*, 30. dubna 2015, s. 8.

⁴⁴ *Relatio finalis* 2015, 28.

⁴⁵ *Tamtéž*, 8.

Je znepokojující, že některé ideologie tohoto druhu, které tvrdí, že jsou odpovědí na určité někdy pochopitelné snahy, usilují o prosazení se jako absolutní a nezpochybnitelné, a dokonce diktují, jak mají být vychovávány děti. Je třeba zdůraznit, že „biologické pohlaví (*sex*) a jeho společensko-kulturní roli (*gender*), je možné odlišovat, stejně jako duši a tělo, ale ne oddělovat“.⁴⁶ Na druhé straně „biotechnologická revoluce v oblasti lidského plození přinesla možnost zasahovat do plodícího aktu, a tak ho činit nezávislým na sexuálním vztahu mezi mužem a ženou. Tímto způsobem se lidský život a rodičovství staly modulovými a odlučitelnými skutečnostmi, podléhajícími prvořadě přáním jedince nebo páru.“⁴⁷ Jedna věc je mít porozumění pro lidskou křehkost nebo složitost života, druhá věc je přijímat ideologie, které si nárokují rozdělovat to, co jsou neodlučitelná hlediska reality. Nepodlehne pokušení nahrazovat Stvořitele. Jsme tvorové, nejsme všemocní. Stvoření je tu dřív než my a musí být přijímáno jako dar. Současně jsme povoláni k tomu, abychom střežili naše lidství, a to znamená především přijmout ho a respektovat takové, jaké bylo stvořeno.

57. Děkuji Bohu za to, že mnohé rodiny, které se vůbec nepovažují za dokonalé, žijí v lásce, uskutečňují své povolání a jdou kupředu, byť po cestě mnohokrát upadnou. Úvahy synodu nám ukazují, že neexistuje nějaký stereotyp ideální rodiny, ale že je tu mozaika coby výzva, tvořená z mnoha různých skutečností, plných radosti, dramát a snů. Skutečnosti, které nás znepokojují, jsou výzvy. Nepadněme do léčky, že se vyčerpáme v sebeobranném naříkání, ale raději hledejme nové formy misijní tvořivosti. Ve všech situacích „si je církev vědoma toho, že má přinášet slovo pravdy a naděje. [...] Velké hodnoty manželství a křesťanské rodiny odpovídají touze, která je součástí lidské existence.“⁴⁸ Jestliže se setkáváme s mnoha obtížemi, jsou ony pro nás – jak prohlásili kolumbijská biskupové – pozváním, „abychom oživilí naši naději a učinili z ní pramen prorockých vizí, proměňujících činností a tvořivých forem lásky“.⁴⁹

TŘETÍ KAPITOLA

POHLED ZAMĚŘENÝ K JEŽÍŠI: POVOLÁNÍ RODINY

58. V rodinách a mezi nimi musí stále nově zaznívat prvotní hlásání, to, co je „nejkrásnější, největší, nejpritažlivější a současně nejdůležitější“⁵⁰ a „má být v centru evangelizační činnosti“.⁵¹ Je to principiální zvěst, „a ve všech etapách a momentech katecheze se jí má stále znovu naslouchat a různými způsoby ji hlásat“.⁵² Neboť „není nic solidnějšího, hlubšího, jistějšího, konzistentnějšího a moudřejšího než tato zvěst“ a „veškerá křesťanská formace je především prohlubováním *kérygmatu*“.⁵³

⁴⁶ *Tamtéž*, 58.

⁴⁷ *Tamtéž*, 33.

⁴⁸ *Relatio Synodi* 2014, 11.

⁴⁹ KOLUMBIJSKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, *A tiempos difíciles, colombianos nuevos* (13. února 2003), 3.

⁵⁰ Apoštolská exhortace *Evangelii gaudium* (24. listopadu 2013), 35: AAS 105 (2013), 1034.

⁵¹ *Tamtéž*, 164: AAS 105 (2013), 1088.

⁵² *Tamtéž*.

⁵³ *Tamtéž*, 156: AAS 105 (2013), 1089.

59. Naše učení o manželství a rodině se musí stále inspirovat světlem této zvěsti o lásce a něžnosti a být jí proměňováno, jinak se stane jenom obhajobou chladné nauky bez života. Vždyť tajemství křesťanské rodiny může být plně pochopeno jenom ve světle nekonečné Otcovy lásky, která se zjevila v Kristu, jenž se dal úplně za nás a žije uprostřed nás. Proto toužím kontemplovat živého Krista, který je přítomen v mnoha příbězích lásky, a svolávat oheň Ducha Svatého na všechny rodiny světa.

60. Tato krátká kapitola tedy shrnuje učení církve o manželství a rodině. Také zde budu citovat různé příspěvky synodních otců z jejich úvah o světle, které nám dává víra. Jejich východiskem byl Ježíšův pohled; poukázali na to, že on „hleděl na ženy a muže, které potkával, s láskou a něžností, a při hlásání požadavků Božího království provázel jejich kroky pravdou, trpělivostí a milosrdenstvím“.⁵⁴ Stejně Pán provází dnes nás v našem úsilí žít a předávat evangelium o rodině.

JEŽÍŠ OBNOVUJE A NAPLŇUJE BOŽÍ PLÁN

61. Proti těm, kdo zapovídali manželství, Nový zákon učí, že „všechno, co Bůh stvořil, je dobré, a žádný pokrm není zakázaný“ (1 Tim 4,4). Manželství je Pánův „dar“ (srov. 1 Kor 7,7). Zároveň v důsledku tohoto kladného hodnocení se klade silný důraz na to, že je třeba o tento Boží dar pečovat: „Manželství ať je u všech v úctě a manželské lože neposkrvněné“ (Žid 13,4). Tento Boží dar zahrnuje sexualitu: „Nezkracujte v té věci jeden druhého“ (1 Kor 7,5).

62. Synodní otcové připomněli, že Ježíš „s poukazem na prvotní plán s lidským párem znovu potvrzuje nerozlučitelnost spojení muže a ženy, i když připouští, že »Mojžíš vám dovolil rozvod se ženou pro tvrdost vašeho srdce, ale na začátku to tak nebylo« (Mt 19,8). Nerozlučitelnost manželství (»Co tedy Bůh spojil, člověk nerozlučuj!«: Mt 19,6) nelze chápat především jako »jho« vložené na lidi, ale jako »dar« udělený lidem spojeným v manželství. [...] Boží blahosklonnost stále provází člověka na jeho cestě, uzdravuje a proměňuje zatvrzelé srdce svou milostí, a tak ho skrze cestu kříže zaměřuje k jeho počátku. Evangelia jasně ukazují příklad Ježíše, který [...] hlásal zvěst o smyslu manželství jako plnost zjevení, jež obnovuje původní Boží plán (srov. Mt 19,3).“⁵⁵

63. „Ježíš, který všechno smířil se sebou, přivedl manželství a rodinu k jejich původní formě (srov. Mk 10,1-12). Rodina a manželství byly vykoupeny Kristem (srov. Ef 5,21-32), obnoveny k obrazu Nejsvětější Trojice, tajemství, z něhož pramení každá pravá láska. Manželská smlouva, uzavřená při stvoření a zjevovaná v dějinách spásy, dosahuje plného zjevení svého smyslu v Kristu a v jeho církvi. Od Krista prostřednictvím církve dostává manželství a rodina milost nezbytnou k tomu, aby svědčily o Boží lásce a žily život ve společenství. Evangelium o rodině prostupuje dějinami světa od stvoření člověka k Božímu obrazu a podobě (srov. Gn 1,26-27) do naplnění tajemství smlouvy v Kristu na konci věků při Beránkově svatbě (srov. Zj 19,9).“⁵⁶

64. „Ježíšův příklad je vzorem pro církve. [...] On zahájil svoje veřejné působení znamením při svatební hostině v Káně (srov. Jan 2,1-11). [...] Sdílel každodenní okamžiky přátelství s rodinou Lazara a jeho sester (srov. Lk 10,38) a s rodinou Petrovou (srov. Mt 8,14). Slyšel pláč rodičů pro jejich děti a vrátil jim je k životu (srov. Mk 5,41; Lk 7,14-15), a tak ukazoval pravý smysl milosrdenství, které s sebou nese obnovení smlouvy (srov. Jan Pavel II., *Dives in misericordia*, 4). To je jasně zřejmé

⁵⁴ *Relatio Synodi* 2014, 12.

⁵⁵ *Tamtéž*, 14.

⁵⁶ *Tamtéž*, 16.

v setkání se samařskou ženou (srov. Jan 4,1-30) a s cizoložnicí (srov. Jan 8,1-11), v nichž se vědomí hříchu probouzí tváří v tvář Ježíšově bezpodmínečné lásce.⁵⁷

65. Vtělení Slova do lidské rodiny v Nazaretě svou novostí pohne dějinami světa. Potřebujeme se ponořit do tajemství Ježíšova narození, do Mariina »ano« při andělově zvěstování, když je počato Slovo v jejím lůně, a také do »ano« Josefa, který dal Ježíši jméno a ujal se Marie. Potřebujeme kontemplovat radost pastýřů u jeslí, klanící se mudrce, útěk do Egypta, při němž Ježíš zakouší bolest svého lidu ve vyhnanství, pronásledování a ponížení. Potřebujeme kontemplovat nábožné očekávání Zachariášovo a radost, která je spojena s narozením Jana Křtitele, naplnění příslibu, které bylo ukázáno v chrámě Simeonovi a Anně, údiv učitelů Zákona, když naslouchají moudrosti dospívajícího Ježíše. Dále potřebujeme nahlédnout do dlouhých třiceti let, v nichž si Ježíš prací svých rukou vydělával na chléb, odřikával tradiční modlitby a formulace víry svého lidu a seznamoval se s vírou svých předků, až ji nakonec dovedl k plodnosti v tajemství Království. To je tajemství Vánoc a skrytost Nazareta, provoněného rodinným životem! To je tajemství, které tolik okouzlovalo Františka z Assisi, Terezii od Dítěte Ježíše a Karla Foucaulda a u kterého se občerstvují také křesťanské rodiny, aby obnovily svou naději a radost.

66. „Smlouva lásky a věrnosti, z níž žije svatá Rodina nazaretská, osvětluje princip, který utváří každou rodinu a dává jí schopnost zvládat lépe těžkosti života a dějin. Na tomto základě se každá rodina, přes svoji slabost, může stát světlem v temnotě světa. »Zde chápeme, jak má žít rodina. Nazaret nám připomíná, co je to rodina, co je to společenství lásky, její prostá a jednoduchá krása, její posvátný a neporušitelný ráz. Ukazuje nám, jak jemná a nenahraditelná je výchova v rodině, poučuje nás o její přirozené funkci ve společenském řádu« (Pavel VI., *Promluva v Nazaretě*, 5. ledna 1964).⁵⁸

RODINA V CÍRKEVNÍCH DOKUMENTECH

67. 2. vatikánský koncil se v pastorální konstituci *Gaudium et spes* zabýval tím, „jak podpořit důstojnost manželství a rodiny“ (srov. č. 47–52). „Manželství definoval jako společenství života a lásky (srov. 48), čímž postavil lásku do středu rodiny [...]. »Pravá láska mezi manželem a manželkou« (49) obsahuje vzájemné darování se, zahrnuje a integruje sexuální rozměr a afektivitu v souladu s Božím plánem (srov. 48–49).“ Koncilní dokument také podtrhuje „zakořenění manželů v Kristu: Kristus Pán »vychází vstříc věřícím manželům svátostí smíření« (48) a zůstává s nimi. Ve vtělení přijímá lidskou lásku, očišťuje ji, dovádí ji k plnosti. Svým Duchem daruje manželům schopnost ji žít, když proniká každou část jejich života vírou, nadějí a láskou. Tímto způsobem jsou manželé zasvěceni a prostřednictvím zvláštní milosti budují Kristovo tělo a vytvářejí domácí církve (srov. *Lumen gentium*, 11). Proto, aby církev plně pochopila své tajemství, hledí na křesťanskou rodinu, která ho zjevuje ryzím způsobem.⁵⁹

68. „Blahoslavený Pavel VI. prohloubil nauku o manželství a o rodině v linii 2. vatikánského koncilu. Zejména encyklikou *Humanae vitae* osvětlil vnitřní vztah mezi manželskou láskou a plozením života: »Tato láska proto od manželů žádá, aby si byli vědomi svého poslání k odpovědnému rodičovství. Dnes se na ně právem klade zvláštní důraz, a proto je nutné ho správně chápat. [...] Z tohoto důvodu tedy poslání k odpovědnému rodičovství vyžaduje, aby manželé uznávali svoje povinnosti vůči Bohu, vůči sobě navzájem, vůči rodině a vůči lidské společnosti a přitom zachovávali správnou hierarchii

⁵⁷ *Relatio finalis* 2015, 41.

⁵⁸ *Tamtéž*, 38.

⁵⁹ *Relatio Synodi* 2014, 17.

hodnot« (č. 10). V apoštolské exhortaci *Evangelii nuntiandi* Pavel VI. podtrhl vztah mezi rodinou a církví.⁶⁰

69. „Svatý Jan Pavel II. věnoval rodině zvláštní pozornost ve svých katechezích o lidské lásce, v dopise rodinám *Gratissimam sane* a zejména v apoštolské exhortaci *Familiaris consortio*. V těchto dokumentech papež definoval rodinu jako „cestu církve“. Také představil obecnou vizi povolání muže a ženy k lásce a předložil základní linie pro pastorační rodin a pro úlohu rodiny ve společnosti. Zvláště když pojednával o manželské lásce (srov. *Familiaris consortio*, 13), popsal způsob, jakým manželé ve vzájemné lásce přijímají dar Kristova Ducha a jak žijí svoje povolání ke svatosti.“⁶¹

70. „Benedikt XVI. se v encyklice *Deus caritas est* vrátil k tématu pravdy o lásce mezi mužem a ženou, která se plně osvětluje jenom ve světle lásky ukřižovaného Krista (srov. 2). Zdůrazňuje: »manželství založené na výlučné a definitivní lásce se stává ikonou vztahu Boha k jeho lidu, opačně platí, že způsob, jakým miluje Bůh, se stává mírou lidské lásky« (11). Kromě toho v encyklice *Caritas in veritate* podtrhuje důležitost lásky jako principu života ve společnosti (srov. 44), která je místem, kde se učíme zkušenosti se společným dobrem.“⁶²

SVÁTOST MANŽELSTVÍ

71. „Písmo a Tradice nám otevírají přístup k poznávání Trojice, která se zjevuje s rysy rodiny. Rodina je obraz Boha, který [...] je společenstvím osob. Otcův hlas při křtu označuje Ježíše jako jeho milovaného Syna a v této lásce je nám dáno poznat Ducha Svatého (srov. Mk 1,10-11). Ježíš, který se sebou usmířil všechny věci a vykoupil člověka z hříchu, nejen přivedl manželství a rodinu k jejich původní podobě, ale také povýšil manželství na svátostné znamení své lásky k církvi (srov. Mt 19,1-12; Mk 10,1-12; Ef 5,21-32). V lidské rodině shromážděné Kristem je obnoven »obraz a podoba« Nejsvětější Trojice (srov. Gn 1,26), tajemství, z kterého pramení každá pravá láska. Z Krista přijímá manželství a rodina prostřednictvím církve milost Ducha Svatého, aby byly svědky evangelia o Boží lásce.“⁶³

72. Svátost manželství není společenská konvence, prázdňý rituál nebo pouhé vnější znamení závazku. Svátost je dar k posvěcování a spásy manželů, protože „jejich vzájemná sounáležitost je prostřednictvím svátostného znamení reálným zpřítomněním Kristova vztahu k církvi. Manželé jsou proto pro církev stálou připomínkou toho, co se událo na kříži. Jsou pro sebe navzájem a pro své děti svědky spásy, na které se podílejí prostřednictvím svátosti.“⁶⁴ Manželství je povolání, nakolik je odpovědí na zvláštní volání k životu v manželské lásce jako nedokonalé znamení lásky mezi Kristem a církví. Proto rozhodnutí vstoupit do manželství a založit rodinu musí být plodem vyrostlým z rozlišování povolání.

73. „Vzájemné darování sebe, kterým se zakládá svátostné manželství, má kořeny v milosti křtu, jímž se uzavírá základní smlouva každého jednotlivce s Kristem v církvi. Vzájemným přijetím a s Kristovou milostí si snoubenci vzájemně slibují úplné darování se, věrnost a otevřenost pro přijetí života. Oba

⁶⁰ *Relatio finalis* 2015, 43. (*Humanae vitae*, č. 10, viz: <http://teologietela.paulinky.cz/dokumenty/dokument/Humanae-vitae-1.html>).

⁶¹ *Relatio Synodi*, 2014, 18.

⁶² *Tamtéž*, 19.

⁶³ *Relatio finalis* 2015, 38.

⁶⁴ JAN PAVEL II., Apoštolská exhortace *Familiaris consortio* (22. listopadu 1981), 13: AAS 74 (1982), 94.

uznávají tyto pro manželství konstitutivní prvky jako dary, které jim nabízí Bůh, a přijímají vážně svůj vzájemný závazek ve jménu Božím a v přítomnosti církve. Víra jim tak umožňuje přijmout dobra manželství jako závazky, kterým je možno lépe dostát s pomocí svátostné milosti. [...] Proto církev pohlíží na manžele jako na srdce celé rodiny, která sama zase obrací svůj pohled k Ježíši.⁶⁵ Svátost není nějaká „věc“ nebo „síla“, protože ve skutečnosti sám Kristus „vychází vstříc věřícím manželům svátostí manželství. Zůstává s nimi a dává jim sílu následovat ho a brát na sebe svůj kříž, povstávat ze svých pádů, vzájemně si odpouštět, nést břemena jeden druhého.“⁶⁶ Křesťanské manželství je znamení, které nejen označuje, jak Kristus miloval svou církev ve smlouvě zpečetěné na kříži, ale zpřítomňuje tuto lásku ve společenství manželů. Svým spojením jako jedno tělo zpřítomňují sňatek Božího Syna s lidskou přirozeností. Proto „v radostech jejich lásky a jejich rodinného života jim Kristus uděluje už zde na zemi, aby předem okoušeli svatební hostinu Beránka“.⁶⁷ I když „analogie manžela-manželky a Krista-církve“ je „analogie nedokonalá“,⁶⁸ zve nás k prosbě za to, aby Pán do každého lidsky omezeného manželství vléval svou božskou lásku.

74. Sexuální spojení zakoušené jako lidská láska a posvěcené svátostí je pro manžele cestou růstu v životě milosti. Je to „snubní tajemství“.⁶⁹ Význam a hodnota jejich tělesného spojení je vyjádřena ve slovech manželského slibu, kde se snoubenci jeden druhému darují a vzájemně se přijímají, aby spolu sdíleli celý život. Tato slova dávají sexualitě smysl, protože ji osvobozují od jakékoli víceznačnosti. Obecněji to znamená, že celý společný život manželů, celá síť vztahů, které se tvoří mezi nimi, s jejich dětmi a se světem, bude proniknuta a umocněna svátostnou milostí, která prýští z tajemství Vtělení a Paschy, v němž Bůh vyjádřil celou svou lásku k lidstvu a důvěrně se s ním spojil. Nikdy nebudou sami jen se svými silami, když budou stát před jakoukoli výzvou, která je potká. Jsou povoláni k tomu, aby odpovídali na Boží dar svým úsilím, svou tvořivostí, svou vytrvalostí v každodenním boji, ale budou moci vždycky vzývat Ducha Svatého, který posvětil jejich spojení, aby se přijatá milost v každé nové situaci nově projevila.

75. Podle tradice latinské církve jsou udělovateli svátosti manželství muž a žena, kteří uzavírají sňatek;⁷⁰ projevením vzájemného souhlasu a vyjádřením ho v tělesném darování se přijímají veliký dar. Jejich souhlas a tělesné spojení jsou prostředky Božího působení, které z nich činí jedno tělo. Ve křtu byla posvěcena jejich schopnost spojit se v manželství jako Pánovi služebníci, kteří odpovídají na Boží volání. Proto když dva manželé nekřesťané přijímají křest, není nutné, aby obnovovali manželský slib; stačí, že ho neodmítají, protože přijetím křtu se jejich spojení samo sebou stává svátostným. Kanonické právo uznává také platnost některých manželství, které se slaví bez ordinovaného služebníka.⁷¹ Přirozený řád tak byl proniknut vykupitelskou milostí Ježíše Krista, a proto „mezi pokřtěnými nemůže být platná manželská smlouva, která by nebyla svátostí“.⁷² Církev může vyžadovat, aby sňatek byl konán veřejně, v přítomnosti svědků a s dalšími podmínkami, které se v průběhu dějin mění, ale to neodnímá snoubencům jejich ráz udělovatelů svátosti ani neoslazuje ústřední význam souhlasu muže a ženy, který je tím, co ustavuje svátostný svazek. V každém případě se budeme muset ještě více zamýšlet nad tím, jak Bůh působí při svatebním obřadu. Veliký důraz

⁶⁵ *Relatio Synodi* 2014, 21.

⁶⁶ *Katechismus katolické církve*, 1642.

⁶⁷ *Tamtéž*.

⁶⁸ *Katecheze* (6. května 2015): *L'Osservatore Romano* (7. května 2015), s. 8.

⁶⁹ LEV VELIKÝ, *Epistula Rustico Narbonensi Episcopo*, inquis. IV: PL 54, 1205A; srov. HINKMAR Z REMEŠE, *Epist.* 22: PL 126, 142.

⁷⁰ Srov. PIUS XII., encyklika *Mystici Corporis Christi* (29. června 1943): AAS 35 (1943), 202: „Matrimonio enim quo coniuges sibi invicem sunt ministri gratiae.“

⁷¹ Srov. *Kodex kanonického práva*, kán. 1116; 1161–1165; *Kodex kánonů východních církví*, 832; 848–852.

⁷² *Kodex kanonického práva*, kán. 1055 § 2.

na něj kladou východní církve, které přikládají zvláštní význam požehnání novomanželů jako znamení daru Ducha.

SEMENA SLOVA A NEDOKONALÉ SITUACE

76. „Evangelium o rodině také živí ta semena, která ještě čekají k růstu, a slouží také jako základ péče o stromy, které usychají a které nesmějí být zanedbávány.“⁷³ Manželé tak na základě Kristova daru ve svátosti mají být „trpělivě vedeni dál, aby dospěli k bohatšímu poznání tohoto tajemství a k jeho plnějšímu zapojování do svého života“.⁷⁴

77. S odvoláním na biblické učení, podle kterého všechno bylo stvořeno skrze Krista a vzhledem k němu (srov. Kol 1,16), připomněli synodní otcové, že „řád vykoupení osvětluje a naplňuje řád stvoření. Přirozené manželství je tedy možno plně pochopit ve světle jeho svátostného naplnění. Jenom v pohledu upřeném na Krista se v plné hloubce poznává pravda o lidských vztazích. »Je skutečnost, že tajemství člověka se opravdu vyjasňuje jen v tajemství vtěleného Slova. [...] Kristus, nový Adam, právě zjevením tajemství Otce a jeho lásky plně odhaluje člověka jemu samému a dává mu poznat vznešenost jeho povolání« (*Gaudium et spes*, 22). Zvlášť prospěšné je christocentrické chápání přirozených vlastností manželství, které tvoří dobro manželů (*bonum coniugum*)“⁷⁵ k němuž patří jednota, otevřenost k přijetí života, věrnost a nerozlučitelnost, a v křesťanském manželství také vzájemná pomoc na cestě k plnějšímu přátelství s Pánem. „Rozpoznávání přítomnosti *semina Verbi* (semen Slova) v jiných kulturách (srov. *Ad gentes*, 11) lze aplikovat také na manželství a rodinu. Kromě vlastního přirozeného manželství existují také kladné prvky přítomné ve formách manželství u jiných náboženských tradic“⁷⁶ i když v nich nechybí ani stíny. Můžeme tvrdit, že „každý člověk, který touží založit na tomto světě rodinu, která bude učit děti radovat se z každé činnosti, jejímž záměrem je přemoci zlo – rodinu, která ukazuje, že Duch je živý a působí –, si zaslouží vděčnost a uznání, ať je příslušníkem jakéhokoli národa, náboženství nebo země“.⁷⁷

78. „Kristův pohled, jehož světlo osvětluje každého člověka (srov. Jan 1,9; *Gaudium et spes*, 22), inspiruje pastorační péči církve o věřící, kteří spolu žijí ve faktickém soužití nebo uzavřeli pouze občanský sňatek nebo jako rozvedení uzavřeli další manželství. V perspektivě Boží pedagogie se církev obrací s láskou k těm, kteří mají účast na jejím životě nedokonalým způsobem: spolu s nimi prosí o milost obrácení, povzbuzuje je ke konání dobra, k tomu, aby se s láskou starali jeden o druhého a aby se dali do služby společnosti, ve které žijí a pracují. [...] Když soužití dvojice v takovém stavu nabude zjevné stability tím, že se stane veřejným svazkem – a vyznačuje se hlubokým citovým vztahem, odpovědným přístupem k dětem, schopností obstát ve zkouškách – může být považováno za příležitost, dovést je – tam, kde je to možné – ke slavení svátosti manželství.“⁷⁸

79. „V obtížných situacích a v případě zraněných rodin je třeba vždycky mít na paměti obecný princip: »Duchovní správci ať si uvědomí, že jsou pro lásku k pravdě povinni dobře rozlišovat různé situace« (*Familiaris consortio*, 84). Stupeň odpovědnosti není ve všech případech stejný a mohou existovat

⁷³ *Relatio Synodi* 2014, 23.

⁷⁴ JAN PAVEL II., apoštolská exhortace *Familiaris consortio* (22. listopadu 1981), 9: AAS 74 (1982), 90.

⁷⁵ *Relatio finalis* 2015, 47.

⁷⁶ *Tamtéž*.

⁷⁷ Homilie při mši svaté na závěr 8. světového setkání rodin, Filadelfie (27. září 2015): *L'Osservatore Romano*, 28.–29. září 2015, s. 7.

⁷⁸ *Relatio finalis* 2015, 53–54.

činitele, které omezují schopnost člověka se rozhodovat. Proto při jasném konstatování nauky církve je třeba se chránit soudů, které by nebraly v úvahu složitost různých situací, a je nutné věnovat pozornost způsobu, jakým lidé zakoušejí a snášejí bolest spojenou se stavem, v něm žijí.⁷⁹

PŘEDÁVÁNÍ ŽIVOTA A VÝCHOVA DĚTÍ

80. Manželství je na prvním místě „důvěrné společenství života a manželské lásky“,⁸⁰ které je dobrem pro samotné manžele,⁸¹ a sexualita „je zaměřena na manželskou lásku muže a ženy“.⁸² Proto také „manželé, kterým Bůh nedopřál, aby měli děti, přesto mohou vést smysluplný manželský život po stránce lidské i křesťanské“.⁸³ Nicméně toto spojení je „svou přirozenou povahou“ zaměřeno na plzení.⁸⁴ Dítě, které se narodí, „se nepřidružuje k vzájemné lásce manželů zvenčí; pučí v samém srdci tohoto vzájemného darování, jehož je plodem a naplněním“.⁸⁵ Neobjevuje se až na konci nějakého procesu, ale je přítomno od začátku jejich lásky jako podstatný prvek, který nelze popřít, aniž by se mrzčila láska sama. Tato láska od samého začátku odmítá jakýkoli podnět k uzavírání se do sebe a otevírá se plodnosti, která ji prodlužuje za její vlastní existenci. Žádný pohlavní akt manželů tedy nemůže popírat tento význam,⁸⁶ i když z různých důvodů nemusí pokaždé zplodit nový život.

81. Dítě si zaslouží, aby se narodilo z takové lásky, a ne jakýmkoli jiným způsobem, protože „není něco, co se rodičům dluží, ale je to dar“,⁸⁷ který je „plodem specifického úkonu manželské lásky jeho rodičů“.⁸⁸ Proto „podle řádu stvoření jsou manželská láska mezi mužem a ženou a předávání života podřízeny jedno druhému (srov. Gn 1,27-28). Tímto způsobem dal Stvořitel muži a ženě podíl na díle svého stvoření a současně je učinil nástroji své lásky tím, že svěřil do jejich odpovědnosti prostřednictvím předávání lidského života budoucnost lidstva.“⁸⁹

82. Synodní otcové prohlašují, že „je jasně zjevné šíření mentality, která plzení života redukuje na proměnnou závislou na plánech jedince nebo páru“.⁹⁰ Učení církve „napomáhá harmonickému a uvědomělému prožívání společenství mezi manžely ve všech jeho rozměrech, spolu s odpovědností za plzení života. Je třeba znovu objevit poselství encykliky *Humanae vitae* Pavla VI., která podtrhuje potřebu respektovat důstojnost osoby při morálním hodnocení metod regulace porodnosti. [...] Také rozhodnutí se pro adopci nebo pěstounskou péči je projevem plodnosti, která patří k manželskému životu.“⁹¹ Se zvláštní vděčností církev „podporuje rodiny, které přijímají, vychovávají a zahrnují svou náklonností různě postižené děti“.⁹²

83. V této souvislosti pociťuji naléhavost konstatovat, že je-li rodina svatyní života, místem, kde se plodí život a dostává se mu péče, pak je strašlivým protikladem, když se rodina stane místem, kde je

⁷⁹ *Tamtéž*, 51.

⁸⁰ 2. vatikánský koncil, Pastorální konstituce *Gaudium et spes*, 48.

⁸¹ Srov. *Kodex kanonického práva*, kán. 1055 § 1: „Ad bonum coniugum atque ad prolis generationem et educationem ordinatum.“

⁸² *Katechismus katolické církve*, 2360.

⁸³ *Tamtéž*, 1654.

⁸⁴ 2. Vatikánský koncil, Pastorální konstituce *Gaudium et spes*, 48.

⁸⁵ *Katechismus katolické církve*, 2366.

⁸⁶ Srov. PAVEL VI., Encyklika *Humanae vitae* (25. července 1968), 11–12: AAS 60 (1968), 488–489.

⁸⁷ *Katechismus katolické církve*, 2378.

⁸⁸ KONGREGACE PRO NAUKY VÍRY, Instrukce *Donum vitae* (22. února 1987), II, 8: AAS 80 (1987), 97.

⁸⁹ *Relatio finalis* 2015, 63.

⁹⁰ *Relatio Synodi* 2014, 57.

⁹¹ *Tamtéž*, 58.

⁹² *Tamtéž*, 57.

život odmítán a ničen. Hodnota lidského života je tak veliká a právo na život nevinného dítěte, které vyrůstá v lůně své matky, je tak nezcizitelné, že není žádným způsobem možné pokládat za právo na vlastní tělo možnost rozhodovat o tomhle životě, který má smysl sám v sobě a který nemůže být nikdy předmětem ovládnutí jiným člověkem. Rodina chrání život v každé jeho fázi, včetně té poslední. Proto „těm, kteří pracují ve zdravotnických zařízeních, se připomíná mravní povinnost výhrady svědomí. Stejným způsobem církev nejen považuje za nutné potvrzovat právo na přirozenou smrt, bez agresivních terapeutických zákroků a eutanázie“, ale také „rozhodně odmítá trest smrti“.⁹³

84. Synodní otcové chtěli také zdůraznit, že „jednou z podstatných výzev, před níž rodiny stojí, je bezesporu výchova dětí, která je dnes náročnější a složitější z důvodu současné kulturní skutečnosti a kvůli silnému vlivu médií“.⁹⁴ „Církev hraje významnou roli při podporování rodin prostřednictvím přijímajících společenství, počínajíc křesťanskou iniciací.“⁹⁵ Současně se mi zdá velmi důležité připomenout, že integrální výchova dětí je „velice závažná povinnost“ a současně „prvotní právo“ rodičů.⁹⁶ Není to jen úkol nebo břemeno, ale také bytostné a nezastupitelné právo, které jsou rodiče povoláni hájit a které jim nikdo nesmí upírat. Stát nabízí výchovné programy subsidiárním způsobem, to znamená, že podporuje nepřenositelnou funkci rodičů, kteří mají právo moci si svobodně vybrat druh výchovy – dostupné a kvalitní –, kterou chtějí svým dětem podle svého přesvědčení poskytnout. Škola rodiče nenahrazuje, nýbrž je doplňuje. To je základní princip: „Všichni ostatní účastníci výchovného procesu mohou jednat jménem rodičů jen s jejich souhlasem a v některých případech dokonce jen s jejich pověřením.“⁹⁷ Nicméně „došlo k rozštěpení mezi rodinou a společností, mezi rodinou a školou. Shoda ve výchově se dnes rozbila, a tudíž spojenectví společnosti a rodiny na poli výchovy se ocitlo v krizi.“⁹⁸

85. Církev je povolána přiměřenou pastorační činností s rodiči spolupracovat, a tak přispívat k naplňování jejich výchovného poslání. Má to činit tak, že jim bude stále pomáhat, aby si vážili své zvláštní role a uvědomovali si, že přijetím svátosti manželství se stávají skutečnými služebníky výchovy. Výchovou svých dětí budují církev,⁹⁹ a když tak činí, přijímají povolání, které jim Bůh dává.¹⁰⁰

RODINA A CÍRKEV

86. „S vnitřní radostí a hlubokou útěchou hledí církev na rodiny, které zůstávají věrně učení evangelia, povzbuzuje je a je jim vděčná za svědectví, které vydávají. Tím totiž svědčí o kráse manželství jako o nerozlučitelném a navždy věrném svazku. V rodině, »kterou lze nazývat domácí církví« (*Lumen gentium*, 11), zraje první zkušenost církve coby společenství osob, v němž se skrze milost zrcadlí tajemství Nejsvětější Trojice. »Zde se učí, jak je práce těžká i radostná, učí se bratrské lásce, velkodušně odpuštět znovu a znovu, a především uctívat Boha prostřednictvím modlitby a oběti vlastního života« (*Katechismus katolické církve*, 1657).“¹⁰¹

⁹³ *Relatio finalis* 2015, 64.

⁹⁴ *Relatio Synodi* 2014, 60.

⁹⁵ *Tamtéž*, 61.

⁹⁶ *Kodex kanonického práva*, kán. 1136; srov. *Kodex kánonů východních církví*, 627.

⁹⁷ PAPEŽSKÁ RADA PRO RODINU, *Lidská sexualita: pravda a význam* (8. prosince 1995), 23.

⁹⁸ Katecheze (20. května 2015): *L'Osservatore Romano*, 21. května 2015, s. 8.

⁹⁹ Srov. JAN PAVEL II., apoštolská exhortace *Familiaris consortio* (22. listopadu 1981), 38: AAS 74 (1982), 129.

¹⁰⁰ Srov. Proslav ke shromáždění římské diecéze (14. června 2015): *L'Osservatore Romano*, 15.–16. června 2015, s. 8.

¹⁰¹ *Relatio Synodi* 2014, 23.

87. Církev je rodina rodin, ustavičně obohacovaná životem všech domácích církví. Proto „silou svátosti manželství se každá rodina stává dobrem pro církev ve všech směrech. V této perspektivě bude určitě cenným darem pro církev v naší době uvažování o vzájemném vlivu rodiny a církve: církev je dobrem pro rodinu a rodina je dobrem pro církev. Ochrana Pánova daru ve svátosti manželství není jen zájmem jednotlivých rodin, ale také celého křesťanského společenství.“¹⁰²

88. Zakoušení lásky v rodinách je trvalou silou života církve. „Cíl manželství tvořit jednotu je ustavičnou výzvou k růstu a k prohlubování této lásky. Manželé ve svém láskyplném spojení zakoušejí krásu otcovství a mateřství a sdílejí společně plány a námahy, touhy a starosti; učí se vzájemně o sebe pečovat a odpouštět si. V této lásce slaví své šťastné chvíle a podpírají se v nesnadných obdobích svého života. [...] Krása vzájemného a bezpodmínečného obdarování se, radost z rodícího se života a láskyplná péče všech členů rodiny, od těch nejmenších až po pokročilé věkem, jsou některé plody, které činí odpověď na povolání rodiny jedinečnou a nenahraditelnou“,¹⁰³ a to jak pro církev, tak pro celou společnost.

ČTVRTÁ KAPITOLA

LÁSKA V MANŽELSTVÍ

89. Všechno, co bylo dosud řečeno, by bylo málo k vyjádření toho, co je evangelium o manželství a rodině, kdybychom se zvláště nevěnovali *pojednání o lásce*. Nemohli bychom totiž povzbuzovat k cestě věrnosti a vzájemnému darování se, kdybychom neposkytli podněty k růstu, upevnění a prohloubení lásky v manželství a v rodině. Vždyť milost svátosti manželství je především určena „k zdokonalování manželské lásky“.¹⁰⁴ Také v tomto případě platí, že „kdybych měl víru v nejvyšší míře, takže bych hory přenášel, ale neměl lásku, nejsem nic. A kdybych rozdal všechno, co mám, a pro druhého do ohně skočil, ale neměl lásku, nic mi to neprospěje“ (1 Kor 13,2-3). Slovo „láska“ je sice jedno z nejužívanějších, ale velice často bývá zneužíváno.¹⁰⁵

NAŠE KAŽDODENNÍ LÁSKA

90. V takzvaném hymnu na lásku, napsaném svatým Pavlem, nacházíme některé vlastnosti pravé lásky:

„Láska je shovívavá,
láska je dobrosrdečná,
nezávidí,
láska se nevychloubá,
nenadýmá,
nedělá, co se nepatří, nemyslí jen a jen na sebe,

¹⁰² *Relatio finalis* 2015, 52.

¹⁰³ *Tamtéž*, 49–50.

¹⁰⁴ *Katechismus katolické církve*, 1641.

¹⁰⁵ Srov. BENEDIKT XVI., Encyklika *Deus caritas est* (25. prosince 2005), 2: AAS 98 (2006), 218.

nerozčiluje se,
zapomíná, když jí někdo ublíží,
má zármutek, když se dělá něco špatného,
ale raduje se, když lidé žijí podle pravdy.
Láska všechno omlouvá,
všemu věří,
nikdy nad ničím nezoufá,
všecko vydrží“ (1 Kor 13,4-7).

Láskou žijí a pěstují ji manželé v každodenním životě, ve svém vzájemném vztahu a ve vztahu k dětem. Proto se vyplatí zastavit se a uvažovat hlouběji o tomto Pavlově textu a pokusit se v něm hledat jeho dopad na konkrétní situaci každé rodiny.

Shovívavost (trpělivost)

91. První použitý výraz je *makrothymeí*. Nelze ho přeložit prostě tak, že láska „všechno vydrží“, protože tato myšlenka je vyjádřena až na konci úryvku, v 7. verši. Smysl tohoto výrazu lze poznat z řeckého překladu Starého zákona, kde se prohlašuje, že Bůh je „váhavý k hněvu“ (Ex 34,6; Nm 14,18). Projevuje se tedy tam, kde někdo nejedná impulzivně a nedá se strhnout k urážkám. Je to charakteristika Boha smlouvy, který volá člověka k napodobování, a to i v rodinném životě. Texty, ve kterých Pavel tento výraz používá, je třeba číst v kontextu knihy Moudrosti (srov. 11,23; 12,2.15-18): v ní se chválí Boží umírněnost, která dává člověku prostor k pokání, ale současně se zdůrazňuje jeho moc, kterou Bůh projevuje milosrdným jednáním. Boží trpělivost je úkon slitování se nad hříšníkem a projev autentické moci.

92. Být trpěliví neznámá nechat se sebou zle zacházet nebo snášet projevy fyzické agrese nebo dovolovat, aby s námi lidé jednali jako s věcí. Problémy nastanou tehdy, když si myslíme, že vztahy by měly být ideální nebo že lidé jsou dokonalí anebo když sebe postavíme do středu a očekáváme, že všechno se bude řídit jenom podle nás. Pak jsme ve všem netrpěliví, na všecko reagujeme agresivně. Jestliže se necvičíme v trpělivosti, budeme mít stále důvody, proč reagovat s hněvem, a nakonec se z nás stanou lidé, kteří neumějí žít s druhými, asociálové neschopní ovládat svou impulzivnost, a rodina se promění v bitevní pole. Proto nás Boží slovo vybízí: „Daleko ať je od vás každá zahořklost, prchlivost, hněv, hádání, nactiutrhání a všechny druhy špatnosti“ (Ef 4,31). Moje trpělivost se posílí, když uznám, že také druhý má právo žít se mnou na této zemi takový, jaký je. Nezáleží na tom, že je mi obtížný, že mění mé plány, že je mi nepříjemný svým způsobem bytí a svými idejemi, že všechno není takové, jak jsem očekával. Láska s sebou nese vždycky hluboký smysl pro soucítění, s nímž přijímáme druhého jako součást tohoto světa, a to i když se chová jinak, než jak bych si přál.

Dobrosrdečnost

93. Následuje slovo *chresteuetai*, které je v celé Bibli jen na tomto místě; je odvozeno od výrazu *chrestos* (dobrý člověk, který svou dobrotu projevuje skutky). Když ale zohledníme, že je tento výraz paralelně přiřazen k předchozímu slovesu, můžeme ho chápat jako jeho doplnění. Tímto způsobem chce Pavel ozřejmit, že „trpělivost“, jmenovaná jako první, není zcela pasivní postoj, ale že ji provází činnost, dynamická a tvořivá interakce s druhými. Ukazuje, že láska prokazuje druhým dobro a pomáhá jim. Proto se překládá slovem „dobrosrdečná“.

94. Celek textu ukazuje, že Pavel chce vyzdvihnout skutečnost, že láska není jen pocit, ale že je třeba ji chápat v tom smyslu, jaký má sloveso „milovat“ v hebrejštině, kde znamená „konat dobro“. Jak říkal svatý Ignác z Loyoly: „láska se musí projevovat více skutky než slovy.“¹⁰⁶ Takto může vyjavit všechnu svou plodnost a umožňuje nám zakoušet, jak blažené je dávat, jaká je vznešenost a velikost v darování sebe překypujícím způsobem, bez míry, bez vyžadování odplaty, prostě z potěšení obdarovávat a sloužit.

Léčit závist a žárlivost

95. Apoštol Pavel dále odmítá jako opak lásky postoj označený výrazem *zelos* (závist nebo žárlivost). To znamená, že v lásce není místo pro zakoušení nelibosti z dobra druhého (srov. Sk 7,9; 17,5). Závist je smutek z dobra druhého, který dokazuje, že nás nezajímá štěstí druhých, protože jsme zaměřeni výlučně na své vlastní blaho. Zatímco láska nás vyvádí z nás samých, závist nás naopak nutí, abychom se soustředili na své já. Pravá láska si váží úspěchů druhých, nepocituje je jako ohrožení a osvobozuje se od hořké chuti závisti. Přijímá fakt, že každý má jiné dary a odlišnou životní cestu. A tak se snaží objevit svou cestu ke štěstí a druhé nechává, ať objevují tu svou.

96. Celkově vzato se jedná o naplnění toho, co požadovala poslední dvě přikázání Božího Zákona: „Nebudeš dychtit po domě svého bližního. Nebudeš dychtit po ženě svého bližního ani po jeho otroku ani po jeho otrokyni ani po jeho býku ani po jeho oslu, po ničem, co patří tvému bližnímu“ (Ex 20,17). Láska nás vede k tomu, abychom si upřímně vážili každého člověka a uznávali jeho právo na štěstí. Miluji toho člověka, dívám se na něj pohledem Boha Otce, který nám „všechno hojně poskytuje k užívání“ (1 Tim 6,17), a tudíž rád ve svém nitru přijímám, že se mu daří dobře. Tato hluboce zakořeněná láska mě také vede k tomu, že odmítám nespravedlnost, když někteří mají hodně a jiní nemají nic. Podněcuje mě k tomu, abych nacházel způsoby, jak vyloučeným ze společnosti pomáhat dosáhnout alespoň trošku radosti. To ale není závist, nýbrž touha po rovnosti.

Nevychloubat se a nenadýmat

97. Následuje výraz *perpereuetai*, který označuje domýšlivost, touhu ukazovat svou převahu, abychom na druhé působili přemoudře a poněkud agresivně. Kdo miluje, ten se nejen snaží nemluvit příliš o sobě, ale protože je zaměřen na druhé, umí se do nich vcítit; sám totiž nepotřebuje být středem pozornosti. Následující slovo – *fysioutai* – je velmi podobné, protože označuje lásku, která není arogantní. Doslova vyjadřuje to, že se v přítomnosti druhých „nenafukuje“, a označuje její určitou jemnost. Komu toto chybí, tak je nejen posedlý ukazováním svých kvalit, ale také ztrácí smysl pro realitu. Považuje se za významnějšího, než ve skutečnosti je, protože si myslí, že je „duchovnějším“ nebo „moudřejším“. Pavel jindy používá toto sloveso například tam, kde říká, že „poznání vede k domýšlivosti, ale láska vzdělává“ (1 Kor 8,1). To znamená, že někteří jsou přesvědčeni o své významnosti, protože vědí víc než ostatní, a zaměstnávají se vymáháním si jejich obdivu a jejich kontrolováním. Skutečnou velikost nám ale dává láska, která umí pochopit, projevit péči a podpořit slabého. V jiném verši Pavel užívá toho slova ke kritice těch, kteří „se nadýmají pýchou“ (srov. 1 Kor 4,18), ale ve skutečnosti se projevují užvaněností, a ne opravdovou „mocí“ Ducha (srov. 1 Kor 4,19).

98. Důležité je, aby křesťané tuto lásku pěstovali v postoji k členům své rodiny, kteří jsou málo obeznámeni s vírou, křehcí nebo méně jistí svým přesvědčením. Někdy dochází k opaku: ti, kdo si

¹⁰⁶ *Duchovní cvičení, Nazírání k nabytí lásky*, 230 (přel. P. Robert Kunert SJ, Řím – Praha, 1990).

myslí, že jsou ve víře zralí, se ve své rodině projevují arogantně a nesnesitelně. Ale láska se naopak vyznačuje pokorou; abychom mohli chápat druhé, odpouštět jim a ze srdce jim sloužit, je nezbytné se uzdravovat z pýchy a růst v pokoře. Ježíš svým učedníkům připomínal, že ve světě mocných se každý snaží ovládat druhého, a proto jim říká: „mezi vámi tomu tak nebude“ (Mt 20,26). Logika křesťanské lásky není nadřazenost jednoho nad druhými a potřeba dát jim pociťovat svou moc, ale logika vyjádřená slovy: „kdo by chtěl být mezi vámi veliký, ať je vaším služebníkem“ (Mt 20,27). V rodinném životě nemůže vládnout logika ovládnutí jedněch druhými nebo soupeření o to, kdo je inteligentnější nebo silnější, protože taková logika ničí lásku. Také pro rodinu platí tato rada: „Opásejte se všichni ve vzájemném styku pokorou, neboť Bůh se staví proti pyšným, ale dává milost pokorným“ (1 Petr 5,5).

Vlídlost

99. Milovat také znamená být vlídný, a to je smysl výrazu *aschemonei*. Chce říct, že láska nejedná hrubě, nezdvořile, není tvrdá v jednání. Její činnosti, slova a gesta jsou příjemná, a ne nevlídná a strohá. Oškliví si působit druhým utrpení. Zdvořilost „je škola vnímavosti a nezištnosti“, která od člověka vyžaduje, aby „zušlechťoval svou mysl a své smysly, učil se naslouchat, mluvit a v určitých chvílích mlčet“.¹⁰⁷ Vlídlost není jeden ze stylů, který by si křesťan mohl zvolit nebo odmítnout: je to nezadatelný požadavek lásky, a proto „každý člověk je povinen být vlídný k těm, kteří žijí kolem něho“.¹⁰⁸ Každodenní „vstupování do života druhého, byť je součástí našeho života, vyžaduje jemnost nevnucujícího se postoje, který obnovuje důvěru a úctu. [...] A čím je láska důvěrnější a hlubší, tím víc vyžaduje úctu ke svobodě a schopnost čekat, až druhý otevře dveře svého srdce.“¹⁰⁹

100. Aby byl člověk připraven k pravému setkání s druhým, musí na něj hledět vlídným pohledem. Toho není schopen, pokud v něm převládá pesimismus, který vyhledává nedostatky a chyby druhých, možná jako kompenzování svých komplexů. Vlídny pohled nám umožní nezdržovat se příliš u toho, v čem je druhý omezen, a s touto tolerancí můžeme pracovat na společném díle, třebaže jsme rozdílní. Vlídna láska buduje svazky, pěstuje vztahy, vytváří nové sítě integrace a spřádá pevná společenská vlákna. Tak chrání sebe samu, neboť bez smyslu pro sounáležitost nemůžeme podporovat službu druhým, protože pak bude každý hledat jen svoje vlastní výhody. Takovým způsobem není možné spolu žít. Antisociální člověk si myslí, že druzí jsou tu proto, aby uspokojovali jeho potřeby, a když to dělají, plní si tím jen svou povinnost. Není tu tedy žádný prostor pro vlídlost lásky a její projevy. Kdo miluje, je schopen říkat druhým slova, která dodávají chuť, povzbuzují, posilují, utěšují, podněcují. Podívejme se například, co říkal lidem Ježíš: „Buď dobré mysli, synu!“ (Mt 9,2), „Jak veliká je tvá víra!“ (Mt 15,28), „Vstaň!“ (Mk 5,41), „Jdi v pokoji!“ (Lk 7,50), „Nebojte se!“ (Mt 14,27). Tato slova neponižují, nezarmucují, nepopuzují, neopovrhují druhým. V rodině je třeba se učit tomuto Ježíšovu vlídnému způsobu řeči.

Velkorysý odstup

101. Několikrát jsme řekli, že abychom mohli milovat druhé, musíme nejprve milovat sebe. Jenomže tento hymnus na lásku prohlašuje, že láska „nemyslí jen a jen na sebe“ anebo že „nehledá svůj prospěch“. Tento výraz se používá také v dalším textu: „Nikdo z vás ať nehledí jenom na vlastní prospěch, ale i na prospěch druhých“ (Flp 2,4). Podle takového jasného prohlášení Písma nesmíme

¹⁰⁷ OCTAVIO PAZ, *La llama doble*, Barcelona 1993, 35.

¹⁰⁸ TOMÁŠ AKVINSKÝ, *Summa Theologiae* II-II, q. 114, a. 2, ad 1.

¹⁰⁹ Katecheze (13. května 2015): *L'Ossevatore Romano*, 14. května 2015, s. 8.

upřednostňovat lásku k sobě, jako by byla vznešenější než darování sebe druhým. Určité upřednostňování lásky k sobě může být chápáno jenom jako psychologická podmínka, protože platí, že kdo není schopen lásky k sobě, těžko dokáže milovat druhé: „Kdo je zlý k sobě, ke komu bude dobrý? [...] Není nikdo horší než ten, kdo sám sobě nepřeje“ (Sir 14,5-6).

102. Ale Tomáš Akvinský vysvětluje, že „lásce je vlastnější chtít milovat než chtít být milován“¹¹⁰ a že přece „matky, které milují nejvíc, se snaží víc milovat než být milovány“.¹¹¹ Proto láska může převyšovat požadavky spravedlnosti a nezištně se rozlévat „a nic nečekat nazpět“ (Lk 6,35), a tak může dosáhnout až nejvyššího stupně, kterým je „dát život“ za druhé (Jan 15,13). Je vůbec taková velkodušnost, která nás vede dávat nezištně, včetně vlastního života, ve skutečnosti možná? Určitě je možná, protože Pán ji v evangeliu žádá: „Zadarmo jste dostali, zadarmo dávejte“ (Mt 10,8).

Bez vnitřního násilí

103. Zatímco první výraz Velepísň nás vybízela k trpělivosti, která zamezuje hrubým reakcím na slabosti nebo chyby druhých, přichází nyní jiné slovo – *paroxynetai* –, které souvisí s vnitřním rozhořčením vyvolaným nějakým vnějším podnětem. Je to projev vnitřního násilí, nezjevného rozhořčení, kterým se bráníme druhým, jako by to byli otravní nepřátelé, kterých je třeba se varovat. Žít v sobě takovou agresivitu není k ničemu. Člověk se z ní jen roznemůže a skončí v osamocení. Rozhořčení je zdravé jako síla k reakci na závažnou nespravedlnost, ale je škodlivé, když prostupuje všechny naše postoje k druhým.

104. Evangelium nás vyzývá, abychom viděli trám ve vlastním oku (srov. Mt 7,5), a jako křesťané nemůžeme přehlížet trvalou výzvu Božího slova, abychom v sobě neživili hněv: „Nedopusť, aby tě zlo přemohlo“ (Řím 12,21), „Když prokazujeme dobro, nesmíme přitom propadnout únavě“ (Gal 6,9). Jedna věc je pocítit náhlé propuknutí agresivity, a něco jiného je s ní souhlasit, dovolit, aby se stala trvalým postojem: „Ani když se rozhněváte, nenechte se strhnout k hříchu. Slunce ať nezapadá nad vaším hněvem“ (Ef 4,26). Žádný den v rodině by tudíž neměl skončit bez usmíření. „Jak se mám ale usmířit? Kleknout si před druhým? Ale ne! Stačí maličké gesto, takováhle drobnost, a do rodiny se vrátí soulad. Stačí jeden projev něhy, beze slov. Ale nikdy nekončete den v rodině bez usmíření!“¹¹² Na obtíž způsobenou druhými by se mělo reagovat spíš žehmáním v srdci, přáním dobra druhému, prosbou k Bohu, aby je osvobodil a uzdravil: „Přejte dobré. Vždyť k tomu jste byli povoláni, aby se vám dostalo údělem požehnaní“ (1 Petr 3,9). Musíme-li bojovat se zlem, dělejme to, ale stále říkejme „ne“ vnitřnímu násilí.

Odpuštění

105. Jestliže svolíme, aby zlé smýšlení proniklo do našeho nitra, dáváme prostor zášti, která se zahníždí v našem srdci. Věta *logizetai to kakon* znamená „popřává pozornost zlu“, „nosí si ho ve vědomí“, což znamená, že je mstivý. Opakem zášti je odpuštění, které se zakládá na pozitivním postoji, na úsilí pochopit slabost druhého a snaze najít pro něj omluvu podle příkladu Ježíše, který říká: „Otče, odpusť jim, neboť nevědí, co činí“ (Lk 23,34). Ale my máme často sklon vyhledávat stále víc vin, představovat si větší zla, předpokládat všelijaké druhy zlého úmyslu, a tak zášť narůstá a zakořeňuje se v nás. Tímto způsobem může jakýkoli omyl nebo pád partnera poškodit pouto lásky

¹¹⁰ *Summa Theologiae* II-II, q. 27, a. 1, ad 2.

¹¹¹ *Tamtéž*, a. 1.

¹¹² Katecheze (13. května 2015): *L'Osservatore Romano*, 14. května 2015, s. 8.

a stabilitu rodiny. Někdy je problém v tom, že se všem věcem připisuje stejná závažnost, což s sebou nese nebezpečí, že se staneme neúprosnými vůči jakémukoli pochybení. Spravedlivé nárokování si vlastních práv se přemění v úpornou a vytrvalou touhu po pomstě, místo aby se dělo v duchu zdravé obrany vlastní důstojnosti.

106. Když se nám dostalo urážky nebo zklamání, je odpuštění možné a žádoucí, nikdo však neříká, že je snadné. Je pravda, že „rodinné společenství se může udržet a zdokonalovat jenom s velkým duchem sebezáporu a obětí. Vyžaduje skutečně velkodušnou ochotu všech a každého jednotlivce k porozumění, k snášenlivosti, k odpuštění, k smíření. Každá rodina ví, jak slepá sebeláska, nesvornost, napětí a konflikty těžce zraňují její společenství a mnohdy je i smrtelně zasáhnou. Odtud ony mnohonásobné a rozmanité formy rozvratu v rodinném životě.“¹¹³

107. Dnes víme, že abychom mohli odpustit, musíme projít osvobozující zkušeností pochopení a odpuštění sobě samým. Naše chyby nebo kritický pohled lidí, které milujeme, často způsobily, že jsme k sobě ztratili úctu. Tak si nakonec začneme na ostatní dávat pozor, vyhýbáme se náklonnosti k nim a v osobních vztazích se projevujeme ustrašeně. Ale svalování viny na druhé nám poskytne jen falešnou úlevu. Je třeba se modlit nad vlastním příběhem, přijmout sebe, umět žít se svými limity a také si odpustit, abychom měli stejný postoj odpuštění také k druhým.

108. To ale předpokládá zakusit, že nám odpustil Bůh, že jsme byli ospravedlněni zdarma, bez vlastních zásluh. V každém našem skutku byla s námi předcházející láska, která nabízí stále nové příležitosti, podporuje a pobízí. Přijmeme-li, že Boží láska je bezpodmínečná, že Otcovu náklonnost si nelze koupit ani zaplatit, pak budeme moci milovat nade všecko, odpouštět druhým i v případě, že se k nám zachovali nespravedlivě. V opačném případě náš rodinný život přestane být prostorem porozumění, podpory a povzbuzení, a stane se místem ustavičného napětí a vzájemného trestání se.

Radovat se s druhými

109. Výraz *chairei epi te adikia* označuje něco záporného, co se usadilo ve skrytu lidského srdce. Je to jedovatý postoj člověka, který se raduje, když vidí, že je na někom páchána nespravedlnost. Tuto větu doplňuje věta následující, která je formulována kladně: *synchairei te aletheia*: raduje se z pravdy. To znamená, že se raduje z dobra druhého, když je uznávána jeho důstojnost, když jsou oceňovány jeho schopnosti a jeho dobré skutky. To je nemožné tomu, kdo se musí neustále srovnávat s druhými a soupeřit s nimi, včetně vlastního partnera, až se dokonce skrytě raduje z jeho neúspěchů.

110. Když člověk, který miluje, může druhému prokázat dobro nebo když vidí, že se druhému daří dobře, má z toho radost, a tím oslavuje Boha, protože „Bůh miluje radostného dárce“ (2 Kor 9,7); náš Pán si zvláště cení toho, kdo se raduje ze štěstí druhého. Pokud neživíme svou schopnost těšit se z dobra druhého a soustředíme se hlavně na své potřeby, odsuzujeme se k životu, ve kterém je málo radosti, protože Ježíš řekl: „Blaženější je dávat než dostávat“ (Sk 20,35). Rodina musí být vždycky místem, o kterém ten, kdo udělá v životě něco dobrého, ví, že to všichni budou oslavovat s ním.

Všechno snáší a odpouští

¹¹³ JAN PAVEL II., Apoštolská exhortace *Familiaris consortio* (22. listopadu 1981), 21: AAS 74 (1982), 106.

111. Výčet se završuje čtyřmi výrazy, které obsahují slovo „všechno“. Všechno omlouvá, všemu věří, ve všem doufá, všechno vydrží. Tímto způsobem se důrazně podtrhuje opoziční dynamismus lásky, která je schopna čelit čemukoli, co by ji ohrožovalo.

112. Na prvním místě stojí, že „všechno omlouvá“ (*panta stegei*). To je něco jiného než „nevšímá si zla“, protože uvedený výraz se týká používání řeči; může znamenat „nemluvit“ o něčem záporném, co je v druhém člověku. Předpokládá zdržení se soudu, ovládnutí sklonu vyslovovat tvrdé a neúprosné soudy. „Nezavrhujte, a nebudete zavrženi“ (Lk 6,37). I když se to přičítá našemu běžnému používání řeči, Boží slovo nás žádá: „Nemluvte špatně jeden o druhém“ (Jak 4,11). Vyrvalé poškozování obrazu druhého je způsob, jak si vylepšovat obraz vlastní, jak si odreagovat zášť a závist bez ohledu na to, zda tím někoho raníme. Často zapomínáme, že pomluva může být vážným hříchem, těžkou urážkou Boha, když vážně poškodí dobrou pověst druhých, a tím jim způsobí škodu, která se těžko napravuje. Proto se Boží slovo vyjadřuje tak tvrdě o jazyku, když říká, že je to „svět zla“, který „může poskvřnit celého člověka, zapaluje celý náš život“ (Jak 3,6), „je to zlo, které nedá pokoje, plné smrtonosného jedu“ (Jak 3,8). „Jím zlořečíme lidem, stvořeným k Božímu obrazu“ (Jak 3,9), avšak láska pečuje o obraz druhých s jemností a je dokonce schopna uchovávat dobrou pověst nepřátel. Při obraně Božího zákona nesmíme nikdy zapomínat na tento požadavek lásky.

113. Manželé, kteří se milují a patří jeden druhému, mluví jeden o druhém dobře, snaží se ukazovat na dobré stránky svého partnera i přes jeho slabosti a chyby. V každém případě raději mlčí, aby nepoškodili jeho obraz. To ale není jen vnější gesto, nýbrž vychází z vnitřního postoje. A není to ani naivita, která se tváří, že nevidí obtíže a slabé stránky druhého, ale je to široký pohled, který vidí slabosti a chyby v celkovém obrazu. Je si vědom toho, že nedostatky jsou jenom část, nejsou celým bytím druhého. Nějaká nepříznivá skutečnost ve vztahu není vztah jako celek. Lze tedy prostě přijmout, že všichni jsme spleť kombinace světel a stínů. Druhý není jen někdo, kdo mě obtěžuje. Je něčím víc. Ze stejného důvodu si nenamlouvám, že jeho láska musí být dokonalá, abych si ho mohl vážít. Miluje mě takový, jaký je a jak to dokáže, se svými limity, ale skutečnost, že jeho láska je nedokonalá, neznámá, že je falešná nebo že není skutečná. Je skutečná, ale omezená a pozemská. Proto vyžadují-li příliš mnoho, dá mi to druhý nějakým způsobem najevo, protože nebude schopen ani ochoten hrát roli nějaké božské bytosti, ani být služebníkem všech mých potřeb. Láska žije s nedokonalostí, omlouvá ji a umí mlčet ohledně limitů milované osoby.

Důvěřuje

114. *Panta pisteuei*: „všemu věří“. Z kontextu je zřejmé, že se nejedná o „víru“ v teologickém smyslu, ale o víru v běžném významu „důvěra“. Neznámá to pouze nepodezřívá druhého ze lži nebo klamání. Tato základní důvěra rozpoznává světlo rozžaté Bohem a skryté v temnotě nebo stále žhnoucí uhlíky pod vrstvou popela.

115. Právě tato důvěra umožňuje žít ve vztahu svobodně. Člověk nemá zapotřebí druhého kontrolovat, být mu stále v patách, aby zabránil, že mu vyklouzne z náručí. Láska má důvěru, ponechává druhému svobodu, nesnaží se mít všechno pod kontrolou, všechno vlastnit a ovládat. Tato svoboda, která umožňuje vytvářet prostor pro autonomii, otevřenost světu a nové zkušenosti, dovoluje, aby se vztah obohacoval a nestal se endogamií bez horizontů. Tak mohou manželé, pokaždé když se znovu setkají, s radostí sdílet to, čeho se jim dostalo a co se naučili mimo rodinný kruh. Současně jim umožňuje žít v upřímnosti a transparentnosti, neboť ten, kdo ví, že mu druhý důvěřuje, a váží si do hloubky jeho dobroty, projevuje se takový, jaký je, aniž by musel něco

skrývat. Ten, kdo ví, že ho stále z něčeho podezřívají, že ho bez slitování soudí, že ho nemilují bezpodmínečnou láskou, ten si raději bude držet svá tajemství, skrývat své pády a slabosti a předstírat, že je tím, kým ve skutečnosti není. A naopak rodina vyznačující se pevnou a laskavou důvěrou, kde se přese všechno stále znovu důvěruje, pomáhá svým členům projevovat jejich vlastní identitu a spontánně odmítat podvádění, faleš a proľhanost.

Doufá

116. *Panta elpizei*: nezoufá si z budoucnosti. V souvislosti s předchozím slovem označuje naděje člověka, který ví, že se druhý může změnit. Stále doufá, že je možné zraní, překvapivé rozkvetení do krásy, že ty nejskrytější možnosti jeho bytí jednoho dne začnou klíčit. To ale neznamená, že všechno se změní v tomto životě. Tento výraz zahrnuje přijetí toho, že určité věci se nestanou tak, jak by si člověk přál, ale že Bůh píše rovně na křivých rádcích onoho člověka a že vytěží nějaké dobro ze špatných věcí, které dotyčný nedokáže na této zemi překonat.

117. Zde se uplatňuje naděje v plném smyslu, protože zahrnuje jistotu života za smrtí. Onen člověk se všemi svými slabostmi je povolán k plnosti nebe. Tam, po úplné proměně Kristovým vzkříšením, už nebudou existovat jeho křehkosti, jeho temné stránky ani jeho patologie. Tam bude jeho autentické bytí zářit s celou svou pomocí dobra a krásy. To nám také uprostřed nesnází této země umožňuje kontemplovat onoho člověka nadpřirozeným pohledem, ve světle naděje, a očekávat onu plnost, kterou jednoho dne přijme v nebeském Království, třebaže teď není viditelná.

Všechno vydrží

118. *Panta hymomenei* znamená, že láska snáší s pozitivním duchovním postojem všechna protivenství. Znamená to zůstat pevný v nepřátelském prostředí. Není to jen tolerování některých obtížných věcí, nýbrž je to něco mnohem širšího: dynamický a trvalý odpor, schopný vyrovnat se s jakoukoli výzvou. Je to láska navzdory všemu, a to i když celý kontext vybízí k něčemu jinému. Projevuje určitou míru houževnatého hrdinství, síly proti jakémukoli zápornému proudu, opci pro dobro, kterou nic nemůže zničit. To mi připomíná slova Martina Luthera Kinga, když i uprostřed nejtěžšího pronásledování a ponižování zdůrazňoval, že je třeba se rozhodnout pro bratrskou lásku: „Člověk, který tě nejvíc nenávidí, má v sobě něco dobrého; a také národ, který nejvíc nenávidí, má v sobě něco dobrého; také rasa, která nejvíc nenávidí, má v sobě něco dobrého. A když se ti podaří podívat se do tváře každého člověka a uvidíš velmi hluboko v jeho nitru to, co náboženství nazývá »Boží obraz«, začni ho navzdory všemu milovat. Nezáleží na tom, co dělá, ty tam vidíš Boží obraz. Je tu nějaký prvek dobroty, které se nebudeš moci zbavit. [...] Jiný způsob, jakým miluješ svého nepřítele, je tento: když máš příležitost svého nepřítele porazit, je to chvíle, ve které se musíš rozhodnout to neudělat. [...] Když se pozvedneš na úroveň lásky, její veliké krásy a moci, pak jediná věc, kterou se snaž porazit, jsou zlé systémy. Lidi, kteří se chytli do pasti toho systému, miluj, ale snaž se porazit ten systém. [...] Nenávist za nenávist posiluje jen existenci nenávisti a zla ve světě. Jestliže já udeřím tebe a ty mě a jestliže ti tvoji ránu vrátím a ty mi vrátíš mou ránu, a tak dál, je zřejmé, že to pokračuje donekonečna. Prostě to nikdy neskončí. Někde musí mít někdo trochu rozumu, a to je silná osobnost. Silnou osobností je člověk, který je schopen přetnout řetěz nenávisti, řetěz zla. [...] Někdo musí mít dost víry a mravnosti, aby ho přetnul a uvedl do samotné struktury světa silný a mocný základ lásky.“¹¹⁴

¹¹⁴ Kázání proslovené v baptistickém kostele na Dexter Avenue, Montgomery, Alabama, 17. listopadu 1957.

119. V rodinném životě je třeba pěstovat tuto moc lásky, která umožňuje bojovat proti zlu, jež ji ohrožuje. Láska nedovolí, aby ji ovládala zášť, opovrhování druhými, touha po zraňování nebo po pomstě. Křesťanský ideál, a zejména v rodině, je láska všemu navzdory. Někdy například obdivuji postoj osob, které se musely odloučit od svého manželského partnera z důvodu ochrany před fyzickým násilím a které přesto díky manželské lásce, jež dokáže přemoci pocity, jsou schopny jednat pro jeho dobro – třebaže prostřednictvím někoho dalšího – v době nemoci, utrpení nebo nesnáze. Také to je láska všemu navzdory.

RŮST V DOKONALÉ MANŽELSKÉ LÁSCE (*CARITAS*)

120. Velepíseň svatého Pavla, kterou jsme probrali, nám dává příležitost věnovat se nyní dokonalé lásce (*caritas*) v manželství. Tato láska, posvěcená, obohacená a osvětlená milostí svátosti manželství, spojuje manžele.¹¹⁵ Je to „afektivní“,¹¹⁶ duchovní a obětí, „darující“ spojení, které ale také v sobě zahrnuje něžnost přátelství a erotickou vášeň, je však schopno přetrvat i tehdy, když emoce a vášeň ochabnou. Papež Pius XI. učil, že tato láska prostupuje všechny povinnosti manželského života a „nabývá zvláštní důstojnosti a prvořadého postavení“.¹¹⁷ Tato mocná láska, vlitá Duchem Svatým, je totiž odrazem nezrušitelné smlouvy mezi Kristem a lidstvem, završené v darování se až do krajnosti na kříži: „Duch, kterého vylévá Pán, dělá srdce novým a uschopňuje muže i ženu, aby se navzájem milovali, tak jako Kristus miloval nás. Manželská láska (*amor*) tím dosahuje plnosti, ke které je vnitřně určena, totiž k nadpřirozené snubní lásce (*caritas*).“¹¹⁸

121. Manželství je vzácné znamení, protože „když muž a žena slaví svátost manželství, Bůh se v nich takřka »zrcadlí«, vtiskuje do nich své rysy a nezrušitelný charakter své lásky. Manželství je pro nás ikona Boží lásky. Také Bůh je totiž společenství: tři osoby, Otec, Syn a Duch Svatý, žijí od věčnosti a na věky v dokonalé jednotě. A právě to je tajemství manželství: Bůh činí ze dvou snoubenců jedinou existenci.“¹¹⁹ To má velmi konkrétní důsledky pro každý den, protože manželé „jsou mocí svátosti pověřeni k pravému a vlastnímu poslání, že mají i v těch prostých, běžných věcech činit zjevnou lásku, kterou Kristus miluje svou církev a nadále za ni dává život.“¹²⁰

122. Neměli bychom ale zaměřovat různé roviny: nelze klást na dvě omezené osoby obrovské břemeno povinnosti zpřítomňovat dokonalým způsobem spojení, které je mezi Kristem a církví, protože manželství jako znamení zahrnuje „dynamický proces, probíhající pozvolna postupným přijímáním Božích darů“.¹²¹

Celý život všechno společně

123. Po lásce, která nás spojuje s Bohem, je manželská láska tím „největším přátelstvím“.¹²² Je to spojení, které má všechny vlastnosti dobrého přátelství: snahu o dobro druhého, vzájemnost, důvěrnost, něžnost, stálost a podobnost, které se vytvářejí mezi přáteli sdílením života. Ale

¹¹⁵ Sv. Tomáš Akvinský chápe lásku jako „*vis unitiva*“ (*Summa Theologiae* I, q. 20, a. 1, ad 3) v návaznosti na výraz Dionysia Pseudo-Areopagity (*De divinis nominibus*, IV, 12: PG 3, 709).

¹¹⁶ TOMÁŠ AKVINSKÝ, *Summa Theologiae* II-II, q. 27, a. 2.

¹¹⁷ Encyklika *Castí connubii* (31. prosince 1930): AAS 22 (1930), 547–548.

¹¹⁸ JAN PAVEL II., Apoštolská exhortace *Familiaris consortio* (22. listopadu 1981), 13: AAS 74 (1982), 94.

¹¹⁹ Katecheze (2. dubna 2014): *L'Osservatore Romano*, 3. dubna 2014, s. 8.

¹²⁰ *Tamtéž*.

¹²¹ JAN PAVEL II., Apoštolská exhortace *Familiaris consortio* (22. listopadu 1981), 9: AAS 74 (1982), 90.

¹²² TOMÁŠ AKVINSKÝ, *Summa contra Gentiles*, III, 123; srov. ARISTOTELES, *Etica Nic.*, 8, 12 (ed. Bywater, Oxford 1984, 174).

u manželství k tomu všemu přistupuje nezrušitelná výlučnost, která má svoje vyjádření v pevném rozhodnutí sdílet a budovat společně celou existenci. Buďme upřímní a přiznejme si, jakými znameními se manželství projevuje v realitě: kdo je zamilován, ten nepočítá s tím, že by tento vztah mohl trvat jen omezenou dobu, a ten, kdo intenzivně prožívá radost z plánovaného manželství, si nemyslí, že by to mělo být jen něco přechodného. Ti, kdo se účastní slavení spojení naplněného láskou, doufají, že tato láska – byť je křehká – obstojí ve zkoušce času a vytrvá. Děti si nejen přejí, aby se rodiče měli rádi, ale také aby si byli věrni a aby zůstali spolu navždy. Tato a další znamení ukazují, že otevřenost k definitivnosti je přímo v přirozené povaze manželské lásky. Trvalost spojení, která se vyslovuje v manželském slibu, je víc než společenská formalita nebo tradice, protože má základ ve spontánním zaměření lidské osoby; a pro věřící je to smlouva před Bohem, která vyžaduje věrnost: „Hospodin je svědkem mezi tebou a manželkou tvého mládí, které ses stal nevěrným, ačkoli byla tvou družkou, s níž jsi uzavřel smlouvu: [...] nebuď nevěrný manželce svého mládí, [neboť si ošklivím zapuzení]“ (Mal 2,14.15.16).

124. Slabá či neduživá láska, neschopná přijmout manželství jako výzvu a za ně bojovat, obrozovat a obnovovat ho a stále znovu ho nacházet až do smrti, ta nedokáže udržet vysoký stupeň oddanosti. Ustupuje kultuře prozatímnosti, která brání procesu ustavičného růstu. Avšak „slíbit lásku navždy je možné, když se odhaluje plán, jenž je větší než naše vlastní plány, nese nás a umožňuje nám darovat milovanému člověku celou budoucnost“.¹²³ Aby taková láska mohla projít všemi zkouškami a navzdory všemu zachovat věrnost, k tomu je zapotřebí daru milosti, který ji posílí a pozvedne. Svätý Robert Bellarmin řekl: „Skutečnost, že muž a žena se spojí výlučným a nerozlučným svazkem, v němž se od sebe nemohou odloučit, byť přijdou jakékoli těžkosti, dokonce když ztratí naději mít potomstvo, nemůže nastat bez velikého tajemství.“¹²⁴

125. Manželství je také přátelství, které obsahuje známky typické pro vášeň, je ale vždycky zaměřeno ke stále pevnějšímu a intenzivnějšímu svazku. Neboť „manželství nebylo ustanoveno jen kvůli plození“, nýbrž k tomu, aby se vzájemná láska „spořádaně projevovala, rozvíjela a zrála“.¹²⁵ Toto zvláštní přátelství mezi mužem a ženou nabývá všeobšáhleho rázu, který se uskutečňuje jedinečným způsobem v manželském spojení. Právě protože zahrnuje vše, je toto spojení také výlučné, věrné a otevřené plození života. V něm se všecko, včetně sexuality, sdílí vždycky ve vzájemné úctě. To potvrdil 2. vatikánský koncil, když řekl, že „taková láska, spojující lidské s božským, přivádí manžele k svobodnému vzájemnému darování, ověřovanému něžným citem i činem, a prostupuje celý jejich život“.¹²⁶

Radost a krása

126. V manželství je třeba pečovat o radost z lásky. Když je snaha o slast poznamenána nutkavostí, uzavře se do jednostrannosti a nedovoluje nacházet další druhy uspokojení. Zato radost rozšiřuje schopnost mít z něčeho požitky a umožňuje nacházet potěšení v různých skutečnostech, a to i v těch obdobích života, kdy tělesná rozkoš vyhasíná. Proto svätý Tomáš řekl, že slovem „radost“ označujeme rozšiřování srdce.¹²⁷ Radost v manželství, kterou lze zažívat také v bolesti, zahrnuje přijetí skutečnosti, že manželství je nutná kombinace radostí a námah, napětí a odpočinku, utrpení a osvobození,

¹²³ Encyklika *Lumen fidei* (29. června 2013), 52: AAS 105 (2013), 590.

¹²⁴ *De sacramento matrimonii*, I, 2: in: TENTÝŽ, *Disputationes*, III, 5, 3 (ed. Giuliano, Napoli 1858, 778).

¹²⁵ 2. Vatikánský koncil, Pastorální konstituce *Gaudium et spes*, 50.

¹²⁶ *Tamtéž*, 49.

¹²⁷ *Srov. Summa Theologiae* I-II, q. 31, a. 3, ad 3.

uspokojení a hledání, obtíží a potěšení, stále na cestě přátelství, které manžele vede k péči jednoho o druhého, když si „prokazují vzájemnou pomoc a službu“.¹²⁸

127. Přátelská láska se nazývá „*caritas*“, když vnímá „vznešenou hodnotu“ druhého a váží si jí.¹²⁹ Krása – „vznešená hodnota“ druhého, která není totožná s jeho fyzickou nebo psychickou atraktivitou – nám dovoluje vychutnávat posvátnost druhé osoby bez pudové nutnosti ji vlastnit. V konzumní společnosti se oslabuje estetické cítění, a tím mizí radost. Všechno existuje jen k tomu, aby se kupovalo, aby bylo vlastněno a spotřebováváno; také lidské osoby. Něha je ale projev té lásky, která se osvobozuje od sobecké touhy po sobeckém vlastnění. Přivádí nás k tomu, že před člověkem takřka pociťujeme chvění z nesmírné úcty a určitého strachu, abychom mu neuškodili nebo ho nepřipravili o jeho svobodu. Láska k druhému zahrnuje tuto chuť kontemplovat a oceňovat to, co je na jeho osobním bytí krásné a posvátné, což existuje nezávisle na mých potřebách. To mi dovoluje hledat jeho dobro, i když vím, že ho nemohu vlastnit, nebo když se mi stane fyzicky nepříjemný, agresivní nebo obtížný. Proto platí: „z lásky, skrze niž má jeden druhého v oblibě, vyplývá, že ho obdarovává zdarma.“¹³⁰

128. Estetická zkušenost lásky se vyjadřuje v pohledu, který kontemplanuje druhého jako cíl sám o sobě, i když je nemocný, starý nebo postrádá smyslovou přitažlivost. Pohled, který vyjadřuje ocenění, je nesmírně důležitý, a skrblit jím je obvykle škodlivé. Kolik věcí jen manželé a děti někdy udělají pro to, aby si jich druzí všimli a vážili si jich! Mnoho zranění a krizí vzniká v okamžiku, kdy se na sebe přestaneme dívat. Právě to vyjadřují některé stížnosti a nářky, které slyšíme v rodinách: „Můj muž se na mě nepodívá, zdá se, že jsem pro něho neviditelná.“ „Dívej se, prosím tě, na mě, když s tebou mluvím.“ „Moje žena se už na mě nepodívá, má už teď oči jen pro děti.“ „U nás doma už nikoho nezajímám, oni mě už ani nevidí, jako bych neexistoval.“ Láska otevírá oči a dovoluje za vším ostatním uvidět, jakou hodnotu má lidská bytost.

129. Radost z této kontemplativní lásky je třeba pěstovat. Jelikož jsme stvořeni k lásce, víme, že neexistuje větší radost než sdílet dobro: „Dej a ber a bav se“ (Sir 14,16). Nejsilnější radosti v životě vznikají tehdy, když můžeme způsobit štěstí druhým jako předchuť nebe. Připomeňme si krásnou scénu z filmu *Babettina hostina*, kde se štědré kuchařce dostane uznalého objetí a chvály: „Jak jen budeš blažit anděly!“ Jak je milá a útěšná radost připravovat potěšení druhým a vidět, jak se z něj radují. Tato blaženost, plod bratrské lásky, není samolibost marnivého člověka, který vidí jen sebe, ale blaženost milujícího člověka, který se těší z dobra milovaného – blaženost, jež se přelévá na druhého, a tak nese dobré ovoce.

130. Na druhé straně se radost obnovuje v bolesti. Jak říkal svatý Augustin: „čím větší nebezpečí hrozilo v bitvě, tím větší je radost z triumfu.“¹³¹ Když manželé trpěli a společně bojovali, mohou potom poznat, že to stálo za to, protože získali něco dobrého, něčemu se společně naučili, nebo si mohou víc vážit toho, co mají. Jen málo lidských radostí je tak hlubokých a vzrušujících, jako když dva lidé, kteří se milují, dosáhli něčeho, co je stálo mnoho sdílené námahy.

Uzavřít sňatek z lásky

¹²⁸ 2. Vatikánský koncil, Pastorační konstituce *Gaudium et spes*, 48.

¹²⁹ Tomáš Akvinský, *Summa Theologiae* I-II, q. 26, a. 3.

¹³⁰ *Tamtéž*, q. 110, a. 1.

¹³¹ *Vyznání*, VIII, 3, 7: *PL* 32, 752 (česky viz překlad Ondřeje Koupila, Marie Kyrálové a Pavla Mareše, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2015).

131. Mladým lidem chci říct, že nic z toho všeho nepřijde zkrátka, když láska přijme formu manželství. Jejich spojení nachází v této instituci způsob, kterým se zajišťuje jeho stálost a reálný a konkrétní růst. Je pravda, že láska je něco mnohem víc než vnější souhlas nebo forma manželské smlouvy. Je ale také pravda, že rozhodnutí dát manželství ve společnosti viditelnou podobu včetně určitých závazků ukazuje na jeho význam: vypovídá o vážnosti ztotožnění se s druhým, značí překonání mladistvého individualismu a vyjadřuje pevné rozhodnutí, že jeden chce patřit druhému. Uzavření manželství je způsob vyjádření toho, že člověk skutečně opustil rodné hnízdo, aby spřádal jiné pevné svazky a přijal novou odpovědnost k jiné osobě. To je mnohem hodnotnější než pouhé spontánní partnerství za účelem vzájemného užítu, což by bylo privatizací manželství. Manželství jako společenská instituce chrání a formuje vzájemný závazek ke zrání v lásce, aby rozhodnutí se pro druhého nabývalo pevnosti, konkrétnosti a hloubky a aby mohlo současně naplnit svoje poslání ve společnosti. Proto je manželství víc než nějaká dočasná móda; má trvalý význam. Jeho podstata je zakořeněna přímo v přirozenosti lidské osoby a v jejím společenském rázu. Zahrnuje řadu povinností, které ale přímo vyplývají z lásky, z takové rozhodné a velkodušné lásky, která je schopna odvážit se rozhodnutí do budoucna.

132. Rozhodnout se pro manželství je tak projevem reálné a účinné volby přetvářet dvě cesty v cestu jednu, ať se děje cokoli, a s připraveností přijmout jakoukoli výzvu. Vzhledem k závažnosti tohoto veřejného závazku lásky to nesmí být rozhodnutí ukvapené, ale z téhož důvodu ho nelze odkládat na neurčito. Zavázat se druhému výlučně a definitivně s sebou vždycky nese určitou dávku rizika a odvahy. Odmítání takového závazku je sobecké, zjištěné a nízké. Vyjadřuje neschopnost uznat práva druhého a ukázat ho společnosti jako někoho, kdo je hoden být bezpodmínečně milován. Na druhé straně ti, kdo jsou opravdu zamilováni, mají sklon ukazovat svou lásku druhým. Láska konkretizovaná v manželské smlouvě, uzavřené před druhými, se všemi závazky, které z této institucionalizace plynou, je projevem a ochranou manželského „ano“ daného bez výhrad a neomezeně. Tímto „ano“ se druhému říká, že se může vždycky spolehnout, že nebude opuštěn ani tehdy, ztratí-li svou přitažlivost, ocitne-li se v těžkostech nebo naskytnou-li se nové možnosti potěšení či uspokojení sobeckých zájmů.

Láska, která se projevuje a roste

133. Přátelská láska spojuje všechna hlediska manželského života a pomáhá členům rodiny jít ve všech obdobích vpřed. Proto je třeba ustavičně pečovat o gesta, která tuto lásku vyjadřují bez skrblení, hojným užíváním ušlechtilých výrazů. V rodině „je nezbytné používat tři slova. To chci zopakovat. Tři slova: dovol, děkuji, odpusť. Tři klíčová slova!“¹³² „Když členové rodiny nejsou neomalení a žádají o »dovolení«, když v rodině nejsou sobci a naučí se říkat »děkuji« a když si v rodině někdo uvědomí, že udělal něco ošklivého, a umí požádat »odpusť mi«, v takové rodině je pokoj a radost.“¹³³ Nebuďme skoupí v užívání těchto slov, buďme štědrí a opakujme je každý den, protože „mnohé mlčení tíží, často i v rodině, mezi mužem a ženou, mezi rodiči a dětmi, mezi sourozenci“.¹³⁴ Zato vhodná slova, řečená ve správnou chvíli, chrání a živí lásku každý den.

134. To všechno se děje na cestě ustavičného růstu. Tato zvláštní forma lásky, kterou je manželství, je povolána k trvalému zrání, a proto je na ni třeba vztáhnout to, co svatý Tomáš Akvinský řekl o lásce ve formě *caritas*: „Láska [*caritas*] z důvodu své přirozenosti není omezena v růstu, protože

¹³² Proslov k rodinám z celého světa při příležitosti jejich pouti do Říma v Roce víry (26. října 2013): AAS 105 (2013), 980.

¹³³ Angelus (29. prosince 2013): *L'Osservatore Romano*, 30.–31. prosince 2013, s. 7.

¹³⁴ Proslov k rodinám z celého světa při příležitosti jejich pouti do Říma v Roce víry (26. října 2013): AAS 105 (2013), 978.

má účast na nekonečné lásce, kterou je Duch Svátý. [...] Ani ze strany subjektu jí nelze klást meze, protože tím, jak roste láska, roste tím víc také schopnost k dalšímu růstu.“¹³⁵ Svátý Pavel mocně vybízel: „A ve vás ať Pán rozhojňuje stále víc a více lásku jednoho k druhému i ke všem“ (1 Sol 3,12); a dodává: „O bratrské lásce [...] vás povzbuzujeme, bratři, abyste v tom byli stále horlivější!“ (1 Sol 4,9-10). A ještě něco víc. O manželskou lásku nelze pečovat především mluvením o její nerozlučnosti jako povinnosti nebo pouhým opakováním nauky, ale tím, že se bude posilovat ustavičným růstem, který je podněcován milostí. Láska, která neroste, se začíná ocítat v nebezpečí, a růst můžeme jenom tak, že odpovídáme na Boží milost více skutky lásky, častějšími, velkodušnějšími, něžnějšími a radostnějšími gesty náklonnosti. Manžel a manželka „zakoušejí smysl své jednoty a stále plněji ji dosahují“.¹³⁶ Dar božské lásky, který se rozlévá na manžele, je současně výzvou k tomu, aby tento dar milosti neustále rozvíjeli.

135. Různé fantazie o idylické a dokonalé lásce jsou neužitečné, protože postrádají podněty k růstu. Idea nebeské lásky na zemi opomíjí, že to nejlepší má teprve přijít, ono víno uzrálé v průběhu času. Biskupové z Chile připomněli: „Neexistují dokonalé rodiny, které nám představuje klamná a konzumní reklama. V nich neubíhají roky, neexistují nemoci, bolest, smrt [...]. Konzumní reklama předvádí iluzi, která nemá nic společného se skutečností, s níž se musejí dennodenně setkávat otcové a matky rodin.“¹³⁷ Mnohem zdravější je přijmout realisticky omezení, výzvy a nedokonalosti a popřát sluchu volání ke společnému růstu, ke zrání v lásce a k pěstování pevného spojení, ať se děje cokoli.

Dialog

136. Přednostní a nezbytný způsob, jak lásku v manželském a rodinném životě žít, projevat a přivádět ke zralosti, je dialog. Vyžaduje ale dlouhý a náročný proces učení se. Muži a ženy, dospělí a mladiství, mají odlišné způsoby komunikace, používají rozdílný druh mluvy a řídí se jinými vzorci jednání. Způsob kladení otázek a odpovídání, používání tónu, načasování a mnohé další činitele mohou ovlivnit komunikaci. Kromě toho je vždycky potřebné rozvíjet postoje, které jsou projevem lásky a propůjčují dialogu autentičnost.

137. Udělat si na sebe čas, hodnotný čas, který spočívá v trpělivém a pozorném naslouchání, dokud druhý nevyjádří všechno, co potřeboval sdělit. To vyžaduje ovládat se a nezačít mluvit dřív, než je to vhodné. Místo okamžitého sdělování vlastního mínění a dávání rad je třeba se ujistit, že jsem poslouchal všechno, co měl druhý zapotřebí mi říct. K tomu patří setrvání ve vnitřním mlčení, abych mohl naslouchat bez hluku v srdci a myslí: oprostít se od všeho spěchu, odložit stranou své potřeby a neodkladné záležitosti, vytvořit prostor. Častokrát jeden z manželů nepotřebuje nějaké řešení svých problémů, ale jen chce, aby se mu naslouchalo. Musí vnímat, že je pochopena jeho bolest, zklamání, strach, hněv, naděje, sen. Jak často slýcháme tyto nářky: „Neposlouchá mě. Když už se zdá, že ano, myslí ve skutečnosti na něco jiného.“ „Mluvím a přitom cítím, že jen čeká, až už skončím.“ „Když mluvím, snaží se změnit téma nebo mi rychle odpovídá, aby už konverzace skončila.“

138. Rozvíjejte schopnost dávat druhému skutečnou důležitost. To znamená přiznávat hodnotu jeho osobě, uznávat, že má právo na existenci, na to, aby myslel svým způsobem a aby byl šťastný. Nikdy se nesmí podceňovat význam toho, co druhý říká nebo na co si stěžuje, i když je nezbytné vyjádřit také svůj vlastní pohled. Základem je tu přesvědčení, že všichni mají něco, čím mohou přispět,

¹³⁵ *Summa Theologiae* II-II, q. 24, a. 7.

¹³⁶ 2. Vatikánský koncil, Pastorační konstituce *Gaudium et spes*, 48.

¹³⁷ Biskupská konference Chile, *La vida y la familia: regalos de Dios para cada uno de nosotros* (21. července 2014).

protože mají jiné životní zkušenosti, vidí věci z jiného hlediska, uvažovali o jiných starostech a mají jiné schopnosti a intuice. Je možné uznat pravdu druhého, důležitost jeho nejhlubších starostí a pozadí toho, co říká, a to i za agresivními slovy. Proto je třeba se snažit vžít se do jeho kůže a chápat hloubku jeho srdce, rozpoznat, co ho dokáže nadchnout, a uchopit tuto vášeň jako východisko k prohloubení dialogu.

139. Je třeba otevřenosti mysli, abychom se neuzavírali do několika utkvělých myšlenek, a pružnosti k obměňování nebo doplňování vlastních názorů. Je možné, že z mých myšlenek a z myšlenek druhého může vzniknout nová syntéza, která obohatí nás oba. Jednota, o níž je správné usilovat, není uniformnost, ale „jednota v různosti“ nebo „smířená různost“. V tomto obohacujícím stylu bratrského společenství se různí lidé setkávají, respektují se a váží si jeden druhého, a přitom si uchovávají různé odstíny a důrazy, které obohacují společné dobro. Je zapotřebí se osvobodit od povinnosti být stejní. A k tomu je třeba také určité chytrosti, abychom včas postřehli „interference“, které by jinak narušily průběh rozhovoru. Tak například můžeme rozpoznat špatné emoce, jež se mohou vynořit, a ty je třeba relativizovat, aby nezatěžovaly komunikaci předsudky. Důležitá je schopnost vyjádřit to, co člověk cítí, aniž by druhého zraňoval; používat jazyk a způsob řeči, které mohou být druhým snadno přijaty nebo tolerovány, i když se sděluje náročný obsah; vyslovit svou kritiku, aniž si člověk vybije hněv mstivým způsobem, a vyhýbat se moralizujícímu jazyku, jehož výlučným záměrem je druhého napadat, ironizovat, obviňovat a zraňovat. Mnohé diskuse v manželském páru se vedou o zcela banálních otázkách. Někdy se jedná o maličkosti, které nejsou důležité, ale to, co popuzuje, je způsob vyjadřování nebo postoj, který člověk v dialogu zaujme.

140. Projevujte druhému pozornost a náklonnost. Láska překonává ty nejtěžší překážky. Když můžeme někoho milovat nebo když vnímáme, že jsme druhým milováni, dokážeme lépe pochopit, co chce vyjádřit a vysvětlit nám. Překonávejte křehkost, která nás vede ke strachu z druhého, jako by byl naším „konkurentem“. Velmi důležité je zakládat svoji jistotu na pevných rozhodnutích, přesvědčeních a hodnotách, a ne na tom, že vyhráváme v diskusích nebo že nám bylo dáno za pravdu.

141. A nakonec uznejme, že má-li být dialog přínosný, je třeba mít co říct, což vyžaduje mít vnitřní bohatství, které se živí četbou, osobním uvažováním, modlitbou a zájmem o společnost. V opačném případě se rozhovory stávají nudnými a bezobsažnými. Když oba manželé zanedbávají péči o svého ducha a nemají rozmanité vztahy s jinými lidmi, stává se rodinný život endogamní a dialog se ochuzuje.

VÁŠNIVÁ LÁSKA

142. 2. vatikánský koncil učí, že manželská láska „zahrnuje dobro celého člověka; je tudíž schopna dodat tělesným i duševním projevům zvláštní důstojnost a povýšit je na prvky a známky příznačné pro manželské přátelství“.¹³⁸ K tomu, aby láska byla symbolem spojení lidského srdce s Bohem, nestačí z nějakého dobrého důvodu milovat bez potěšení a bez vášně: „Všichni mystikové potvrzují, že symboly nadpřirozené lásky a nebeské lásky, které hledají, nacházejí víc v manželské lásce než

¹³⁸ Pastoralní konstituce *Gaudium et spes*, 49.

v přátelství nebo v dětských citech či v oddanosti nějaké věci. Důvod toho je právě v její celistvosti.¹³⁹ Proč se tedy nyní nezastavit a nepohovořit o citech a sexualitě v manželství?

Svět emocí

143. Touhy, city, emoce, to, co klasici nazývali „vášněmi“, mají v manželství významné místo. Probouzejí se tam, kde se „druhý“ stává přítomným a plným účastníkem mého osobního života. K povaze každého živého jsoucna náleží tíhnout k jiné skutečnosti a tento sklon s sebou vždy nese základní afektivní projevy: potěšení nebo bolest, radost nebo smutek, něžnost nebo strach. Jsou předpokladem té nejzákladnější psychické činnosti. Člověk je na této zemi živou bytostí a všechno, co dělá a o co usiluje, doprovázejí vášně.

144. Ježíš jako pravý člověk prožíval skutečnosti emotivně. Proto ho bolelo odmítnutí Jeruzaléma (srov. Mt 23,37), až ho to dohnalo k slzám (srov. Lk 19,41). Stejně zakoušel soucit s trpícími lidmi (srov. Mk 6,34). Když viděl, jak druzí pláčou, dojímalo ho to a znepokojovalo (srov. Jan 11,33), při smrti přítele dokonce sám plakal (srov. Jan 11,35). Tyto projevy jeho citlivosti ukazují, až do jaké míry bylo jeho lidské srdce otevřeno pro druhé.

145. Zakoušet emoci není samo o sobě mravně dobré ani špatné.¹⁴⁰ Začít po něčem toužit nebo něco odmítat není ani hříšné, ani zavrženíhodné. O tom, co je dobré nebo zlé, rozhoduje úkon člověka, který bývá podnícen nebo doprovázen nějakou vášní. Ale když někdo svoje pocity živí, vyvolává je a následně kvůli nim páchá zlé skutky, pak zlo spočívá v jeho rozhodnutí je živit a v samotných zlých skutcích, které následují. Podobně zakoušet náklonnost k někomu není samo o sobě dobro. Jestliže s touto náklonností naložím tak, že si toho člověka zotročím, můj cit bude sloužit mému sobectví. Myslet si, že jsme dobří jen proto, že „něco cítíme“, je obrovský klam. Jsou lidé, kteří se cítí schopnými velké lásky jen proto, že mají velkou potřebu afektu, ale nejsou schopni bojovat za štěstí druhých a žijí zavření do svých tužeb. V takovém případě se city odchyľují od velkých hodnot a zakrývají sebestřednost, která brání rozvíjení zdravého a šťastného rodinného života.

146. Na druhé straně jestliže vašeň provází svobodný úkon, může ukázat hloubku daného rozhodnutí. Manželská láska způsobuje, že se celý emoční život stává dobrem pro rodinu a slouží společnému životu. Rodina dospívá ke zralosti tehdy, když se emoční život jejích členů promění v citlivost, která neovládá ani nezatemňuje velká základní rozhodnutí a hodnoty, ale pro dobro všech chrání svobodu každého jedince,¹⁴¹ z ní vyrůstá, obohacuje ji a činí ji krásnější a harmoničtější.

Bůh miluje radost svých dětí

147. To vyžaduje pedagogickou cestu, proces, jehož součástí je odříkání. Toto přesvědčení církve bylo mnohokrát odmítnuto, jako by odporovalo lidskému štěstí. Benedikt XVI. zachytil tuto diskusi velmi jasně: „Nečiní snad církev prostřednictvím svých příkázání a zákazů pro nás hořkým to, co je nejkrásnější záležitostí života? Nevztyčuje značky se zákazem vstupu právě tam, kde pro nás Stvořitel

¹³⁹ A. SERTILLANGES, *L'amour chrétien*, Paris 1920, 174.

¹⁴⁰ Srov. TOMÁŠ AKVINSKÝ, *Summa Theologiae* I-II, q. 24, a. 1.

¹⁴¹ Srov. *tamtéž*, q. 59, a. 5.

připravil radost, a nabídl tak štěstí, které nám umožňuje okoušet předchůť čehosi božského?¹⁴² A odpověděl, že ačkoli v křesťanství nechybělo scestné přehánění nebo asketické úchyly, v oficiálním učení církve, věrném Písmu svatému, se nenachází „zavržení *erótu* jako takového, nýbrž vyhlášení války proti jeho ničivému znetvoření. Falešně zbožštění *erótu*, [...] jej připravuje o jeho důstojnost, činí jej nelidským.“¹⁴³

148. Výchova emotivity a instinktů je nezbytná a za tím účelem je někdy nutné ukládat si omezení. Výstřelky, nedostatek ovládnutí se, posedlost jen jedním druhem potěšení vede k oslabení a onemocnění samotného potěšení¹⁴⁴ a ničí rodinný život. Ve skutečnosti lze s vášněmi kráčet krásnou cestou, což znamená stále víc je zaměřovat k darování sebe a k plné seberealizaci, která obohacuje osobní vztahy uvnitř rodiny. Neznamena to zříkat se okamžiků intenzivní radosti,¹⁴⁵ ale přijmout je a začlenit do přediva dalších momentů velkodušného darování se, trpělivé naděje, nevyhnutelné únavy a snahy o ideál. To všechno je život v rodině a zaslouží si, aby se žil v celistvosti.

149. Některé duchovní směry trvají na tom, že je třeba se zbavit touhy, čímž se člověk osvobodí od bolesti. My ale věříme, že Bůh miluje radost člověka, že všechno stvořil, „abychom to mohli užívat“ (1 Tim 6,17). Nechme se unášet radostí z jeho něhy, když nás vyzývá: „Synu, máš-li něco, dopřej si [...]. Nezbavuj se přítomného dobra“ (Sir 14,11.14). Také manželský pár odpovídá na Boží vůli, když se řídí tímto pozváním Bible: „V den štěstí buď dobré mysli“ (Kaz 7,14). Jde jen o to mít svobodu, abychom přijali, že potěšení se v různých chvílích života projevuje také jinými formami podle potřeb vzájemné lásky. V tom smyslu lze chápat některé východní učitele, kteří kladou důraz na rozšiřování vědomí, abychom neuvízli v příliš omezené zkušenosti, která by uzavírala perspektivy. Toto rozšiřování vědomí není popřením nebo zničením touhy, nýbrž jejím rozšířením a zdokonalením.

Erotický rozměr lásky

150. To vše nás přivádí k pojednání o sexuálním životě manželů. Sexualitu stvořil sám Bůh a ona je podivuhodným darem jeho tvorům. Když ji člověk zušlechťuje a zamezuje jejím bezuzdným projevům, brání tak tomu, aby došlo „k ochuzení její autentické hodnoty“.¹⁴⁶ Svätý Jan Pavel II. odmítl názor, že učení církve vede k „popírání hodnoty lidské sexuality“ nebo že ji pouze toleruje „z nutnosti plození potomstva“.¹⁴⁷ Sexuální potřeby manželů nejsou předmětem pohrdání a „žádným způsobem se tyto potřeby nezpochybňují“.¹⁴⁸

151. Těm, kdo se obávají, že výchova vášní a sexuality překáží spontánnosti pohlavní lásky, odpovídá svätý Jan Pavel II. tak, že člověk je „povolán k plné a zralé spontánnosti ve vztazích“, a ta „je postupně získávaným plodem moudrého rozlišování podnětů vlastního srdce“.¹⁴⁹ Je to něco, co je třeba si osvojovat, proto každý člověk „se musí vytrvale a důsledně učit, jaký význam má lidské tělo“.¹⁵⁰ Sexualita není prostředek potěšení nebo zábavy, protože je řečí mezi dvěma lidmi, kde druhý je brán

¹⁴² Encyklika *Deus caritas est* (25. prosince 2005), 3: AAS 98 (2006), 219–220.

¹⁴³ *Tamtéž* 4: AAS 98 (2006), 220.

¹⁴⁴ Srov. TOMÁŠ AKVINSKÝ, *Summa Theologiae* I-II, q. 32, a. 7.

¹⁴⁵ Srov. *tamtéž*, II-II, q. 153, a. 2. ad 2: „Abundantia delectationis quae est in actu venereo secundum rationem ordinato, non contrariatur medio virtutis.“

¹⁴⁶ Srov. JAN PAVEL II., Katecheze (22. října 1980), 5: *Insegnamenti* III, 2 (1980), 951 (česky viz překlad Karla Skočovského a Jiřího Dvořáčka: *Teologie těla*, Praha: Paulínky, 5. vydání 2015).

¹⁴⁷ Srov. *tamtéž*, 3.

¹⁴⁸ Srov. TENTÝŽ, Katecheze (24. září 1980), 4. *Insegnamenti* III, 2 (1980), 719.

¹⁴⁹ Srov. Katecheze (12. listopadu 1980), 2: *Insegnamenti* III, 2 (1980), 1133.

¹⁵⁰ Srov. *tamtéž*, 4.

vážně s jeho posvátnou a nedotknutelnou hodnotou. Tak „se lidské srdce stane účastným jiné spontánnosti“.¹⁵¹ V tomto kontextu se erotika jeví jako zvláštní lidský projev sexuality. Lze v ní objevit „snubní význam těla a pravou hodnotu daru“.¹⁵² Ve svých katechezích o teologii lidského těla svatý Jan Pavel II. učil, že pohlavní tělesnost „není jen pramenem plodnosti a plození života“, nýbrž má také „schopnost vyjádřit lásku: právě tu lásku, kterou se člověk jako osoba stává darem“.¹⁵³ Nejzdravější podoba erotiky, byť je spojena s touhou po rozkoši, předpokládá uctivý úžas, a proto může humanizovat pudy.

152. Erotický rozměr lásky tedy nemůžeme v žádném případě považovat za připuštěné zlo nebo břemeno, které se musí nést pro dobro rodiny, ale je to Boží dar, který činí setkání manželů krásným. Protože tu jde o vášeň zušlechtěnou láskou, která obdivuje důstojnost druhého, stává se „plným a čirým potvrzením lásky“, která nám ukazuje, jakých obdivuhodných věcí je schopno lidské srdce, a tak na chvíli „dává zakusit, jak zdařilá je lidská existence“.¹⁵⁴

Násilí a manipulace

153. V kontextu tohoto kladného pohledu na sexualitu je vhodné rozvinout toto téma v jeho celistvosti a se zdravým realismem. Nemůžeme totiž přehlížet mnohé případy, kdy dochází k odosobnění sexuality a k jejímu patologickému užívání, takže „se stává stále víc příležitostí a nástrojem potvrzování vlastního já a sobeckého uspokojování vlastních tužeb a pudů“.¹⁵⁵ V této době hrozí veliké nebezpečí, že také sexualita bude ovládána otravnou mentalitou „použij a zahod“.¹⁵⁶ S tělem druhého je často zacházeno, jako by to byla věc, kterou si člověk ponechává, dokud mu poskytuje uspokojení, ale když mu přestane být atraktivní, opovrhne jí. Což je možné stále ignorovat nebo tajit různé formy ovládnutí, arogance, zneužívání, zvrhlosti a sexuálního násilí, které jsou důsledkem znetvořeného smyslu sexuality a u kterých důstojnost druhých a volání po lásce mizí v hrobě nízkého sobectví?

154. Není zbytečné připomenout, že také v manželství se sexualita může stát zdrojem utrpení a manipulace. Proto musíme jasně zdůraznit, že „manželský styk vnucený jednomu z manželů bez ohledu na jeho stav a na jeho oprávněná přání není pravým projevem lásky a popírá i to, co od manželů právem vyžaduje mravní řád“.¹⁵⁶ Samy úkony sexuálního spojení manželů odpovídají povaze sexuality chtěné Bohem, jsou-li „prováděny způsobem hodným člověka“.¹⁵⁷ Proto svatý Pavel napomínal: „Nikdo ať v té věci nezkracuje a nepodvádí svého bratra“ (1 Sol 4,6). I když psal v době, ve které vládla patriarchální kultura, v níž žena byla považována za zcela podřízenou muži, přesto učil, že sexualita musí být otázka, o které spolu manželé hovoří: mluvil o možnosti odložení sexuálního života na určitou dobu, ale „po vzájemné dohodě“ (1 Kor 7,5).

155. Svatý Jan Pavel II. vyslovil velmi jemné varování, že muž a žena jsou „ohrožováni nenasytností“.¹⁵⁸ Jsou totiž povoláni ke stále pevnějšímu spojení, ale hrozí nebezpečí, že budou chtít zrušit rozdíly a nezbytný odstup, který mezi nimi je. Každý z nich má svou vlastní a neopakovatelnou

¹⁵¹ *Tamtéž*, 5.

¹⁵² *Tamtéž*, 1: 1132.

¹⁵³ Srov. Katecheze (16. ledna 1980), 1. *Insegnamenti* III, 1 (1980), 151.

¹⁵⁴ JOSEF PIEPER, *Über die Liebe*, München 2014, 174.

¹⁵⁵ JAN PAVEL II., Encyklika *Evangelium vitae* (25. března 1995), 23: AAS 87 (1995), 427.

¹⁵⁶ PAVEL VI., Encyklika *Humanae vitae* (25. července 1968), 13: AAS 60 (1968), 489.

¹⁵⁷ 2. Vatikánský koncil, Pastorální konstituce *Gaudium et spes*, 49.

¹⁵⁸ Katecheze (18. června 1980), 5: *Insegnamenti* III, 1 (1980), 1778.

důstojnost. Když se to vzácné vzájemné patření jednoho druhému promění v nadvládu, „mění se podstatně struktura společenství v osobním vztahu“.¹⁵⁹ V mentalitě nadvlády i ten, kdo ovládá druhého, začne popírat svou důstojnost¹⁶⁰ a nakonec se přestane „subjektivně ztotožňovat se svým tělem“,¹⁶¹ protože ho zbavuje jakéhokoli významu. Prožívá sex jako únik od sebe samého a rezignuje na krásu tohoto spojení.

156. Je důležité mít jasno v odmítnutí jakékoli formy sexuální podřízenosti. Proto je vhodné varovat se jakékoli nesprávné interpretace textu z listu Efesanům, kde se vyžaduje, aby „ženy [byly podřízeny] svým mužům“ (Ef 5,22). Svatý Pavel se zde vyjadřuje v kulturních kategoriích své doby. My však nemůžeme přejímat tento kulturní háv, nýbrž zjevené poselství, které je v základu celého tohoto úryvku. Vraťme se k moudrému výkladu svatého Jana Pavla II.: „Láska vylučuje jakýkoliv druh podřízenosti, kvůli níž by se manželka stala služkou nebo otrokyní manžela. [...] Společenství nebo jednota, kterou mají oba vytvářet skrze manželství, se uskutečňuje prostřednictvím vzájemného sebedarování, jež je zároveň vzájemnou podřízeností.“¹⁶² Proto je též řečeno, že „muž má mít svou ženu rád jako vlastní tělo“ (Ef 5,28). Biblický text ve skutečnosti vyzývá k překonání pohodlného individualismu a k životu ve vzájemnosti: „Podřizujte se jeden druhému z úcty ke Kristu“ (5,21). Mezi manželi toto vzájemné „podřízení se“ nabývá zvláštního významu a chápe se jako vzájemné patření jednoho druhému na základě svobodného rozhodnutí, které se vyznačuje vlastnostmi jako věrnost, úcta a starostlivost. Sexualita je neoddělitelně ve službě tohoto manželského přátelství, protože směřuje k tomu, aby druhý mohl žít svůj život plně.

157. Ovšem odmítnutí deformací sexuality a erotiky by nás nikdy nemělo vést k jejich opovrhování nebo přezírání. Manželský ideál se nemůže utvářet jenom jako velkodušné a obětavé darování se, v němž se každý zřídá všech osobních potřeb a stará se jen o to, aby prokazoval dobro druhému bez jakéhokoli zadostiučinění. Připomínáme, že pravá láska umí také od druhého přijímat, je schopná přijímat se jako zranitelná a potřebná, neodmítá přijímat s upřímnou a šťastnou vděčností tělesné projevy lásky v něžnosti, objetí, políbení a sexuálním spojení. Benedikt XVI. se v této souvislosti vyjádřil jasně: „Když člověk dychtí být pouze duchem a chce odmítat tělo jako určité dědictví živočišné povahy, pak duch i tělo ztrácejí důstojnost.“¹⁶³ Proto „člověk nemůže žít výlučně v sestupné a dobropřejné lásce. Nemůže stále jen obdarovávat a musí také přijímat. Kdo chce darovat lásku, musí také sám lásku přijímat jako dar.“¹⁶⁴ To v každém případě znamená, že si člověk musí připomínat, jak křehká je lidská rovnováha, že zůstává stále něco, co se brání, aby bylo zlidštěno, a co v jakékoli chvíli může znovu „propuknout“ a uvolnit ty nejprimitivnější a sobecké sklony.

Manželství a panenství/panictví

158. „Mnozí lidé, kteří žijí bez manželství, se nejen věnují své původní rodině, ale často prokazují velké služby v okruhu svých přátel, v církevních společenstvích a v profesionálním životě. [...] Mnozí také uplatňují své vlohy při službě křesťanskému společenství v charitě a v dobrovolnické činnosti.

¹⁵⁹ Srov. *tamtéž*, 6.

¹⁶⁰ Srov. Katecheze (30. července 1980), 1: *Insegnamenti* III, 2 (1980), 311.

¹⁶¹ Srov. Katecheze (8. dubna 1981), 3: *Insegnamenti* IV, 1 (1981), 904.

¹⁶² Katecheze (11. srpna 1982), 4: *Insegnamenti* V, 3 (1982), 205–206.

¹⁶³ Encyklika *Deus caritas est* (25. prosince 2005), 5: AAS 98 (2006), 221.

¹⁶⁴ *Tamtéž*, 7.

Potom jsou takoví, kteří nevstupují do manželství proto, že zasvětili svůj život z lásky ke Kristu a bratřím. Jejich darováním se je rodina, církev i společnost velmi obohacena.¹⁶⁵

159. Panenství je forma lásky. Jako znamení nám připomíná horlivost pro Království, naléhavost darovat se bez výhrad službě evangelizace (srov. 1 Kor 7,32) a je odleskem plnosti v nebi, kde „se lidé nežení ani nevdávají“ (Mt 22,30). Svatý Pavel ho doporučoval, protože očekával blízký Ježíšův příchod a chtěl, aby se všichni zaměřili jen na hlásání evangelia: „Čas je krátký“ (1 Kor 7,29). Je ale jasné, že to bylo jeho osobní mínění a jeho touha (srov. 1 Kor 7,6-8), a ne Pánův požadavek: „Pán mi nedal žádný příkaz“ (1 Kor 7,25). Současně Pavel uznával hodnotu různých povolání: „Každý má od Boha svůj vlastní dar: jeden pro to, druhý pro ono“ (1 Kor 7,7). V tom smyslu svatý Jan Pavel II. potvrdil, že biblické texty „neposkytují důvod, abychom zastávali jak »podřadnost« manželství, tak »nadřazenost« panenství nebo celibátu“¹⁶⁶ kvůli sexuální zdrženlivosti. Místo abychom mluvili o nadřazenosti panenství v každém ohledu, jeví se vhodné ukázat, že různé životní stavy se vzájemně doplňují, takže jeden může být dokonalejší v jednom hledisku a druhý v hledisku jiném. Alexandr z Hales například řekl, že v určitém smyslu lze manželství pokládat za vyšší než ostatní svátosti: symbolizuje totiž něco tak velikého, jako je „spojení Krista s církví nebo spojení božské přirozenosti s přirozeností lidskou“.¹⁶⁷

160. Nejde tedy o to, aby „se umenšovala hodnota manželství ve prospěch zdrženlivosti“¹⁶⁸ a není tu „žádný základ pro předpokládaný protiklad [...]. Jestliže se podle jisté teologické tradice hovoří o stavu dokonalosti (*status perfectionis*), pak se tak nečiní kvůli pouhé zdrženlivosti, nýbrž vzhledem k celému životu založenému na evangelijních radách.“¹⁶⁹ Ale také člověk žijící v manželství může uskutečňovat bliženskou lásku ve velmi vysokém stupni. Pak dospívá „k dokonalosti, jež vyvěrá z lásky, prostřednictvím *věrnosti duchu těchto rad*. Taková dokonalost je možná a přístupná pro každého člověka.“¹⁷⁰

161. Panenství má symbolickou hodnotu lásky, která nepotřebuje vlastnit druhého, a tak odráží svobodu nebeského Království. Je to výzva manželům, aby prožívali svou snoubeneckou lásku v perspektivě definitivní lásky ke Kristu jako společnou cestu k plnosti Království. A láska manželů má zase jiné symbolické hodnoty: na jedné straně je zvláštním odleskem Trojice. Vždyť Trojice je úplná jednota, v níž ale existuje také rozdílnost. Dále je rodina christologickým znaméním, protože zjevuje blízkost Boha, který sdílí život člověka, s nímž se spojuje ve vtělení, na kříži a ve vzkříšení: každý z manželů se stává „jedno tělo“ s druhým a obětuje sebe, aby s ním sdílel všechno až do konce. Zatímco panenství je „eschatologické“ znamení vzkříšeného Krista, manželství je zase „dějinné“ znamení pro ty, kteří krácejí na zemi, znamení pozemského Krista, který přijal spojení s námi a který se vydal až k prolití vlastní krve. Panenství a manželství jsou různé způsoby lásky a musejí jimi být, protože „člověk nemůže žít bez lásky. Je sám sobě nepochopitelnou bytostí a jeho životu chybí smysl, nepozná-li lásku.“¹⁷¹

162. Celibát je vystaven nebezpečí, že se stane pohodlím svobodného stavu, který člověku nabízí možnost nezávisle měnit místo, zaměstnání a rozhodnutí, rozhodovat si sám o svých penězích a trávit

¹⁶⁵ *Relatio finalis* 2015, 22.

¹⁶⁶ Katecheze (14. dubna 1982), 1: *Insegnamenti* V, 1 (1982), 1176.

¹⁶⁷ Glossa in quatuor libros sententiarum Petri Lombardi, IV, XXVI, 2 (Quaracchi 1957, 446).

¹⁶⁸ Srov. JAN PAVEL II., Katecheze (7. dubna 1982), 2: *Insegnamenti* V, 1 (1982), 1127.

¹⁶⁹ TENTÝŽ, Katecheze (14. dubna 1982), 3: *Insegnamenti* V, 1 (1982), 1177.

¹⁷⁰ *Tamtéž*.

¹⁷¹ TENTÝŽ, Encyklika *Redemptor hominis* (4. března 1979), 10: AAS 71 (1979), 274.

čas s druhými tak, jak sám chce. V těchto případech je příklad osob žijících v manželství zvláště výmluvný. Ti, kdo byli povoláni k panenství, mohou nacházet v některých manželských párech jasné znamení velkodušné a neochvějně věrnosti Boha jeho smlouvě, které může podnítit jejich srdce ke konkrétnější a obětavější dostupnosti. Existují osoby v manželství, které zachovávají svou věrnost i tehdy, když se jejich partner stal fyzicky nepříjemným nebo když neuspokojuje jejich potřeby, třebaže se jim nabízí mnoho příležitostí, aby byli nevěrní nebo druhého opustili. Žena může pečovat o svého nemocného manžela a tam, v blízkosti kříže, znovu opakuje „ano“ své lásky až do smrti. V této lásce se skvělým způsobem zjevuje důstojnost toho, kdo miluje, důstojnost jako odlesk lásky (*caritas*), protože této lásce jde víc o to, aby milovala, než aby byla milována.¹⁷² V mnohých rodinách se také můžeme setkat s ochotou k obětavé a něžné službě obtížným, nebo dokonce nevděčným dětem. Takoví rodiče se stávají znamením Ježíšovy svobodné a nezištné lásky. To všechno se stává výzvou osobám žijícím v celibátu, aby žili svou oddanost Božímu království s větší velkodušností a dostupností. Sekularizace dnes zamlžila hodnotu celoživotního svazku a oslabilá smysl pro bohatství manželského darování se. Proto „je třeba prohloubit pozitivní aspekty manželské lásky“.¹⁷³

PROMĚNA LÁSKY

163. Prodlužováním života dochází k něčemu, co v minulých dobách nebylo běžné: důvěrný a vzájemný vztah se musí uchovat čtyřicet, padesát nebo šedesát let, a to s sebou nese nutnost volit si jeden druhého znovu a znovu. Jeden z manželských partnerů třeba už není tak intenzivně přitahován k druhému sexuální touhou, ale pociťuje uspokojení, že on patří své manželce a ona patří jemu, těší ho vědomí, že není sám, že má „partnerku“, která ví o všem v jeho životě a v jeho dějinách a která s ním všechno sdílí. Je mu na životní cestě společníci, s kterou se může postavit nesnázím a těšit se z krásných věcí. Také to plodí uspokojení, které provází vlastní náklonnost manželské lásky. Nemůžeme si slíbit, že budeme mít po celý život stejné city. Ale určitě můžeme mít společný trvalý záměr, že se budeme snažit milovat se a žít společně, dokud nás nerozdělí smrt, a žít stále v bohatém důvěrném vztahu. Láska, kterou si slibujeme, převyšuje každou emoci, pocit nebo duševní stav, i když je zahrnuje. Láska je hlubší vůle k dobru s rozhodnutím srdce, které zahrnuje celou existenci. Tak manželé uprostřed nevyřešeného konfliktu, navzdory tomu, že jim v srdci víří zmatené pocity, uchovávají každý den živé rozhodnutí milovat, vzájemně si patřit, sdílet celý život a nadále se milovat a odpouštět si. Každý z nich kráčí cestou růstu a osobní proměny. Na této cestě se láska raduje v každém kroku a v každé nové etapě.

164. Během manželství dochází k proměně fyzického vzhledu, ale to není důvod k tomu, aby se umenšovala přitažlivá síla lásky. Člověk se zamiluje do celé osoby s její identitou, a ne jen do jejího těla, i když toto tělo – nezávisle na opotřebenosti časem – nikdy nepřestává jistým způsobem vyjadřovat osobní identitu, která si jednou získala srdce. Když ostatní lidé už nedokážou poznat krásu této osobnosti, milující manželský partner je dál schopen ji vnímat instinktem lásky, a tudíž jeho náklonnost nemizí. Potvrzuje svoje rozhodnutí patřit jí, znovu si ji volí a tuto volbu vyjadřuje věrnou blízkostí, naplněnou něhou. Vznešenost tohoto rozhodnutí probouzí díky intenzitě a hloubce volby novou formu citového nadšení v naplňování tohoto manželského poslání. Neboť „*emoce vyvolaná druhou lidskou bytostí jako osobou [...] nesměřuje per se [sama od sebe] k manželskému styku*“.¹⁷⁴ Nabývá jiných smyslových projevů. Vždyť láska „je v zásadě jediná skutečnost, i když má různé

¹⁷² Srov. TOMÁŠ AKVINSKÝ, *Summa Theologiae* II-II, q. 27, a. 1.

¹⁷³ PAPEŽSKÁ RADA PRO RODINU, *Rodina, manželství a „fakticky existující soužití“* (26. července 2000), 40.

¹⁷⁴ JAN PAVEL II., Katecheze (31. října 1984), 6: *Insegnamenti* VII, 2 (1984), 1072.

rozměry, přičemž střídavě jeden nebo druhý rozměr může vystupovat více do popředí¹⁷⁵. Manželský svazek nachází nové podoby a vyžaduje rozhodnutí stále ho obnovovat. A to nejen proto, aby se zachoval, ale aby mohl růst. Je to cesta, na níž se svazek buduje den za dnem. Nic z toho není ale možné, jestliže manželé nevzývají Ducha Svatého, nevolají denně v prosbě o jeho milost, nehledají jeho nadpřirozenou sílu, neprosí toužebně o to, aby vyléval svůj oheň na naši lásku, a tak ji v každé nové situaci posiloval, řídil a proměňoval.

PÁTÁ KAPITOLA

LÁSKA, KTERÁ SE STÁVÁ PLODNOU

165. Láska vždycky dává život. Proto se manželská láska „nenaplnuje pouze ve společenství dvou [...]. Když se manželé navzájem sobě darují, vydávají ze sebe novou skutečnost – dítě, živý obraz své lásky, trvalé znamení svého manželského společenství, živou a nerozlučnou jednotu svého otcovství a mateřství.“¹⁷⁶

PŘIJETÍ NOVÉHO ŽIVOTA

166. Rodina je prostředí, kde se nejen plodí, ale také přijímá život, který přichází jako Boží dar. Každý nový život „nám umožňuje objevit tu nezištnou dimenzi lásky, která nás nikdy nepřestane uvádět v úžas. Je to krása toho, že jsme byli milováni jako první: děti jsou milovány dřív, než přijdou.“¹⁷⁷ To je pro nás odlesk Boží lásky, která se vždycky chápe iniciativy, protože děti „jsou milovány dřív, než si něco zasloužily“.¹⁷⁸ Nicméně „mnoho dětí je od samého začátku odmítnuto, opuštěno, okradeno o svoje dětství a o svou budoucnost. Někdo se na svoje ospravedlnění opovažuje říct, že přivést je na svět byl omyl. Jaká hanba! [...] K čemu nám jsou slavnostní prohlášení o lidských právech a právech dětí, když pak trestáme děti za omyly dospělých?“¹⁷⁹ Přijde-li dítě na svět jako nechtěné, musejí rodiče nebo další členové rodiny udělat všechno pro to, aby ho přijali jako Boží dar a aby se ho odpovědně, s otevřeností a náklonností ujali. Neboť „když jde o děti, které přicházejí na svět, nesmějí dospělí považovat žádnou obět za příliš nákladnou nebo příliš velikou, jen když se předejde tomu, aby si dítě myslelo, že je omylem, že nemá žádnou hodnotu a že je vydáno na pospas životním ranám a lidské zvrůli“.¹⁸⁰ Dar nového dítěte, které Pán svěřuje tatínkovi a mamince, začíná přijetím, pokračuje péčí během pozemského života a jeho konečným údělem je radost věčného života. Jasný pohled na konečné završení lidské osoby připomene rodičům ještě silněji, jaký vzácný dar jim byl

¹⁷⁵ BENEDIKT XVI., Encyklika *Deus caritas est* (25. prosince 2005), 8: AAS 98 (2006), 224.

¹⁷⁶ JAN PAVEL II., Apoštolská exhortace *Familiaris consortio* (22. listopadu 1981), 14: AAS 74 (1982), 96.

¹⁷⁷ Katecheze (11. února 2015): *L'Osservatore Romano*, 12. února 2015, s. 8.

¹⁷⁸ *Tamtéž*.

¹⁷⁹ *Katecheze* (8. dubna 2015): *L'Osservatore Romano*, 9. dubna 2015, s. 8.

¹⁸⁰ *Tamtéž*.

svěřen: vždyť právě jim Bůh svěřuje, aby vybrali jméno, kterým on bude oslovovat každé jejich dítě po celou věčnost.¹⁸¹

167. Početné rodiny jsou pro církev radostí. V nich láska vyjadřuje svou velkorysou plodnost. To neznámá, že bychom měli zapomínat na zdravé upozornění svatého Jana Pavla II., který vysvětluje, že odpovědné rodičovství není „neomezené plození nebo neznalost toho, co znamená vychovávat děti, ale možnost daná manželským párům používat svoji nedotknutelnou svobodu moudře a odpovědně, s ohledem na společenské a demografické danosti a na svou vlastní situaci a oprávněná přání“.¹⁸²

Láska v těhotenství: očekávání

168. Těhotenství je nesnadné období, je to ale také nádherný čas. Matka spolupracuje s Bohem na zázraku nového života. Mateřství má původ ve „zvláštní schopnosti ženského organismu, která tvůrčí zvláštností slouží k početí a plození lidské bytosti“.¹⁸³ Každá žena má účast na „tajemství stvoření, které se obnovuje v lidském plození“.¹⁸⁴ Je to tak, jak říká žalm: „Utkal jsi mě v lůně mé matky“ (139,13). Každé dítě, které se utváří v matce, je věčným plánem Boha Otce a jeho věčné lásky: „Dříve než jsem tě utvořil v lůně, znal jsem tě; dříve než jsi vyšel z mateřského života, posvětil jsem tě“ (Jer 1,5). Každé dítě je od věků v Božím srdci a v okamžiku, kdy je počato, se naplňuje Stvořitelův věčný sen. Pomysleme jen, jak vzácné je embryo od prvního okamžiku, kdy bylo počato! Je třeba se na něj dívat pohledem lásky Otce, který vidí to, co je za vnějším vzhledem.

169. Těhotná žena se může na tomto Božím plánu podílet a snít o svém dítěti: „Všechny maminky a všichni tatínkové devět měsíců snili o svém dítěti. [...] Rodina bez snění není vůbec možná. Když se v rodině ztratí schopnost snít, nemohou vyrůstat děti a neroste láska, život slábne a vyhasíná.“¹⁸⁵ V tomto snu se křesťanským manželům nutně objeví křest. Rodiče se na něj připravují modlitbou, ve které už před narozením svěřují dítě Ježíši.

170. Díky pokroku ve vědách je dnes možné už předem vědět, jakou bude mít dítě barvu vlasů a jaké nemoci ho mohou postihnout v budoucnosti, protože všechny somatické charakteristiky dotyčné osoby jsou už v embryonálním stadiu vepsány do jejího genetického kódu. Ale jen Otec, který ji stvořil, ji zná úplně. Jenom on zná to nejcennější, to nejdůležitější, protože on ví, kdo je to dítě, jaká je jeho nejhlubší identita. Matka, která ho nosí v lůně, potřebuje prosit Boha o světlo, aby znala své dítě do hloubky a aby ho očekávala takové, jaké ve skutečnosti je. Někteří rodiče mají pocit, že jejich dítě nepřichází v té nejvhodnější chvíli. Pak je třeba prosit Pána za uzdravení a posilu, aby toto dítě úplně přijali a mohli ho ze srdce očekávat. Důležité je, aby dítě cítilo, že je očekáváno. Ono není nějaký doplněk nebo vyřešení osobních potřeb. Je to lidská bytost, která má nesmírnou cenu, a nesmí se používat pro vlastní výhody. Není tedy důležité, zda je ti tento nový život prospěšný nebo ne, zda má vlastnosti, které se ti líbí nebo ne, zda odpovídá nebo neodpovídá tvým plánům a snům. Vždyť „děti jsou dar. Každé je jedinečné a neopakovatelné [...]. Dítě je milováno proto, že je to dítě: ne

¹⁸¹ Srov. 2. Vatikánský koncil, Pastorální konstituce *Gaudium et spes*, 51: „Budiž všem jasno, že život lidí i úkol sdělovat ho dál se neomezují jen na tento svět a nemůže se posuzovat a chápat jen podle jeho měřítek, nýbrž vždycky má vztah k věčnému určení člověka.“

¹⁸² Dopis Generálnímu sekretariátu Mezinárodní konference Organizace spojených národů o populaci a rozvoji (18. března 1994): *Insegnamenti* XVII, 1 (1994), 750–751.

¹⁸³ Srov. JAN PAVEL II., Katecheze (12. března 1980), 3: *Insegnamenti* III, 1 (1980), 543.

¹⁸⁴ Srov. *tamtéž*.

¹⁸⁵ Promluva při setkání s rodinami v Manile (16. ledna 2015): AAS 107 (2015), 176.

proto, že je krásné nebo protože je takové či onaké; nikoli, ale proto, že je to dítě! Ne proto, že myslí jako já nebo že ztělesňuje moje touhy. Dítě je dítě.¹⁸⁶ Láska rodičů je nástrojem lásky Boha Otce, který s něhou očekává narození každého dítěte, bezpodmínečně ho přijímá a velkomyslně se ho ujímá.

171. Každou těhotnou ženu chci srdečně poprosit: chraň si svou radost, ať ti nikdo nevezme tvou vnitřní radost z mateřství. To dítě si zaslouží, aby ses z něj radovala. Nepřipusť, aby strachy, starosti, komentáře ostatních nebo problémy zadusily tvoje štěstí z toho, že jsi Božím nástrojem, který přináší na svět nový život. Věnuj se tomu, co je třeba udělat nebo připravit, ale neznepokojuj se a připoj se k Mariině chvále: „Velebí má duše Hospodina a můj duch jásá v Bohu, mém Spasiteli, neboť shlédl na svou nepatrnou služebnici“ (Lk 1,46-48). Žij s klidným nadšením uprostřed svého nepohodlí a modli se k Pánu, ať stráží tvou radost, abys ji mohla předat svému děťátku.

Mateřská a otcovská láska

172. „Děti hned po svém narození začínají přijímat spolu s výživou a péčí také duchovní dar, totiž poznání jistoty, že jsou milovány. Tato láska jim je projevoována darováním osobního jména, sdílením jazyka, dorozumíváním se pohledem a zářivými úsměvy. Tím se učí, že krása mezilidského vztahu směřuje k naší duši, hledá naši svobodu, přijímá různost druhého, uznává ho jako partnera v dialogu a váží si ho. [...] A to je láska, která přináší jiskru lásky Boží!“¹⁸⁷ Každé dítě má právo přijímat lásku matky a otce; pro jeho celistvé a harmonické zrání jsou oba nezbytní. Jak poznamenali australští biskupové, oba „přispívají k růstu dítěte, každý svým odlišným způsobem. Vážít si důstojnosti dítěte znamená potvrzovat jeho potřebu a přirozené právo mít matku a otce.“¹⁸⁸ Nejde jen o lásku otce a matky každou zvlášť, ale o lásku mezi nimi, která je zakoušena jako pramen vlastní existence, jako útulné hnízdo a jako základ rodiny. Bez toho by se dítě stalo pouhým majetkem, s kterým je možno svévolně nakládat. Oba, muž a žena, otec a matka, jsou „spolupracovníky lásky Boha Stvořitele a jakoby jejími tlumočníky“.¹⁸⁹ Ukazují svým dětem Pánovu mateřskou a otcovskou tvář. Dále společně vyučují hodnotě vzájemnosti, setkání v různosti, kde každý přispívá svou vlastní identitou a také umí přijmout druhého. Jestliže z nějakého nevyhnutelného důvodu jeden chybí, je důležité snažit se ho nějakým způsobem nahradit, aby dítě mělo v růstu ke zralosti dostatečnou podporu.

173. Pocit sirotka, který dnes zakouší mnoho dětí a mladých lidí, je hlubší, než si myslíme. Dnes uznáváme jako zcela oprávněné, a dokonce žádoucí, že ženy chtějí studovat, pracovat, rozvíjet své schopnosti a mít své osobní cíle. Ale současně nemůžeme dětem upírat jejich potřebu přítomnosti matky, zejména v prvních měsících života. Je skutečností, že „žena [stojí] před mužem jako matka, subjekt nového života, který v ní byl počat a rozvíjí se v ní a z ní se rodí do světa“.¹⁹⁰ Omezování přítomnosti matky s jejími ženskými vlastnostmi je pro naši zemi velkým ohrožením. Vážím si feminismu, když se nedomáhá uniformity a nepopírá mateřství. Neboť velikost ženy zahrnuje všechna práva, která vyplývají z její nezczitelné lidské důstojnosti, ale také z jejího ženského génia, který je pro společnost nepostradatelný. Její zvláštní ženské schopnosti – zejména mateřství – jí přinášejí také

¹⁸⁶ Katecheze (11. února 2015): *L'Osservatore Romano*, 12. února 2015, s. 8.

¹⁸⁷ Katecheze (14. října 2015): *L'Osservatore Romano*, 15. října 2015, s. 8.

¹⁸⁸ KONFERENCE KATOLICKÝCH BISKUPŮ AUSTRÁLIE, Pastýřský list *Don't Mess with Marriage* (24. listopadu 2015), 11.

¹⁸⁹ 2. VATIKÁNSKÝ KONCIL, Pastorální konstituce *Gaudium et spes*, 50.

¹⁹⁰ JAN PAVEL II., Katecheze (12. března 1980), 2: *Insegnamenti* III, 1 (1980), 542.

povinnosti, protože její bytí ženy s sebou nese také zvláštní poslání na této zemi, které společnost musí chránit a zachovávat pro dobro všech.¹⁹¹

174. Skutečně, „všechny matky jsou tou nejsilnější protilátkou proti šíření sobeckého individualismu. [...] Jsou to ony, kdo mají svědčit o kráse života.“¹⁹² Je nepochybné, že „společnost bez matek by byla společností nelidskou, protože matky dokážou stále, i v nejtěžších chvílích, být svědky něhy, obětavosti, morální síly. Matky často předávají také nejhlubší smysl žití víry: v prvních modlitbách, v prvních projevech zbožnosti, kterým se dítě učí [...]. Bez matek by nejen nebyli noví věřící, ale víra by ztratila významnou část své prosté a hluboké vřelosti [...]. Drahé maminky, díky, díky za to, kým jste v rodině, a za to, co dáváte církvi a světu.“¹⁹³

175. Matka, která chrání dítě svou něhou a soucítěním, mu pomáhá růst v důvěře a zakoušet, že svět je dobré místo, které ho přijímá. To umožňuje rozvíjet vědomí vlastní hodnoty, jež podporuje schopnost důvěrnosti a empatie. Postava otce na druhé straně pomáhá vnímat meze skutečnosti a silněji se vyznačuje schopností dávat orientaci, vycházet do širšího světa, plného výzev, vybízet k úsilí a k boji. Otec s jasnou a vyrovnanou mužskou identitou, který ve svém přístupu k manželce spojuje náklonnost a starostlivost o ni, je stejně nezbytný jako mateřská péče. Existují role a úkoly, které jsou proměnlivé a uzpůsobují se podle konkrétních okolností každé rodiny. Ale jasná a dobře vymezená přítomnost obou postav, ženy a muže, vytváří nejpříznivější prostředí pro zrání dítěte.

176. Říká se, že naše společnost je „společností bez otců“. V západní kultuře je prý postava otce symbolicky nepřítomná, znetvořená, vybledlá. Dokonce je zpochybňováno samo mužství. Nastalo pochopitelné zmatení. „Nejprve to bylo chápáno jako osvobození: osvobození od otce-vlastníka, otce coby představitele zákona, který je ukládán zvnějšku, otce jako přísného dozorce štěstí svých dětí a překážky emancipace a autonomie mladých lidí. Občas v některých domácnostech v minulosti vládlo autoritářství, v některých případech dokonce násilí.“¹⁹⁴ Ale „jak tomu často bývá, z jednoho extrému se přejde do druhého. Zdá se, že problém naší doby už není poručnická přítomnost otců, ale jejich nepřítomnost, jejich vymizení. Otcové jsou tolik soustředěni na sebe a na svou práci a někdy na své osobní zájmy, že zapomínají i na rodinu. A své malé a dorůstající děti nechávají samotné.“¹⁹⁵ Přítomnost otce, a tím jeho autority, je omezována také tím, že se stále více času věnuje prostředkům komunikace a zábavným technologiím. Kromě toho se dnes na autoritu nahlíží s podezřením a dospělí se setkávají s neomaleným a drzým chováním. Sami ustupují od toho, co jim poskytovalo jistotu, a tudíž nedávají jistou a dobře zdůvodněnou orientaci svým dětem. Není zdravé zaměňování role rodičů a dětí. Poškozuje zdravý proces zrání, kterým děti potřebují projít, a odpírá jim lásku a vedení potřebné k dosažení zralosti.¹⁹⁶

177. Bůh staví do rodiny otce, aby cennými vlastnostmi svého mužství „byl blízko manželce, aby s ní sdílel všechno, radosti a bolesti, námahy a naděje. A [aby] byl blízko dětem při jejich vyrůstání: když si hrají i když pracují, když jsou bezstarostné i když je trápí starosti, když jsou upovídáné i když jsou zamlklé, když projevují odvahu i když mají strach, když udělají chybný krok i když znovu najdou správnou cestu; otec je tu přítomen, stále. Říct, že je přítomen, není totéž jako říct, že kontroluje.

¹⁹¹ Srov. Týž, Apoštolský list *Mulieris dignitatem* (15. srpna 1988), 30–31: AAS 80 (1988), 1727–1729.

¹⁹² Katecheze (7. ledna 2015): *L'Osservatore Romano*, 7.–8. ledna 2015, s. 8.

¹⁹³ *Tamtéž.*

¹⁹⁴ Katecheze (28. ledna 2015): *L'Osservatore Romano*, 29. ledna 2015, s. 8.

¹⁹⁵ *Tamtéž.*

¹⁹⁶ Srov. *Relatio finalis* 2015, 28.

Příliš kontrolorští otci totiž děti utiskují.¹⁹⁷ Někteří otcové se cítí zbyteční nebo nepotřební, ale pravdou je, že „děti potřebují nacházet otce, který je očekává, když se vrací ze svých selhání. Udělají všecko pro to, aby je nemusely přiznat a vyjevit, ale potřebují ho.“¹⁹⁸ Není dobré, když děti zůstanou bez otce, a tak přestanou být předčasně dětmi.

ROZŠÍŘENÁ PLODNOST

178. Mnohé manželské páry nemohou mít děti. Víme, kolik jim to přináší utrpení. Na druhé straně také víme, že „manželství nebylo ustanoveno jen kvůli plození [...]. Proto i když chybí často tak žádané potomstvo, manželství jako pospolitost a společenství celého života trvá a zachovává si svou hodnotu a nerozlučnost.“¹⁹⁹ Kromě toho „mateřství není výlučně biologická skutečnost, ale projevuje se různými způsoby“.²⁰⁰

179. Adopce je jedna z cest, jak lze uskutečňovat mateřství a otcovství velmi velkodušným způsobem. Chci povzbudit ty, kdo nemohou mít děti, aby rozšířili a otevřeli svou manželskou lásku k přijetí těch, kterým chybí vhodné rodinné prostředí. Nikdy nebudou litovat toho, že byli tak velkorysí. Adopce je akt lásky, jímž se daruje rodina tomu, kdo ji nemá. Je třeba naléhat na to, aby zákony usnadňovaly procedury adopce, zejména v případě nechtěných dětí, aby se předcházelo potratům nebo odložení dítěte. Ti, kdo odpoví na výzvu k adopci a přijmou člověka bez jakýchkoli podmínek a nezištně, stávají se prostředníky Boží lásky, která prohlašuje: „I kdyby na tebe vlastní matka zapoměla, já na tebe nikdy nezapomenu“ (srov. Iz 49,15).

180. „Rozhodnutí se pro adopci nebo pro pěstounskou péči je projev zvláštní plodnosti manželského života, a to nejen v případech, které jsou bolestně postiženy neplodností. [...] Tváří v tvář situacím, kdy je dítě vyžadováno jako právo na naplnění vlastního života za každou cenu, ukazuje správně chápaná adopce a pěstounská péče důležité hledisko rodičovství a synovství, nakolik pomáhá uznat, že děti, jak manželské, tak adoptované nebo v pěstounské péči, jsou svébytné osoby a že je třeba je přijmout a milovat, že je povinnost o ně pečovat a ne je pouze přivést na svět. Při rozhodování o adopci a pěstounské péči musejí být vždycky základem přednostní zájmy dítěte.“²⁰¹ Na druhé straně „se musí vhodnými zákonnými opatřeními a státními kontrolami zabránit nelegálnímu obchodování s dětmi mezi zeměmi a kontinenty“.²⁰²

181. Je také vhodné připomenout, že plození potomstva a adopce nejsou jediné způsoby, jak uvádět do života plodnost lásky. Také rodina s mnoha dětmi je povolána zanechat svůj otisk ve společnosti, jíž je součástí, aby rozvíjela další formy plodnosti, které jsou jakoby prodloužením lásky, která je nese. Ať křesťanské rodiny nezapomínají na to, že „víra nás nevzdaluje od světa, ale naopak nás do něj hlouběji začleňuje. [...] Každý z nás totiž hraje zvláštní roli v přípravě na příchod Božího království.“²⁰³ Rodina se nesmí považovat za bezpečnou ohradu, v níž by se měla chránit před společností. Neustrne v pouhém čekání, ale v solidárním hledání opouští své hnízdo. Tak se stává místem integrování osoby do společnosti a prostorem, kde se spojuje veřejný a soukromý život. Manželé si potřebují osvojit

¹⁹⁷ Katecheze (4. února 2015): *L'Osservatore Romano*, 5. února 2015, s. 8.

¹⁹⁸ *Tamtéž*.

¹⁹⁹ 2. Vatikánský koncil, Pastorální konstituce *Gaudium et spes*, 50.

²⁰⁰ 5. všeobecná konference biskupů Latinské Ameriky a Karibiku, *Dokument z Aparecidy* (29. června 2007), 457.

²⁰¹ *Relatio finalis* 2015, 65.

²⁰² *Tamtéž*.

²⁰³ Proslov při setkání s rodinami v Manile (16. ledna 2015): AAS 107 (2015), 178.

jasné a zdůvodněné vědomí, jaké jsou jejich společenské povinnosti. Jejich náklonnost, která je spojuje, tím nezeslábně, ale naplní se novým světlem, jak to vyjadřují tyto verše:

„Tvé ruce jsou mojí něhou,
souzněním naplňujícím každý den,
miluji tě, protože tvé ruce
pracují pro spravedlnost.
Miluji tě, protože jsi
moje láska, má společnice a všecko,
a když jdeme po ulici, bok po boku,
jsme mnohem víc než dva.“²⁰⁴

182. Žádná rodina nemůže být plodná, pokud se chápe jako příliš odlišná nebo „oddělená“. Abychom předešli tomuto nebezpečí, připomeňme si, že Ježíšova rodina, plná milosti a moudrosti, nebyla považována za nějakou „zvláštní“, podivnou rodinu, s odstupem od lidí. Právě to byl důvod, proč bylo lidem obtížné uznat Ježíšovu moudrost, a tak říkali: „Kde se to v něm vzalo? [...] Copak to není ten tesař, syn Mariin?“ (Mk 6,2-3). „Copak to není syn tesařův?“ (Mt 13,55). Tím se potvrzuje, že to byla obyčejná rodina, všem blízká, která se normálním způsobem začleňovala mezi ostatní lidi. Ani Ježíš nevyrůstal v uzavřeném a výlučném vztahu k Marii a Josefovi, ale rád se pohyboval v širší rodině, mezi svými příbuznými a přáteli. Tím se vysvětluje, proč si jeho rodiče při návratu z Jeruzaléma mohli představovat, že jejich dvanáctiletý chlapec se celý den zdržuje někde v karavaně, poslouchá vyprávění lidí a povídá si s nimi o jejich starostech: „V domnění, že je ve skupině poutníků, ušli den cesty“ (Lk 2,44). Mnohdy ale dochází k tomu, že křesťanské rodiny kvůli jazyku, který používají, kvůli způsobu vyjadřování, kvůli stylu, s jakým přistupují k druhým, kvůli ustavičnému opakování dvou nebo tří témat, jsou pokládány za cizí, oddělené od společnosti, takže dokonce jejich příbuzní cítí, že jsou jimi přezíráni nebo odsuzováni.

183. Manželský pár, který zakouší sílu lásky, ví, že tato láska je povolána hojit rány opuštěných, budovat kulturu setkávání, bojovat za spravedlnost. Bůh svěřil rodině plán učinit svět „domáckým“,²⁰⁵ aby všichni mohli považovat každého člověka za svého bratra: „Pozorný pohled na každodenní život dnešních mužů a žen ukazuje na bezprostřední potřebu silné injekce rodinného ducha. [...] Organizování společného života se totiž stále víc ocitá ve spárech byrokracie, která je naprosto cizí základním lidským svazkům, a navíc společenské a politické mravy dokonce vykazují často známky úpadku.“²⁰⁶ Zato otevřené a solidární rodiny vytvářejí prostor pro chudé, jsou schopny navazovat přátelství s těmi, kterým se daří hůř než jim. Jestliže jim evangelium leží doopravdy na srdci, nemohou zapomenout na Ježíšova slova: „Cokoli jste udělali pro jednoho z těchto mých nejposlednějších bratří, pro mě jste udělali“ (Mt 25,40). Žijí vlastně tak, jak to od nás velice výmluvně žádá tento text: „Když strojíš oběd nebo večeři, nezvi své přátele, ani bratry, ani příbuzné, ani bohaté sousedy, aby tě snad také nepozvali, a tak by se ti dostalo odměny. Ale když strojíš hostinu, pozvi žebráky a mrzáky, chromé a slepé. A budeš blahoslavený“ (Lk 14,12-14). Budeš blahoslavený! Tady je tajemství šťastné rodiny.

184. Svědectvím života a také slovy mluví rodiny druhým o Ježíši, předávají víru, probouzejí touhu po Bohu a ukazují krásu evangelia a životního stylu, který nám nabízí. Křesťanští manželé tak

²⁰⁴ MARIO BENEDETTI, „Te quiero“, in: *Poemas de otros*, Buenos Aires 1993, 316.

²⁰⁵ Srov. Katecheze (16. září 2015): *L'Osservatore Romano*, 17. září 2015, s. 8.

²⁰⁶ Katecheze (7. října 2015): *L'Osservatore Romano*, 8. října 2015, s. 8.

vymalovávají šed' veřejného prostoru barvami bratrství, sociální vnímavosti, obrany slabých, zářivé víry, čínorodé naděje. Jejich plodnost se šíří a projevuje mnoha způsoby, a tak zpřítomňuje ve společnosti Boží lásku.

Rozpoznávat tělo

185. V této souvislosti je třeba vzít velmi vážně jeden biblický text, který obvykle vykládáme mimo jeho kontext nebo velmi obecným způsobem, a tak nám může uniknout jeho bezprostřední a přímý smysl, který má silně sociální důraz. Je to 1 Kor 11,17-34, kde svatý Pavel řeší ostudnou situaci v komunitě věřících. Někteří bohatí lidé tam měli sklon diskriminovat chudé a to se projevovalo dokonce při společenství u stolu, které se konalo ve spojení se slavením Eucharistie. Zatímco bohatí si pochutnávali na svých vybraných jídlech, chudí jim dělali diváky a byli o hladu: „takže potom jeden má hlad, a druhý je napilý. Copak nemáte dost domů, kde byste se mohli najíst a napít? Či pohrdáte církevní obcí Boží, že zahanbujete ty, kdo nic nemají?“ (vv. 21-22).

186. Eucharistie vyžaduje začlenění do jediného těla církve. Kdo přistupuje ke Kristovu tělu a krvi, nemůže současně urážet totéž tělo pohoršlivým rozdělováním mezi jeho údy a jejich diskriminací. Jde tu totiž o „rozpoznávání“ Pánova těla, uznávání ho vírou a láskou jak ve svátostných znameních, tak v komunitě. Kdo tak nečiní, jí a pije k vlastnímu odsouzení (srov. v. 29). Tento biblický text je vážné varování rodinám, které se zavírají do svého pohodlí a izolují se, zejména těm rodinám, které zůstávají netečné vůči utrpení chudých a nejpotřebnějších rodin. Slavení Eucharistie tak je ustavičnou výzvou každému, aby „zkoumal sebe sama“ (v. 28) s následkem otevřít dveře své rodiny většímu společenství s těmi, kteří jsou vyloučeni ze společnosti, a přijímat tak v pravdě eucharistickou svátost lásky, která z nás činí jedno tělo. Nesmí se zapomínat na to, že „mystika« této svátosti má sociální charakter“.²⁰⁷ Jestliže ti, kdo přistupují ke svatému přijímání, nepřijímají vybidnutí ke službě chudým a trpícím nebo přitakají k různým formám rozdělení, opovržení a nespravedlnosti, přijímají Eucharistii nehodně. Ale rodiny, které se živí Eucharistií se správným postojem, posilují svou touhu po bratrství, své sociální citění a nasazení se pro potřebné.

ŽIVOT V ŠIRŠÍ RODINĚ

187. Malé rodinné jádro by se nemělo oddělovat od širší rodiny, k níž patří rodiče, tety a strýcové, sestřenice a bratrance a také sousedé. V této široké rodině mohou být takoví, kteří potřebují pomoc nebo aspoň společnost a projevy blízkosti anebo nesou těžké utrpení, které potřebuje útěchu.²⁰⁸ Individualismus naší doby někdy vede k tomu, že se člověk uzavře do jistoty maličkého hnízda a že druhé vnímá jako rušivé nebezpečí. Ale toto odloučení nepřináší pokoj a štěstí, nýbrž zavírá srdce rodiny a obírá ji o šíři života.

Být syny a dcerami

188. Nejprve mluvíme o vlastních rodičích. Ježíš připomínal farizeům, že odmítat rodičům péči je proti Božímu zákonu (srov. Mk 7,8-13). Nikomu neprospívá, když ztratí vědomí toho, že je synem nebo dcerou. V každém člověku, „i když dospěje nebo zestárne, i když se sám stane rodičem, když přijme svou vlastní odpovědnost, pod tím vším zůstává jeho identita syna nebo dcery. Všichni jsme děti. A to

²⁰⁷ BENEDIKT XVI., Encyklika *Deus caritas est* (25. prosince 2005), 14: AAS 98 (2006), 228.

²⁰⁸ Srov. *Relatio finalis* 2015, 11.

nás stále znovu přivádí ke skutečnosti, že život jsme si nedali sami, ale že jsme ho dostali. Veliký dar života je první obdarování, kterého se nám dostalo.²⁰⁹

189. Proto „čtvrté přikázání žádá od dětí, [...] aby ctily otce a matku (srov. Ex 20,12). Toto přikázání následuje hned po těch, která se týkají Boha. Obsahuje totiž něco posvátného, něco božského, něco, co je u kořene všech dalších projevů úcty k ostatním lidem. A v biblickém znění čtvrtého přikázání je dovětek: »abys dlouho žil na zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh.« Láskyplné propojení generací je zárukou budoucnosti a je také zárukou vpravdě lidských dějin. Společnost dětí, které nectí své rodiče, je společnost beze cti [...]. Je to společnost odsouzená k tomu, že ji bude tvořit bezcitná a chamtivá mládež.²¹⁰

190. Je tu ale také druhá strana mince: „Muž opustí svého otce i svou matku“ (Gn 2,24), prohlašuje Boží slovo. Někdy se tím lidé neřídí, a manželství pak ve skutečnosti vůbec není uzavřeno, protože nedošlo k onomu zřeknutí a odevzdání se. Rodiče nesmějí zůstat opuštěni ani přehlíženi, ale vstup do manželství vyžaduje odloučení se od rodičů, aby se nový domov stal pravým srdcem, místem bezpečí, naděje a plánování budoucnosti, a manželský pár aby se vpravdě stal „jedním tělem“ (*tamtéž*). V některých manželstvích se stává, že jeden z manželů spoustu věcí tají a pak je říká svým rodičům, takže nakonec názory rodičů jsou důležitější než pocity a názory partnera. V takovém stavu je těžké vydržet dlouhou dobu a lze to pouze dočasně, dokud se nevytvoří podmínky pro růst důvěry a dialogu. Manželství je výzvou k nalézání nového způsobu, jak být synem nebo dcerou.

Staří lidé

191. „Nezavrhuji mě v čas stáří, neopouštěj mě, až ochabnou síly“ (Žl 71,9). To je volání starého člověka, který se bojí zapomenutí a pohrdání. Jako nás Bůh zve, abychom byli jeho nástroji ve slyšení naléhavých proseb chudých, tak od nás také očekává, že budeme naslouchat volání starých lidí.²¹¹ To je výzva pro rodiny a komunity, protože „církve se nemůže a nechce přizpůsobovat mentalitě nesnášenlivosti a už vůbec ne nezájmu a opovrhování stáří. Musíme probouzet kolektivní smysl pro vděčnost, uznání, přijímání, který dá starému člověku pocítit, že je živou součástí své společnosti. Staří lidé jsou muži a ženy, otcové a matky, kteří šli před námi toutéž cestou, žili v témže domě, bojovali náš každodenní boj za důstojný život.“²¹² „Jak bych si [tedy] přál církev, která čelí odpadové kultuře překypující radostí nového objetí mezi mladými a starými!“²¹³

192. Svatý Jan Pavel II. nás vyzval, abychom věnovali pozornost postavení starých lidí v rodině, protože existují kultury, které „v důsledku neuspořádaného průmyslového a urbanistického rozvoje nepříjemně vytlačily staré lidi na okraj společnosti a dosud v tom pokračují“.²¹⁴ Staří lidé pomáhají pochopit „návnaznost generací“ díky „charismatu spravovat trhliny“.²¹⁵ Často jsou to prarodiče, kdo zajišťují předávání významných hodnot svým vnoučatům, a „mnoho lidí může potvrdit, že právě svým prarodičům vděčí za svoje uvedení do křesťanského života“.²¹⁶ Jejich slova, něha nebo pouhá

²⁰⁹ Katecheze (18. března 2015): *L'Osservatore Romano*, 19. března 2015, s. 8.

²¹⁰ Katecheze (11. února 2015): *L'Osservatore Romano*, 12. února 2015, s. 8.

²¹¹ Srov. *Relatio finalis* 2015, 17–18.

²¹² Katecheze (4. března 2015): *L'Osservatore Romano*, 5. března 2015, s. 8.

²¹³ Katecheze (11. března 2015): *L'Osservatore Romano*, 12. března 2015, s. 8.

²¹⁴ Apoštolská exhortace *Familiaris consortio* (22. listopadu 1981), 27: AAS 74 (1982), 113.

²¹⁵ JAN PAVEL II., Proslov k účastníkům Mezinárodního fóra o aktivním stárnutí (5. září 1980), 5: *Insegnamenti* III, 2 (1980), 539.

²¹⁶ *Relatio finalis* 2015, 18.

přítomnost pomáhá dětem poznávat, že dějiny nezačínají jimi, ale že jsou dědici dlouhé cesty a že je třeba respektovat zázemí, které nás předchází. Ti, kdo zpřetrhají tuto pojítka s dějinami, budou jen těžko vytvářet stálé vztahy a přijímat, že nejsou pány reality. Proto „pozornost vůči starým lidem je charakteristickou známkou civilizace. Věnuje civilizace pozornost starým lidem? Je tu pro ně místo? Tato společnost se bude rozvíjet, pokud si bude umět vážit rozvahy a moudrosti starých lidí.“²¹⁷

193. Nepřítomnost dějinné paměti je závažným nedostatkem naší společnosti. Je to nezralá mentalita, kterou lze charakterizovat slovy „to už je za námi“. Poznávání minulých událostí a schopnost k nim zaujmout stanovisko je jediná možnost, jak budovat budoucnost, která bude mít smysl. Nelze vychovávat bez paměti: „Vzpomeňte si na minulé doby“ (Žid 10,32). Vyprávění starých lidí velmi prospívají dětem a mládeži, protože je spojují s dějinami vlastní rodiny i s dějinami bydliště a vlasti. Rodina, která si neváží prarodičů, kteří jsou živou pamětí, a nepečuje o ně, je rodina v rozpadu; zato rodina, která uchovává vzpomínky, je rodina s budoucností. Tudíž „společnost, v níž není místo pro staré lidi nebo jsou z ní vylučováni, protože působí problémy, v sobě nese virus smrti“,²¹⁸ neboť „se odsekává od svých kořenů“.²¹⁹ Fenomén současné osiřelosti ve smyslu diskontinuity, vykořenění a pádu jistot, které ovlivňují podobu života, je pro nás výzvou, abychom z našich rodin vytvářeli místo, kde děti mohou zapustit kořeny do země společných dějin.

Být sourozenci

194. Vztahy mezi sourozenci se prohlubují s časem a „sourozenecké vazby, které se utvářejí v rodině mezi dětmi, pokud se tak děje v atmosféře výchovy otevřené pro druhé, jsou velkou školou svobody a pokoje. V rodině mezi sourozenci se člověk učí lidskému soužití [...]. Možná si toho nejsme vždy vědomi, ale právě rodina nás uvádí do světa bratrství! Na základě této první zkušenosti bratrství, živěné láskou a rodinnou výchovou, se tento styl bratrství rozšíří jako příslib na celou společnost.“²²⁰

195. Vyrůstání mezi sourozenci poskytuje krásnou zkušenost vzájemné péče, poskytování a přijímání pomoci. Proto „bratrství v rodině září zvláštním způsobem tam, kde vidíme starostlivost, trpělivost, lásku, jíž jsou obklopeni bratříček nebo sestřička, kteří jsou nejslabší, nemocní nebo hendikepovaní“.²²¹ Je třeba uznat, že „mít bratra nebo sestru, kteří tě mají rádi, je velmi silná, drahocenná a nenahraditelná zkušenost“,²²² avšak je zapotřebí trpělivosti, aby se děti naučily chovat se k sobě jako bratři. Toto mnohdy namáhavé učení je opravdovou školou společenských vztahů. V některých zemích existuje silná tendence mít jen jedno dítě, takže zkušenost se sourozencem už není tak častá. V případě, že není možné mít víc než jedno dítě, je třeba najít způsob, jak zařídit, aby dítě nevyrostalo samo a izolovaně.

Široké srdce

196. Vedle malého okruhu manželů a jejich dětí je tu širší rodina, kterou nelze přehlížet. Vždyť „láska mezi mužem a ženou v manželství, v odvozené a rozšířené formě láska mezi členy téže rodiny – mezi rodiči a dětmi, bratry a sestrami, příbuznými a spolubydlíci – je oduševňována a poháněna vnitřní

²¹⁷ Katecheze (4. března 2015): *L'Osservatore Romano*, 5. března 2105, s. 8.

²¹⁸ *Tamtéž.*

²¹⁹ Proslov na Setkání se starými lidmi (28. září 2014): *L'Osservatore Romano*, 29.–30. září 2014, s. 7.

²²⁰ Katecheze (18. února 2015): *L'Osservatore Romano*, 19. února 2015, s. 8.

²²¹ *Tamtéž.*

²²² *Tamtéž.*

a trvalou dynamikou, která vede rodinu k stále hlubšímu a těsnějšímu společenství, jež je základem a duší manželského a rodinného společenství“.²²³ Do tohoto prostředí se začleňují také přátelé a spřátelené rodiny a také společenství rodin, které se vzájemně podporují v těžkostech, ve společenských povinnostech a ve víře.

197. Tato širší rodina by měla přijímat s velikou láskou svobodné matky, děti bez rodičů, osamocené ženy, které musejí samy zajistit výchovu svých dětí, lidi s omezeními, kteří potřebují mnoho náklonnosti a blízkosti, mladé lidi, kteří bojují se závislostí, nesezdané, rozvedené a vdovy, které trpí samotou, staré a nemocné, kterým se nedostává podpory od jejich dětí. Měla by otevřít náruč „také těm, jejichž způsob života je přímo katastrofický“.²²⁴ Může být také nápomocná tam, kde je třeba doplnit nedostatečnost rodičů nebo zjistit a včas ohlásit možné případy násilí nebo zneužívání dětí a poskytnout jim zdravou lásku a podporu rodiny, když ji jejich rodiče nemohou zajistit.

198. Nakonec nemůžeme zapomenout, že v této širší rodině je také tchán a tchyně a všichni příbuzní manželského partnera. Skutečná jemnost lásky spočívá v tom, že je nepovažuje za konkurenty, nebezpečné osoby a vetřelce. Manželský svazek vyžaduje respektování jejich tradic a zvyků, snahu o pochopení jejich jazyka, omezení kritiky, péči o ně a určitým způsobem jejich vložení do vlastního srdce, i když je třeba uchovat si oprávněnou autonomii a intimnost života manželského páru. Tyto postoje jsou také skvělý způsob, jak vyjádřit velkodušnost láskyplného darování se svému manželskému partnerovi.

ŠESTÁ KAPITOLA

NĚKTERÉ PASTORAČNÍ PERSPEKTIVY

199. Diskuse během synodu nás přivedly k tomu, že je třeba rozvíjet nové pastorační metody; pokusím se je teď obecně nastínit. Bude pak úkolem jednotlivých společenství, aby vypracovaly praktičtější a účinné návrhy, které budou v souladu s naukou církve a budou brát ohled na místní potřeby a požadavky. Nechci předložit nějakou nauku o pastoraaci rodiny, ale omezím se jen na přehled některých hlavních pastoračních výzev.

ZVĚSTOVAT EVANGELIUM O RODINĚ V DNEŠNÍ DOBĚ

200. Synodní otcové kladli důraz na skutečnost, že křesťanské rodiny jsou skrze milost svátosti manželství hlavními subjekty rodinné pastorace zejména tím, že vydávají „radostné svědectví jako domácí církve“.²²⁵ „Je tedy důležité, aby lidé zakoušeli evangelium o rodině jako radost, která »naplňuje srdce i celý život«, protože v Kristu jsme byli »vysvobozeni z hříchu, ze smutku, z vnitřní prázdnoty a z osamění« (*Evangelii gaudium*, 1). Ve světle podobenství o rozsěvači (srov. Mt 13,3-9) je naším úkolem spolupracovat při setbě: to ostatní je dílo Boží. Nesmíme také zapomínat, že církev,

²²³ JAN PAVEL II., Apoštolská exhortace *Familiaris consortio* (22. listopadu 1981), 18: AAS 74 (1982), 101.

²²⁴ Katecheze (7. října 2015): *L'Osservatore Romano*, 8. října 2015, s. 8.

²²⁵ *Relatio synodi* 2014, 30.

kteřá káže o rodině, je znamením odporu.²²⁶ Manželé však oceňují, když je pastýři motivují k odvážnému nasazení skrze silnou, pevnou, vytrvalou lásku, která je schopna postavit se všemu, co jí stojí v cestě. Církev chce přicházet k rodinám s pokornou vnímavostí a jejím přáním je „doprovázet všechny rodiny i každou jednotlivě, aby objevovaly tu nejlepší cestu, a tak překonávaly nesnáze, které na své pouti potkávají“.²²⁷ Nestačí zařadit do pastoračních plánů nějakou obecnou péči o rodiny. Aby rodiny mohly být stále víc aktivními subjekty pastorace rodin, je třeba, aby „evangelizační a katechetické úsilí bylo zaměřeno dovnitř do rodiny“,²²⁸ aby jí dávalo v tomto ohledu orientaci.

201. „Proto se vyžaduje od celé církve misijní obrácení: nelze zůstat jen u čistě teoretického, skutečným problémům lidí vzdáleného hlásání.“²²⁹ Pastorace rodin „musí vést k zakoušení toho, že evangelium o rodině je odpověď na nejhlubší očekávání lidské osoby: na její důstojnost a na její plné uskutečnění ve vzájemnosti, společenství a plodnosti. Je třeba nejen předkládat normy, ale také nabízet hodnoty, a tím odpovídat na touhu po hodnotách, kterou dnes lidé pociťují také ve velmi sekularizovaných zemích.“²³⁰ Synodní otcové také „vzdvihli skutečnost, že evangelizace musí jednoznačně odsoudit ty kulturní, společenské, politické a ekonomické podmínky, jako třeba přehnaný důraz na logiku trhu, které znemožňují autentický rodinný život a vedou k diskriminaci, chudobě, vylučování a násilí. Proto je třeba rozvíjet dialog a spolupráci se společenskými strukturami a povzbuzovat a podporovat laiky, kteří se jako křesťané angažují v společensko-politických a kulturních oblastech.“²³¹

202. „K pastoraci rodin přispívá hlavně farnost, která je rodinou rodin, v níž se uvádějí do souladu vklady malých komunit, hnutí a církevních sdružení.“²³² Spolu s pastorační zaměřenou přímo na rodiny se nám jeví jako potřebná „přiměřenější formace kněží, jáhnů, řeholníků a řeholnic, katechetů a ostatních pastoračních pracovníků“.²³³ V odpovědích na dotazníky rozeslané do celého světa bylo zdůrazňováno, že ordinovaným služebníkům chybí často přiměřená formace k tomu, aby dokázali poskytnout pomoc v současných složitých problémech v rodinách. V tom smyslu může být užitečná také zkušenost dlouhodobé východní tradice ženatých kněží.

203. Seminaristům by se mělo dostávat rozsáhlejší víceoborové instruktáže o období zasnoubení a o manželství, a to nejen z hlediska věrouky. Kromě toho jim formace ne vždy umožňuje rozvíjet jejich osobní duševně afektivní svět. Někteří ve svém životě nesou zkušenost zranění z vlastní rodiny, kde chyběli rodiče a kde postrádali emoční stabilitu. Během formace bude třeba zabezpečit zránění, aby budoucí kněží měli duševní rovnováhu, kterou vyžaduje jejich povolání. Rodinné vazby jsou podstatné pro posilování zdravého sebevědomí seminaristů. Proto je důležité, aby je rodiny provázely během života v semináři i během kněžství, protože poskytují reálnou oporu. V tom smyslu je zdravé kombinovat čas života v semináři s životem ve farnosti, která umožní mít větší kontakt s konkrétní realitou rodin. Vždyť kněz se po celý svůj život setkává v pastorační především s rodinami.

²²⁶ *Tamtéž*, 31.

²²⁷ *Relatio finalis* 2015, 56.

²²⁸ *Tamtéž*, 89.

²²⁹ *Relatio synodi* 2014, 32.

²³⁰ *Tamtéž*, 33.

²³¹ *Tamtéž*, 38.

²³² *Relatio finalis* 2015, 77.

²³³ *Tamtéž*, 61.

„Přítomnost laiků a rodin, a zvláště přítomnost žen při kněžské formaci napomáhá k docenění různosti a komplementarity různých povolání v církvi.“²³⁴

204. Odpovědi na dotazníky také kladou důraz na nezbytnost formování laických pracovníků v pastorační rodině za pomoci psychopedagogů, rodinných lékařů, obvodních lékařů, sociálních pracovníků, právních zástupců nezletilých a rodin s přispěním psychologie, sociologie, sexuologie a také *counselingu*. Odborníci, zvláště ti, kteří mají zkušenost s doprovázením, pomáhají převádět pastorační podněty do reálných situací a do konkrétních starostí rodin. „Formační kurzy a programy určené zvláště pro pastorační pracovníky je mohou vybavit k tomu, aby uměli začlenit vlastní přípravu na manželství do širší dynamiky života církve.“²³⁵ Dobrá pastorační příprava je důležitá „také vzhledem k zvláštním nouzovým situacím, jejichž příčinou je domácí násilí a sexuální zneužívání“.²³⁶ To vše žádným způsobem neumenšuje, nýbrž integruje základní hodnotu duchovního vedení, neocenitelných duchovních zdrojů církve a svátostného smíření.

VEDENÍ SNOUBENCŮ V PŘÍPRAVĚ NA MANŽELSTVÍ

205. Synodní otcové různými způsoby potvrdili, že je třeba pomáhat mladým lidem objevovat hodnotu a bohatství manželství.²³⁷ Potřebují umět pochopit přitažlivost plného spojení, které povyšuje a zdokonaluje společenský rozměr existence, dává sexualitě její nejhlubší smysl a současně podporuje dobro dětí a poskytuje jim to nejlepší prostředí pro jejich zrání a výchovu.

206. „Složitá společenská realita a výzvy, na které dnes musí rodina odpovídat, vyžadují větší zapojení celého křesťanského společenství v přípravě snoubenců na manželství. Je třeba připomínat význam ctiností. Mezi nimi se čistota ukazuje jako cenný předpoklad pro pravý růst mezilidské lásky. Vzhledem k těmto potřebám synodní otcové souhlasně potvrzují, že je třeba víc zapojit celé společenství s důrazem na samotné svědectví rodin a že je zapotřebí přípravu na manželství včlenit do procesu křesťanské iniciace, a tím podtrhnout souvislost manželství se křtem a dalšími svátostmi. Také byla zdůrazněna nutnost nabízet zvláštní programy bezprostřední přípravy na uzavření manželství, které budou skutečnou zkušeností účasti na životě církve a povedou k prohloubení různých hledisek rodinného života.“²³⁸

207. Prosím křesťanská společenství, aby si uvědomila, že je to veliký přínos i pro ně, když podporují snoubence v růstu lásky. Italští biskupové správně řekli, že ti, kdo vstupují do manželství, jsou pro společenství křesťanů „vzácným zdrojem, protože svým upřímným úsilím o růst v lásce a vzájemným darováním se jeden druhému mohou přispívat k obnově přediva celého těla církve. Zvláštní forma přátelství, ve kterém žijí, se může stát nakažlivou a podněcovat k růstu přátelství a bratrství v křesťanském společenství, jehož jsou součástí.“²³⁹ Existují různé legitimní způsoby, jak organizovat bezprostřední přípravu na manželství, a každá místní církev si zvolí ten, který je pro ni nejlepší. Má snoubencům nabídnout přiměřenou formaci, která ale mladé lidi neodradí od svátosti. Není třeba je vyučít v celém katechismu ani je zahltit přílišným množstvím témat. Také v tomto případě totiž platí:

²³⁴ *Tamtéž.*

²³⁵ *Tamtéž.*

²³⁶ *Tamtéž.*

²³⁷ Srov. *Relatio Synodi* 2014, 26.

²³⁸ *Tamtéž*, 39.

²³⁹ ITALSKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, BISKUPSKÁ KOMISE PRO RODINU A ŽIVOT, *Pastorační směrnice k přípravě na manželství a rodinný život* (22. října 2012), 1.

„Nenasycuje a neuspokojuje duši, jestliže mnoho ví, nýbrž pociťuje-li a zakouší-li věci vnitřně.“²⁴⁰ Kvalita je důležitější než množství a je třeba – spolu s obnovením zvěstování *kérygmatu* – dát přednost těm obsahům, které jim spolu s přitažlivým a srdečným sdělením pomohou zavázat se k celoživotní cestě „s velkodušností a štedrostí“.²⁴¹ Je to jistý druh „iniciace“ do svátosti manželství, která jim představí nezbytné prvky k tomu, aby ji mohli přijmout s nejlepší vnitřní připraveností a začít s určitou pevností rodinný život.

208. Dále je vhodné nacházet způsoby, jak jim prostřednictvím misijně aktivních rodin, samotných rodin snoubenců a různých pastoračních pomůcek nabídnout dlouhodobou přípravu, která bude podporovat zrání lásky obou snoubenců. K tomu je zapotřebí doprovodu, který jim bude nablízku a poslouží jim jako dobré svědectví. Velmi přínosné jsou často skupiny snoubenců doplněné nabídkami rozhovorů na různá témata, která mladé lidi doopravdy zajímají. Nicméně podstatná jsou osobní setkání, protože hlavním cílem je pomoci každému v tom, aby se naučil milovat tuto konkrétní osobu, s kterou touží sdílet celý svůj život. Když se člověk učí někoho milovat, nemůže improvizovat ani to nemůže být záležitost nějakého krátkého kurzu těsně před svatební slavností. Každý člověk se ve skutečnosti připravuje na manželství už od svého narození. Všecko, co mu dala jeho rodina, mu má pomoci, aby se naučil znát sebe sama a uměl učinit plné a definitivní rozhodnutí. Pravděpodobně přicházejí ke svatbě lépe připraveni ti, kdo se naučili od svých rodičů, co je to křesťanské manželství, pro které se oba rozhodli bezpodmínečně a na svém rozhodnutí stále trvají. V tomto smyslu všechny pastorační činnosti zaměřené na pomoc manželům, aby rostli v lásce a v rodině uskutečňovali evangelium, jsou neocenitelnou pomocí v přípravě jejich dětí na budoucí manželský život. Nesmí se také zapomínat na cenné prostředky lidové pastorace. Jako příklad mohu připomenout den svatého Valentina. V některých zemích ho komerční zájmy využívají lépe než tvořivost pastýřů církve.

209. Dlouhodobá příprava, kterou poskytují farní společenství párům, jež se již zasnoubily, by jim měla též umožnit rozpoznat případné problémy a rizika. Tak mohou dojít k poznání, že není smysluplné dál v takovém vztahu setrvávat, aby se vyhnuli předvídatelnému selhání, které by mělo velmi bolestné důsledky. Problémem je, že počáteční okouzlení vede ke snaze mnohé věci zakrývat nebo relativizovat, vyhýbat se názorovým rozdíly, a tak se těžkosti jen odkládají na později. Snoubenci musejí zakoušet podporu a pomoc, aby dokázali mluvit o tom, co každý z nich od případného manželství očekává, co rozumí láskou a závazkem, co si jeden od druhého přeje, jaký druh společného života by si rádi naplánovali. Tyto rozhovory mohou otevírat oči k tomu, aby se zjistilo, že ve skutečnosti existuje jen málo styčných bodů a že pouhá vzájemná přitažlivost není dostatečným důvodem pro přijetí závazku. Nic není víc pomíjivé, nejisté a nevypočitatelné než touha a nikdy se nesmí povzbuzovat k rozhodnutí uzavřít manželství tam, kde nejsou zaručeny další motivace, které tomuto závazku dávají skutečné šance na stálost.

210. Jestliže jeden partner jasně pozná slabé stránky druhého, musí v každém případě realisticky důvěřovat v možnost být mu nápomocen při rozvíjení dobra, které může vyvážit slabosti, čímž podpoří jeho lidský růst. To znamená ochotu počítat s oběťmi, problémy a konfliktními situacemi a pevné rozhodnutí být na ně připraven. Partneři musí být připraveni odhalovat nebezpečné příznaky v jejich vztahu a nacházet ještě před svatbou účinné způsoby, jak na ně odpovídat. Mnozí naneštěstí dojdou až k svatbě, aniž se znají. Předtím spolu jen trávili čas, něco společně prožili, ale vyhýbali se příležitostí k tomu, aby projevili, jací jsou, a dověděli se, kým skutečně je ten druhý.

²⁴⁰ IGNÁC Z LOYOLY, *Duchovní cvičení*, poznámka 2.

²⁴¹ *Tamtéž*, poznámka 5.

211. Jak bezprostřední příprava na manželství, tak dlouhodobé doprovázení musí být vedeno tak, aby snoubenci nepovažovali svatbu za konec cesty, ale aby přijali manželství jako povolání, které je otevírá směrem vpřed, s pevným a realistickým rozhodnutím procházet společně všemi zkouškami a těžkostmi. Předmanželská pastore a pastore manželů se musí zaměřit na manželský svazek a má párům pomáhat nejen prohlubovat jejich lásku, ale také překonávat problémy a obtíže. Proto nespočívá jen v předkládání nauky církve a neomezuje se na cenné duchovní zdroje, které církev stále nabízí, ale nabízí také praktické programy, dobře „vtělené“ rady, strategie osvědčené zkušeností, psychologické vedení. To všechno utváří pedagogii lásky, naladěnou na citění a potřeby mladých lidí a schopnou pomáhat jim vnitřně růst. Při přípravě na manželství je také třeba párům poskytnout informace o místech a osobách, poradenských službách nebo ochotných rodinách, na které se mohou obrátit s prosbou o pomoc, když jim vzniknou problémy. Ale nikdy se nesmí opomenout nabídka svátostného smíření, která jim umožňuje přinést hříchy a minulá selhání a samotný jejich vztah před Boha a přijmout jeho milosrdné odpuštění a uzdravující sílu.

Příprava na svatební obřad

212. Bezprostřední příprava na manželství se obvykle soustřeďuje na pozvánky, oblečení, oslavu a nespočetné drobnosti, které pohltí jak mnoho finančních prostředků, tak energii a radost. Snoubenci přijdou na svatbu vyčerpaní a unavení, místo aby nejlepší síly použili na to, že se jako pár připraví na ten veliký společný krok. S touto mentalitou se setkáváme také u některých faktických soužití, která nikdy nedojdou ke sňatku, protože myslí na příliš nákladnou oslavu, místo aby upřednostnili vzájemnou lásku a její obřadní stvrzení před druhými. Draží snoubenci, mějte odvahu být jiní, nenechte se pohltit konzumní společností a upřednostňováním vnějšího dojmu. To, na čem opravdu záleží, je láska, která vás spojuje, posílená a posvěcená milostí. Buďte schopni rozhodnout se pro střízlivou a jednoduchou oslavu, abyste nade všechno vyzdvihli lásku. Pastorační pracovníci a celé společenství mohou pomáhat v tom, aby se tato priorita stala normou a nebyla jen výjimkou.

213. Při bezprostřední přípravě je důležité snoubence povzbudit k co nejhlubšímu prožití liturgického slavení a pomoci jim v porozumění a vnitřním sledování smyslu každého úkonu. Uvědomme si: když manželství uzavírají dva pokřtění, závazek vyjádřený slovy souhlasu a tělesné spojení, které završuje manželství, může být nahlíženo jen jako znamení smluvní lásky a spojení vtěleného Božího Syna a jeho církve. U pokřtěných se slova a gesta proměňují ve výmluvnou řeč víry. Tělo s významy, které do něj Bůh vložil při stvoření, „se proměňuje v jazyk služebníků svátosti, kteří jsou si vědomi toho, že v manželské smlouvě se vyjadřuje a uskutečňuje tajemství“²⁴²

214. Někdy snoubenci nepochopí teologickou a duchovní závažnost manželského souhlasu, který osvětluje význam všech následných úkonů. Je nutné zdůraznit, že ta slova nelze redukovat na přítomnost; obsahují v sobě úplnost, která zahrnuje budoucnost: „dokud nás smrt nerozdělí.“ Význam vzájemného souhlasu ukazuje, že „svoboda a věrnost si neprotiřečí, naopak se vzájemně podporují, a to jak v meziosobních, tak také ve společenských vztazích. Pomysleme na škody, které v kultuře globální komunikace způsobuje inflace nesplněných slibů [...]. Ctění daného slova, věrnost slibu se nedá ani koupit ani prodat. Nelze je vynutit silou, ale ani dodržet bez oběti.“²⁴³

²⁴² Srov. JAN PAVEL II., Katecheze (27. června 1984), 4: *Insegnamenti* VII, 1 (1984), 1941.

²⁴³ Katecheze (21. října 2015): *L'Osservatore Romano*, 22. října 2015, s. 12.

215. Keňští biskupové varovali: „Budoucí manželé kvůli přílišnému soustředění se na svatební den zapomínají, že se připravují na závazek, který trvá celý život.“²⁴⁴ Je třeba jim pomoci pochopit, že svátost není jen jeden okamžik, který se potom ztratí v minulosti a ve vzpomínkách, neboť má trvalým způsobem vliv na celý manželský život.²⁴⁵ Plodivý význam sexuality, jazyk těla a živá gesta lásky v dějinách jednoho manželství se stávají „nepřerušenu plynulostí liturgické řeči“, a tak „se manželský život stává v jistém smyslu liturgií“.²⁴⁶

216. Snoubenci také mohou rozjímat o biblických čteních a dospět k hlubšímu významu prstenů, které si vzájemně darují, nebo o dalších znameních, která jsou součástí svatebního obřadu. Nebylo by ale pro ně dobré, kdyby došli k svatbě, aniž se za sebe vzájemně modlili. Přitom mají prosit Boha o pomoc, aby byli věrní a velkodušní, a společně se ho ptát, co od nich očekává; mohou také zasvětit svoji lásku před obrazem Panny Marie. Ti, kdo je v přípravě na manželství doprovázejí, by je měli vést tak, aby tyto pro ně velmi prospěšné chvíle modlitby uměli prožívat. „Svatební liturgie je jedinečná událost, která se prožívá v rodinném a společenském rámci jako slavnost. První Ježíšovo znamení se událo při svatební hostině v Káně: Ježíšem zázračně darované dobré víno, které přineslo radost do zrodu nové rodiny, je nové víno Kristovy smlouvy s muži a ženami všech dob. [...] Celebrant má často příležitost oslovit shromáždění lidí, kteří se života církve účastní zřídka nebo patří k jiným křesťanským vyznáním nebo náboženským společnostem. Je to vzácná příležitost k hlásání Kristova evangelia.“²⁴⁷

DOPROVÁZENÍ V PRVNÍCH LETECH MANŽELSKÉHO ŽIVOTA

217. Musíme uznat jako velkou hodnotu, že manželství je chápáno jako záležitost lásky a že manželství mohou uzavřít jenom ti, kdo se milují a zvolili si jeden druhého dobrovolně. Stane-li se ale láska pouhou přitažlivostí nebo neurčitou náklonností, vede to k tomu, že manželé budou mimořádně křehcí, když se jejich náklonnost ocitne v krizi nebo když pomine fyzická přitažlivost. Protože tyto nejasnosti jsou časté, je nezbytné novomanžele doprovázet v prvních letech jejich manželského života, aby se oživovalo a prohlubovalo jejich vědomé a svobodné rozhodnutí patřit si a milovat se až do konce. V mnoha případech je doba zasnub nedostatečná, rozhodnutí uzavřít manželství se z různých důvodů uspěchá, přičemž aby toho nebylo málo, zrání mladých lidí se opoždí. Novomanželé pak musejí doplnit cestu, kterou měli projít během zasnoubení.

218. Na druhé straně bych chtěl zdůraznit, že před rodinnou pastoračí stojí výzva pomáhat manželům objevit, že manželství nelze chápat jako něco uzavřeného. Jejich spojení je reálné, je nezrušitelné a bylo potvrzeno a posvěceno svátostí manželství. Ale v tomto spojení se manželé stávají protagonisty, pány svých dějin a tvůrci plánu, který mají společně naplňovat. Pohled se obrací do budoucnosti, kterou je třeba s Boží milostí budovat den po dni, a právě proto se od nikoho z manželů neočekává, že bude dokonalý. Je třeba odložit iluze a přijmout ho takového, jaký je: nedokonalý, povoláný k růstu, na cestě. Když se na manželského partnera pohlíží ustavičně kriticky, znamená to, že manželství nebylo přijato také jako plán pro společné budování s trpělivostí, pochopením, tolerancí a velkorysostí. Láska je pak krok za krokem nahrazována inkvizitorským a neúprosným pohledem, kontrolováním zásluh a práv každého, protesty, soupeřivostí a obhajováním sebe. Tak se manželé stávají neschopnými vzájemně se podněcovat ke zrání a k růstu

²⁴⁴ BISKUPSKÁ KONFERENCE KENI, *Poselství pro postní dobu* (18. února 2015).

²⁴⁵ Srov. PIUS XI., Encyklika *Casti connubii* (31. prosince 1930): AAS 22 (1930), 583.

²⁴⁶ Srov. JAN PAVEL II., Katecheze (4. července 1984), 3.6: *Insegnamenti* VII, 2 (1984), 9.10.

²⁴⁷ *Relatio finalis* 2015, 59.

jejich spojení. Je nutné, aby se novým manželům toto představilo s realistickou jasností od samého začátku, aby jim bylo jasné, že teprve začínají. Manželské „ano“, které si vzájemně dali, je začátek cesty, jejíž cíl je uschopňuje překonávat to, co s sebou přináší okolnosti, i překážky, které se stavějí do cesty. Požehnání, které přijali, je milost a podnět k této stále otevřené cestě. Často pomůže, když se posadí k rozhovoru, aby vypracovali cíle, prostředky a jednotlivosti svých konkrétních plánů.

219. Vzpomínám si na jedno přísloví, že stojatá voda se zkazí, není k ničemu. Právě to se stane, když život lásky v prvních letech manželství ustrne, zastaví se její pohyb, ustane zdravý neklid, který podněcuje, aby šla dopředu. Onen tanec v této mladé lásce, postupující krok za krokem vpřed, tanec s obdivným pohledem plným naděje, nesmí ustát. Během doby zasnoubení a v prvních letech manželství má naděje sílu kvasu, vidí dál než jen na neshody, konflikty, nahodilosti, nabízí stále širší pohled na svět. Uvádí do pohybu všechna očekávání, aby setrvala na cestě růstu. Sama tato naděje nás vyzývá, abychom žili naplno v přítomnosti, abychom se svým srdcem nasadili pro rodinný život, protože nejlepší způsob, jak připravovat a zajišťovat budoucnost, je žít dobře v přítomnosti.

220. Tato cesta má různé etapy, které manžele vyzývají k velkodušnému darování se: od počátečního dojmu, který se vyznačuje výrazně smyslovou přitažlivostí, se přechází k potřebě zakoušet druhého jako součást vlastního života. Odtud se přejde k fázi, ve které manželům vzájemná sounáležitost zachutná, dále k chápání celého života jako plánu obou dvou, ke schopnosti stavět štěstí druhého nad svoje vlastní potřeby a k radosti vidět své manželství jako dobro pro společnost. K zrání lásky patří také učit se „vyjednávat“. To není nějaký vychytralý postoj nebo obchodní hra, ale cvičení vzájemné lásky, protože toto vyjednávání tvoří předivo vzájemných nabídek a odříkání se pro dobro rodiny. V každé nové etapě manželského života je třeba si společně sednout a znovu vyjednávat dohody, ale tak, aby nebyli vítězové a poražení, nýbrž aby vyhráli oba dva. Doma se nepřijímají jednostranná rozhodnutí a odpovědnost za rodinu sdílejí oba manželé; ovšem každá domácnost je jedinečná a každé manželství najde jiný způsob, jak věci uspořádat.

221. Jednou z příčin rozpadu manželství jsou příliš vysoká očekávání od manželského života. Jakmile se stane zřejmým, že skutečnost je omezenější a problematičtější, než o jaké člověk snil, není řešením myslet rychle a neodpovědně na rozvod, ale je třeba přijmout manželství jako cestu zrání, na níž je každý z manželů Božím nástrojem k růstu druhého. Změna, růst, rozvíjení dobrých vlastností, které v sobě každý má, jsou možné. Každé manželství jsou „dějiny spásy“ a to předpokládá, že se vychází od křehkosti, která díky Božímu daru a tvořivé a velkodušné odpovědi postupně vytváří prostor pro stále pevnější a cennější skutečnost. Snad největším posláním muže a ženy v lásce je toto: pomáhat si, aby se jeden druhému stávali víc mužem a ženou. Podporovat druhého v růstu znamená pomáhat mu, aby se utvářel ve své identitě. Proto je tedy láska druhem řemesla. Když čteme v Bibli úryvek o stvoření muže a ženy, pozorujeme nejprve Boha, který tvoří člověka (srov. Gn 2,7). Potom si všimne, že něco podstatného chybí (srov. Gn 2,18), a utvoří ženu, načež se setká s mužovým údivem: „Ano, teď ano, to je ona!“ (srov. Gn 2,22-23). A pak se nám zdá, že slyšíme onen úžasný rozhovor, v němž se muž a žena začínají vzájemně objevovat. Vždyť i v těžkých chvílích se tento úžas opakuje a otvírají se nové dveře k opětovnému objevování, jako by to bylo poprvé. A v každé nové etapě se manželé znovu vracejí k „utváření“ jeden druhého. Láska působí, že jeden čeká na druhého s trpělivostí řemeslníka, kterou obdržel od Boha.

222. Doprovázení musí povzbuzovat manžele, aby byli velkorysí v předávání života. „V souladu s osobním a lidsky celistvým charakterem manželské lásky je správnou cestou plánování rodiny cesta konsenzuálního dialogu mezi manželi, respektování dob a zřetele na důstojnost partnera. V tomto smyslu je třeba znovu objevit encykliku *Humanae vitae* (srov. 10–14) a apoštolskou exhortaci

Familiaris consortio (srov. 14; 28–35), aby byla obnovena ochota k předávání života jako obrana před rozšířenou mentalitou nepřátelskou životu [...]. Odpovědné rozhodnutí pro rodičovství předpokládá formování svědomí, které je »nejtajnější střed a svatyně člověka; v ní je sám s Bohem, jehož hlas mu zaznívá v nitru« (*Gaudium et spes*, 16). Čím víc se manželé snaží naslouchat ve svém svědomí Bohu a jeho příkázáním (srov. Řím 2,15) a nechávají se duchovně vést, tím víc bude jejich rozhodování vnitřně svobodné od subjektivního úsudku a od sklonu přizpůsobit se chování jejich okolí.²⁴⁸ Zůstává platné to, co jasně prohlásil 2. vatikánský koncil: „Manželé [...] si vytvoří společnou dohodu a úsilím správný úsudek. Přitom přihlédnou jak k vlastnímu dobru, tak k dobru svých dětí, ať již narozených, nebo v budoucnu předvídaných; uváží též hmotné i duchovní podmínky doby a své situace a budou mít konečně zřetel i na dobro rodinného společenství, světské společnosti a církve. Tento úsudek si musí koneckonců udělat manželé před Bohem sami.²⁴⁹ Na druhé straně je třeba „povzbuzovat k používání metod založených na »přirozených rytmech plodnosti« (*Humanae vitae*, 11). Přitom je třeba zdůraznit, že »takové metody mají v úctě tělo manželů, povzbuzují jejich vzájemnou něhu a podporují výchovu k ryzí svobodě« (*Katechismus katolické církve*, 2370). Stále je třeba připomínat, že děti jsou úžasný Boží dar, radost pro rodiče a pro církev. Skrze ně Pán obnovuje svět.²⁵⁰

Některé zdroje pomoci

223. Synodní otcové poukázali na to, že „první roky manželství jsou důležitým a citlivým obdobím, během něhož si manželé stále více uvědomují výzvy a význam manželství. Proto potřebují pastorační doprovázení, které má pokračovat i po slavení svátosti manželství (srov. *Familiaris consortio*, III. část). V této pastoraci hraje významnou roli přítomnost zkušených manželských párů. Farnost se považuje za místo, kde zkušené páry mohou být nápomocny párům mladším za případné pomoci různých sdružení, církevních hnutí a nových komunit. Je nutno manžele povzbuzovat k tomu, aby si utvářeli zásadně otevřený postoj k přijetí dětí jako velikého daru. Je třeba podtrhnout důležitost rodinné spirituality, modlitby a účasti na nedělní Eucharistii a povzbuzovat manžele, aby se pravidelně scházeli za účelem růstu v duchovním životě a rozvíjení solidarity v konkrétních požadavcích života. Liturgie, pobožnosti a slavení Eucharistie pro rodiny, zejména při výročí svatby, byly zmiňovány jako důležité pro podporu rodinné evangelizace.²⁵¹

224. Tato cesta potřebuje čas. Láska vyžaduje čas, který daruje jeden druhému a v němž je mu plně k dispozici, přičemž jiné věci klade na druhé místo. Je třeba si udělat čas na rozhovor, na neuspěchané objetí, na společné tvoření plánů, na naslouchání si, na hledění jeden na druhého, na vzájemné oceňování se, na upevňování vztahu. Někdy je překážkou zběsilé tempo společnosti nebo časový plán stanovený pracovními povinnostmi. Jindy je problémem to, že společně trávený čas postrádá kvalitu. Sdílíme jen fyzický prostor, ale jeden druhému nevěnujeme pozornost. Pastorační pracovníci a skupiny rodin by měly mladým nebo křehkým manželstvím pomáhat učit se, jak se v takových chvílích setkávat, jak být jeden s druhým, a také jak sdílet chvíle mlčení, které jsou příležitostmi k zakoušení partnerovy přítomnosti.

225. Manželé, kteří mají dobrou zkušenost se zaučováním tohoto druhu, mohou nabídnout praktiky, které se jim osvědčily: jak plánovat čas, v němž jsou manželé nezištně spolu, čas odpočinku s dětmi,

²⁴⁸ *Tamtéž*, 63.

²⁴⁹ Pastorační konstituce *Gaudium et spes*, 50.

²⁵⁰ *Relatio finalis* 2015, 63.

²⁵¹ *Relatio synodi* 2014, 40.

různé způsoby slavení významných příležitostí, prostor pro duchovní sdílení. Ale mohou také učit prostředkům a cestám, které pomůžou naplnit tyto chvíle obsahem a smyslem, aby se manželé naučili lépe komunikovat. To je nesmírně důležité tehdy, když vyprchá novost snoubeneckého vztahu. Neboť když není jasné, co dělat se společným časem, jeden nebo druhý z manželů začne hledat útočiště v tom, co nabízí technika, najde si jiné závazky, bude hledat cizí objetí nebo se bude vyhýbat nepohodlné důvěrnosti.

226. Je třeba také mladé manžele podněcovat k tomu, aby si vytvářeli návyky, které jim poskytnou zdravý pocit stálosti a pevnosti a které se budují řadou každodenních společných rituálů. Je dobré dát si vždycky po ránu polibek, každý večer si žehnat, očekávat druhého a přivítat ho, když přijde domů, někdy si někam společně zajít a dělit se o domácí práce. Ale současně je dobré přerušit navykly běh nějakou oslavou, neopomíjet oslavy rodinných výročí a zvláštních událostí. Manželé musejí spolu žasnout nad Božími dary a společně v sobě živit nadšení pro život. Když umíme slavit, jsme schopni rozněcovat naši lásku, osvobodit ji od jednotvárnosti a naplňovat naše každodenní zvyky barevností naděje.

227. My, pastýři, musíme rodiny povzbuzovat k růstu ve víře. Proto je dobré vybízet k časté svátosti smíření, duchovnímu vedení a účasti na duchovních obnovách. Nemělo by se také zapomínat na podněty k vytváření týdenních příležitostí pro modlitbu v rodině, protože „rodina, která se spolu modlí, drží pospolu“. Rovněž při návštěvách domácností bychom měli vyzvat všechny členy rodiny ke chvíli modlitby za druhé a k svěření rodiny do Pánových rukou. Současně je vhodné povzbuzovat oba manžele, aby se modlili před Bohem o samotě, protože každý má své skryté kříže. Proč bychom neměli Bohu vyprávět to, co zneklidňuje srdce, nebo ho prosit o sílu k uzdravení našich ran a volat o světlo, které potřebujeme k vytrvání ve svém závazku? Synodní otcové také zdůraznili: „Pramenem života a spirituality je pro rodinu Boží slovo. Celá pastorece rodin se musí vnitřně utvářet četbou Písma svatého ve spojení s modlitbou v návaznosti na církevní společenství, a tak má vychovávat členy domácí církve. Boží slovo není jen radostná zvěst pro soukromý život lidí, ale je také kritériem soudu a světlem pro rozlišování různých výzev, s nimiž se manželé a rodiny setkávají.“²⁵²

228. Je možné, že jeden z manželů není pokřtěn nebo že nechce do svého života přijmout závazky víry. V takovém případě touha druhého žít a růst jako křesťan má za následek, že netečnost partnera prožívá bolestně. Přesto je možné najít nějaké společné hodnoty, které lze s nadšením sdílet a pěstovat. V každém případě milovat nevěřícího partnera, zahrnovat ho štěstím, zmírňovat jeho utrpení a sdílet s ním život je skutečná cesta posvěcování. Na druhé straně láska je Boží dar a tam, kde se šíří, lze zakoušet její proměňující moc, někdy tajemným způsobem, takže nakonec „nevěřící muž je posvěcen skrze svou věřící ženu a nevěřící žena je posvěcena skrze svého věřícího muže“ (1 Kor 7,14).

229. Farnosti, hnutí, školy a další církevní zařízení mohou nabízet prostředky pomoci při péči o rodiny a při vnášení života do nich, jako například setkání sousedských nebo spřátelených manželských párů, krátké duchovní obnovy pro manžele, odborné konference na velmi konkrétní otázky rodinného života, centra manželského poradenství, misijní pracovníci připravení hovořit s manželi o jejich potížích a záměrech, poradenství pro různé rodinné situace (závislosti, nevěra, násilí v rodinách), programy duchovního růstu, workshopy pro rodiče s problematickými dětmi, setkání rodin. Pracovníci farních úřadů by měli být schopni manžele srdečně přijímat, zabývat se naléhavými

²⁵² Tamtéž, 34.

rodinnými záležitostmi nebo je umět pohotově odkázat tam, kde se jim dostane pomoci. V pastoraci jsou rovněž přínosem skupiny manželských párů, které poskytují pomoc také ve formě misie, modlitby, dalšího vzdělávání a vzájemné podpory. Tyto skupiny představují příležitost štedře rozdávat, pomáhat dalším rodinám a sdílet víru; současně posilují zúčastněné manžele a pomáhají jim v růstu.

230. Je pravda, že mnohé manželské páry se po uzavření sňatku z křesťanského společenství vytratí. A když se znovu objeví, častokrát my sami nevyužijeme příležitosti, kdy bychom jim mohli přitažlivým způsobem znovu přiblížit ideál křesťanského manželství a nabídnout jim nějaké formy doprovázení. Mám na mysli například křest a první svaté přijímání jejich dětí, pohřeb či svatbu někoho z jejich příbuzných nebo přátel. Těchto příležitostí se téměř všichni manželé zúčastní a toho bychom měli lépe využívat. Jiný způsob kontaktu s nimi je žehnání domů nebo návštěva spojená s putováním obrazu Panny Marie, což nabízí příležitost k pastoračnímu rozhovoru o situaci rodiny. Také může být prospěšné svěřit zralejším párům úkol doprovázet mladší manžele v jejich sousedství; mohou je navštívit, nabídnout jim vedení v prvních letech manželství a pomoc v růstu. Při dnešním životním tempu nebude většina manželů ochotna scházet se často a my nemůžeme pastoraci omezit na nepočetnou elitu. Pastorace rodin musí dnes být podstatně misijní, proto je třeba jít ven, tam, kde jsou lidé. Už nemůžeme být pouze továrnou na kurzy, které navštěvuje jen pár lidí.

PŘINÁŠET SVĚTLO DO KRIZÍ, STRACHŮ A TĚŽKOSTÍ

231. Pár slov je třeba také věnovat těm, kdo nové víno doby zasnoubení nechali už v lásce uzrát. Když víno zkušeností společné životní cesty uzraje, pak zazáří věrnost v drobných chvílích života a rozkvetne v celé své plnosti. Je to věrnost očekávání a trpělivosti. Tato věrnost plná obětí a radostí jakoby rozkvetne v období života, kdy všechno dospívá ke zralosti stáří a kdy se při pohledu na vnoučata začínají lesknout oči. Tato láska byla věrná od začátku, ale nyní, tak jak manželé objevují nově jeden druhého den za dnem a rok za rokem, se stala víc uvědomovanou, usadila se a dozrála. Svatý Jan od Kříže učí, že „staří milenci, kteří jsou již vycvičeni a vyzkoušeni“, nemají už „onen smyslový zápal ani ona vnější pobouření a horlivá vření, nýbrž mají zalíbení ve sladkosti vína lásky, které je již dobře svařené v substanci, a tato láska [...] je usazena uvnitř v duši“.²⁵³ To předpokládá, že byli schopni přestat společně krize a doby strachu bez uhýbání před výzvami a bez zakrývání obtíží.

Výzva krizí

232. Dějiny rodiny jsou rozbrázděny krizemi všeho druhu, jež jsou zároveň součástí jejich dramatické krásy. Je třeba pomáhat objevovat, že překonaná krize nevede k méně intenzivnímu vztahu, ale zlepšuje víno manželského spojení, ustaluje ho a přivádí ke zralosti. Manželé spolu nežijí proto, aby byli stále méně šťastni, ale aby se naučili být šťastnými novým způsobem, když se jim s novou etapou otevírají nové možnosti. Každá krize je dobou učení, která umožňuje zvýšit intenzitu sdíleného života nebo aspoň najít nový smysl zkušenosti manželství. Za žádných okolností člověk nemusí podlehnout sestupné křivce života, nevyhnutelnému upadání a snažení průměrnosti. Naopak, když se manželství přijímá jako úkol, který zahrnuje také překonávání překážek, pak je každá krize vnímána jako příležitost ke společnému pití lepšího vína. Je dobré doprovázet manžele, aby byli schopni přijímat možné krize a aby se jich chopili jako příležitosti a přiznali jim místo v rodinném životě. Zkušenosti

²⁵³ *Duchovní píseň B, XXV, 11.* (český překlad Vojtěch Kohut, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, s. 169).

a připravení manželé musejí být ochotni doprovázet při tomto objevování druhé, aby je krize neděsily a nenutily je přijímat ukvapená rozhodnutí. Každá krize v sobě skrývá radostnou zvěst, které musí umět člověk naslouchat, a proto potřebuje zjemňovat sluch srdce.

233. Bezprostředně se na krizi reaguje odporem, člověk se začne bránit, když cítí, že se mu krize vymyká kontrole, protože ukazuje nedostatečnost jeho způsobu života, a to mu vadí. Člověk se tedy utíká k takovým prostředkům, že problémy popírá, zakrývá je, relativizuje jejich důležitost, doufá, že odejdou. To ale jen oddaluje řešení a spotřebovává mnoho energie ve zbytečném zakrývání, které věci ještě víc komplikuje. Vazby mezi manželi se drobí a posiluje se oddělení, které narušuje důvěrnost. V nepřiznané krizi je nejvíc narušena komunikace. A tak ten, který byl „mužem, jehož miluji“, se postupně stává „mým dávným společníkem“ a potom už jen „otcem mých dětí“ a nakonec je to cizí muž; obdobně také „žena, kterou miluji“, se postupně stane cizí ženou.

234. Krizi lze řešit jen tehdy, když jsme přítomni. A to není snadné, neboť někdy se lidé straní druhých proto, aby nemuseli projevit své pocity, a stahují se do zrádného a klamného mlčení. V těchto chvílích je třeba vytvořit prostor pro komunikaci od srdce k srdci. Problém je v tom, že taková komunikace se v době krize stává nesnadnou, protože se jí člověk nikdy neučil. Je to skutečné umění, kterému je třeba se naučit v klidných dobách, aby pak bylo možno ho v těžkých dobách využít. Je třeba pomáhat manželům objevovat příčiny, které jsou skryté velice hluboko v jejich srdcích, a přistupovat k nim jako k porodu, který přejde a zanechá po sobě nový poklad. Ale zasláné odpovědi na dotazník upozorňují na to, že v obtížných nebo kritických situacích většina manželů nevyhledává pastorační pomoc, protože ji nepovažuje za rozumnou, blízkou, realistickou a „vtělenou“. Proto se nyní pokusme podívat se na manželské krize pohledem, který nepodceňuje tíhu jejich bolesti a úzkosti.

235. Existují krize, které jsou obvykle společné všem manželstvím, jako je začátečnická krize, kdy je třeba se naučit uvést do souladu vzájemné rozdíly a odloučit se od rodičů. Dále jsou krize spojené s příchodem dítěte, který s sebou nese nové emoční výzvy; krize při výchově dítěte, která mění zvyky rodičů; krize při dospívání dítěte, která vyžaduje mnoho energie, vyvádí rodiče z míry a někdy je staví proti sobě; krize „prázdného hnízda“, která nutí rodiče, aby se znovu začali věnovat sobě; krize způsobená stářím rodičů manželů, kteří vyžadují víc jejich přítomnosti, víc pozornosti a nesnadná rozhodování. Jsou to náročné situace, které vyvolávají strach, pocity viny, depresi nebo únavu, které mohou manželstvím vážně otřást.

236. K nim přistupují krize osobní, které souvisejí s ekonomickými, pracovními, afektivními, sociálními a duchovními obtížemi a ovlivňují oba manžele. A k nim se přidávají neočekávané okolnosti, které mohou změnit rodinný život a které vyžadují vydat se na cestu odpuštění a smíření. Spolu se snahou udělat krok ke smíření se musí každý s průzračnou pokorou tázat sebe sama, zda nevytvořil podmínky, které jeho partnera vystavily nebezpečí pádu do nějakých chyb. Některé rodiny se hroučí, když se manželé vzájemně obviňují, ale „zkušenost ukazuje, že velké procento manželských krizí bývá uspokojujícím způsobem vyřešeno díky přiměřené pomoci a usmiřující síle milosti. Umět odpouštět a zakoušet odpuštění je pro rodinný život důležitá zkušenost.“²⁵⁴ „Namáhavé umění odpouštět, ke kterému je nezbytná podpora milosti, vyžaduje velkorysou spolupráci příbuzných a přátel a někdy také profesionální pomoc zvnějšku.“²⁵⁵

²⁵⁴ *Relatio Synodi* 2014, 44.

²⁵⁵ *Relatio Synodi* 2015, 81.

237. Stále častěji dochází k tomu, že když někdo cítí, že se mu nedostalo to, po čem toužil, nebo že se mu nesplní to, o čem snil, považuje to za dostatečný důvod k ukončení manželství. Takový člověk nebude mít nikdy trvalé manželství. Někdy stačí k rozhodnutí se vším skončit nějaké zklamání, osamělost ve chvíli, když potřeboval druhého vedle sebe, uražená pýcha nebo neurčitý strach. Existují situace, které nevyhnutelně patří k lidské křehkosti a s kterými je spojena nadměrná emoční zátěž. Například pocit, že člověk není dostatečně oceňován, žárlivost, odlišnosti mezi manželi, které se mohou objevit, přitažlivost vyvolaná jinou osobou, nové zájmy, které chytanou člověka úplně za srdce, fyzické změny partnera a mnoho dalších věcí, které nejsou nutně ohrožením lásky, ale spíš příležitostí probudit ji k novému životu.

238. Někteří mají v těchto okolnostech dostatek zralosti, aby se – nehledě na omezení jejich vztahu – znovu rozhodli pro druhého jako společníka na cestě, a realisticky přijmou, že nemůže uspokojit všechny jejich hýčkané sny. Odmítnou tvářit se jen jako mučedníci, využijí drobných a omezených možností, které jim nabízí život v rodině, a soustředí se na zpevňování manželského svazku, což vyžaduje čas a úsilí. V podstatě totiž poznají, že každá krize je jakoby nové „ano“, které jim dává možnost, aby se láska obrodila posílená, proměněná, zralá a osvícená. Díky krizi mají manželé odvahu zkoumat hluboké kořeny toho, co se stalo, mluvit znovu o podstatných dohodách, nacházet novou vyváženost a jít spolu dál novou etapou manželství. S tímto postojem trvalé otevřenosti je možné se s nesnadnými situacemi vypořádat! V každém případě ve světle poznání, že usmíření je možné, se dnes ukazuje, že „služba na pomoc těm, jejichž manželský vztah je rozbitý, je naléhavě potřebná“.²⁵⁶

Staré rány

239. Je pochopitelné, že v rodině je mnoho obtíží, když se někteří z jejích členů nenaučili navazovat zdravé vztahy, protože nenechali uzdravit rány z některého období svého života. Špatně prožité dětství nebo dospívání jsou živnou půdou osobních krizí, které pak rozbíjejí manželství. Kdyby všichni lidé dospívali normálně, krizí by bylo méně a nebyly by tak bolestné. Je ale skutečností, že někdy lidé ve věku čtyřiceti let potřebují dorůst do zralosti, kterou si měli osvojit už na konci dospívání. Někdy člověk miluje sobeckou láskou, která je vlastní dítěti, fixován ve fázi zkreslené reality a životních vrtochů, kdy se má všechno točit kolem něho. Je to nenasytná láska, která křičí a pláče, když nedostane to, po čem touží. Jindy člověk miluje láskou ustrnulou ve fázi dospívání, která se vyznačuje konfrontací, kousavou kritikou, zvykem obviňovat druhé, logikou pocitů a fantazie, kdy druzí musejí vyplňovat naši prázdnotu a snášet naše rozmary.

240. Mnozí skončí své dětství, aniž kdy zakusili bezpodmínečnou lásku, což zraňuje jejich schopnost důvěřovat a darovat se. Špatně prožívané vztahy s rodiči a sourozenci, které nebyly nikdy uzdraveny, se znovu vynoří a rozbíjejí manželský život. Je tedy třeba začít proces osvobození, kterým člověk předtím nikdy neprošel. Když vztah mezi manželi neprobíhá dobře, je třeba se před vykonáním důležitých rozhodnutí postarat o to, aby každý z nich prošel touto cestou uzdravení své minulosti. Vyžaduje to uznat, že potřebuji uzdravení, prosit naléhavě o milost, abych mohl odpustit druhým a sobě, přijmout pomoc, hledat kladné motivy a pokoušet se o to stále znovu. Každý musí být k sobě velmi upřímný, aby poznal, že v jeho životě lásky jsou tyto projevy nezralosti. I když se může zdát, že vším jsou vinní druzí, není nikdy možné překonat krizi tím, že se změní jen druhý. Člověk se musí také tázat, v čem může zrát nebo být uzdraven on sám, aby přispěl k překonání konfliktu.

²⁵⁶ *Tamtéž*, 78.

Doprovázení po ztroskotání a rozvodu

241. V některých případech si ohled na vlastní důstojnost a dobro dětí žádá hájit pevné meze proti nadměrným požadavkům druhého partnera, proti velké nespravedlnosti, násilí nebo už chronickému nedostatku úcty. Je třeba přiznat, že „existují případy, v nichž je odloučení nevyhnutelné. Někdy může být dokonce morálně nutné, když jde o to uchránit slabšího partnera nebo malé děti před velmi těžkými zraněními, které může způsobit zpuštění a násilí, ponižování a vydírání, znevažování a lhostejnost.“²⁵⁷ Rozluka ale „musí být pokládána za nejkrajnější prostředek, když se každý jiný pokus o nápravu ukázal bezvýsledným“.²⁵⁸

242. Otcové uvedli, že „je zapotřebí zvláštního rozlišování při pastoračním doprovázení odloučených, rozvedených a opuštěných manželů. Především je třeba vnímat a mít na zřeteli bolest těch, které odloučení, rozvod nebo opuštění postihlo nespravedlivě nebo kteří kvůli partnerovu špatnému zacházení museli přerušit společný život. Odpustit vytrpěnou nespravedlnost není snadné, ale je to cesta, která je díky milosti možná. Pastorační péče zde musí nutně zahrnovat smíření a mediaci, kromě jiného také v odborných poradenských střediscích, které je třeba v diecézích otevřít.“²⁵⁹ Zároveň „rozvedené osoby, které neuzavřely další sňatek a často vydávají svědectví o manželské věrnosti, ať jsou povzbuzovány, aby v Eucharistii nacházely pokrm, který je bude v jejich stavu posilovat. Místní společenství a pastýři mají tyto lidi starostlivě doprovázet, zejména pokud mají děti nebo žijí v tíživé chudobě.“²⁶⁰ Ztroskotání manželství je ještě dramatičtější a bolestnější, když je spojeno s chudobou, protože pak se naskýtá mnohem méně prostředků k novému uspořádání života. Chudý člověk, který ztratí ochranné prostředí rodiny, je dvojnásobně vystaven opuštěnosti a všem druhům ohrožení své integrity.

243. Rozvedeným, kteří žijí v novém svazku, je třeba dát pocítit, že jsou součástí církve, že „nejsou exkomunikováni“ a že se s nimi tak nezachází, protože jsou stále součástí církevního společenství.²⁶¹ Tyto situace „vyžadují pozorné rozlišování a doprovázení s velkou úctou, zdržování se všech výrazů a postojů, které by jim navozovaly pocit, že jsou diskriminováni, a podporu jejich účasti na životě společenství. Starost o ně neznamena, že křesťanské společenství ochablo ve víře a ve svém svědectví o nerozlučitelnosti manželství. Naopak, touto péčí dává najevo svou bliženskou lásku.“²⁶²

244. Na druhé straně velký počet synodních otců „podtrhl nutnost, aby byla snáze přístupná a časově méně náročná, a pokud možno také zcela nezaplatněná, procedura pro prohlášení nulity manželství“.²⁶³ Zdlouhavost procesů působí v lidech rozmrzelost a únavu. Moje dva nedávné dokumenty v této věci²⁶⁴ zjednodušily procedury pro případné prohlášení nulity manželství. Jimi jsem chtěl také „ozřejmit, že sám biskup ve své církvi, již byl ustanoven pastýřem a hlavou, je pro jemu svěřené věřící soudcem“.²⁶⁵ Proto „provádění těchto dokumentů představuje velkou odpovědnost pro diecézní ordináře, ustanovené k tomu, aby soudili některé případy a všemi způsoby usnadnili věřícím

²⁵⁷ Katecheze (24. června 2015): *L'Osservatore Romano*, 25. června 2015, s. 8.

²⁵⁸ JAN PAVEL II., Apoštolská exhortace *Familiaris consortio* (22. listopadu 1981), 83: AAS 74 (1982), 184.

²⁵⁹ *Relatio Synodi* 2014, 47.

²⁶⁰ *Tamtéž*, 50.

²⁶¹ Srov. Katecheze (5. srpna 2015): *L'Osservatore Romano*, 6. srpna 2015, s. 7.

²⁶² *Relatio Synodi* 2014, 51; srov. *Relatio finalis* 2015, 84.

²⁶³ *Relatio Synodi* 2014, 48.

²⁶⁴ Srov. Motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* (15. srpna 2015): *L'Osservatore Romano*, 9. září 2015, s. 3–4; Motu proprio *Mitis et Misericors Iesus* (15. srpna 2015): *L'Osservatore Romano*, 9. září 2015, s. 5–6.

²⁶⁵ Motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* (15. srpna 2015), preambule, III: *L'Osservatore Romano*, 9. září 2015, s. 3.

přístup ke spravedlnosti. Z toho vyplývá, že je třeba zajistit přípravu dostatečného personálu z kleriků a laiků, který se bude přednostním způsobem věnovat této službě církve. Bude tedy nutné nabídnout rozvedeným osobám nebo manželům v krizi informační, poradenskou a mediační službu, která v rámci pastorační rodin bude k dispozici také pro případy předběžného šetření k manželskému procesu (srov. *Mitis Iudex Dominus Iesus*, čl. 2–3).²⁶⁶

245. Synodní otcové také upozornili na „důsledky rozluky nebo rozvodu pro děti, které jsou v každém případě nevinnými oběťmi dané situace“.²⁶⁷ Ony jsou nade všemi ostatními úvahami první starostí, která nesmí být zastřena žádným jiným zájmem nebo záměrem. Rozvedené rodiče naléhavě prosím: „Nikdy, nikdy, nikdy nepoužívejte dítě jako rukojmí! Rozvedli jste se kvůli mnohým potížím a z různých důvodů, život vás vystavil této zkoušce, ale ať nenesou břemeno tohoto rozloučení děti. Nepoužívejte je jako rukojmí proti svému partnerovi. Ať vyrůstají s tím, že slyší maminku mluvit dobře o tatínkovi, i když nejsou spolu, a tatínka mluvit dobře o mamince.“²⁶⁸ Je neodpovědné ničit obraz otce nebo matky s cílem získat si náklonnost dítěte, pomstít se nebo se bránit, protože to rozbíjí vnitřní život dítěte a působí rány, které se těžko uzdravují.

246. I když církev chápe konfliktní situace, kterými manželé musejí procházet, nemůže přestat být hlasem ve prospěch těch nejslabších, což jsou děti, které – často mlčky – trpí. Dnes „přes všechnu naši zdánlivě rozvinutou citlivost a všechny naše jemné psychologické analýzy se ptám, zda jsme neztratili citlivost k ranám dětské duše. [...] Cítíme tu tíhu hory, která drtí duši dítěte v rodinách, v nichž se k sobě chovají špatně a působí si zlo, až nakonec rozbíjí pouto manželské věrnosti?“²⁶⁹ Tyto hrozná zkušenosti nepřispívají ke zrání dětí, aby byly jednou schopny přijmout definitivní závazky. Proto křesťanská společenství nesmějí nechat rozvedené rodiče, kteří žijí v novém svazku, osamocené. Naopak, musejí je začlenit a doprovázet je v jejich výchovném poslání. „Jak bychom mohli doporučovat těmto rodičům udělat všechno pro výchovu dětí ke křesťanskému životu a dávat jim příklad přesvědčené a praktikované víry, kdybychom je zdržovali od života společenství, jako by byli exkomunikováni? Je třeba dbát na to, abychom nepřidávali další břemena k těm, která už děti v těchto situacích musejí nést!“²⁷⁰ Pomáhat uzdravovat zranění rodičů a duchovně je přijímat je také dobro pro děti, které se potřebují setkávat s rodinnou tváří církve, jež je v této traumatické situaci přijímá. Rozvod je zlo a rostoucí počet rozvedených manželství je velmi zneklidňující. Naším nepochybně nejdůležitějším pastoračním úkolem vzhledem k rodinám je proto posilovat lásku a pomáhat hojit rány, abychom předcházeli šíření tohoto dramatu naší doby.

Některé složité situace

247. „Zvláštní pozornost vyžadují problémy spojené se smíšenými manželstvími. Manželství mezi katolíky a ostatními pokřtěnými, »i když mají své zvláštní problémy, vykazují přece četné prvky, kterých je třeba si vážit a které mají být podporovány ať pro svou vnitřní hodnotu, nebo pro svůj značný přínos k ekumenickému hnutí.« Proto »je třeba se snažit [...] o ochotnou spolupráci mezi katolickým a nekatolickým duchovním, a to už při přípravě na manželství a na sňatek« (*Familiaris consortio*, 78). Co se týká společné účasti na Eucharistii, připomíná se, že »rozhodnutí, zda připustit nekatolického manžela k eucharistickému společenství, musí být v souladu se všeobecnými normami,

²⁶⁶ *Relatio finalis* 2015, 82.

²⁶⁷ *Relatio Synodi* 2014, 47.

²⁶⁸ Katecheze (20. května 2015): *L'Osservatore Romano*, 21. května 2015, s. 8.

²⁶⁹ Katecheze (24. června 2015): *L'Osservatore Romano*, 25. června 2015, s. 8.

²⁷⁰ Katecheze (5. srpna 2015): *L'Osservatore Romano*, 6. srpna 2015, s. 7.

ktelé v této věci existují jak pro východní, tak i ostatní křesťany, a musí brát v úvahu konkrétní situaci přijetí svátosti křesťanského manželství dvěma pokřtěnými křesťany. Ačkoli manželé ve smíšeném manželství sdílejí svátost křtu a manželství, společná účast na Eucharistii může být pouze výjimečná. Pokaždé je třeba dodržet uvedené normy« (Papežská rada pro jednotu křesťanů, *Direktář k provádění ekumenických principů a norem*, 25. března 1993, 159–160).²⁷¹

248. „Manželství katolíka s nepokřtěnou osobou představují přednostní místo mezináboženského dialogu. [...] Nesou s sebou zvláštní nesnáze jak vzhledem k identitě křesťanské rodiny, tak v oblasti náboženské výchovy dětí. [...] Počet rodin tvořených manžely rozdílného náboženství, který roste v misijních oblastech a také v zemích s dlouhou křesťanskou tradicí, vyžaduje naléhavě pastorační péči, která se bude lišit podle různých společenských a kulturních podmínek. V některých zemích, kde neexistuje náboženská svoboda, je křesťanský partner kvůli uzavření sňatku povinen přestoupit k jinému náboženství a nemůže slavit kanonické manželství s dispensí ani dát pokřtít své děti. Musíme proto zdůrazňovat nutnost respektování náboženské svobody pro všechny.“²⁷² Z toho plyne, že „je třeba věnovat zvláštní pozornost osobám, které uzavírají taková manželství, a to nejen v období před svatbou. Mimořádné problémy řeší manželé a rodiny, v nichž jeden partner je katolík a druhý je nevěřící. V těchto případech je nezbytné svědčit o schopnosti evangelia vstoupit do takových situací, aby byla umožněna výchova dětí v křesťanské víře.“²⁷³

249. „Zvláštní těžkost představují situace, v nichž jde o přístup ke křtu osob, které se vzhledem k manželství nacházejí ve složitých podmínkách. Jsou to lidé, kteří uzavřeli stabilní manželský svazek v době, když aspoň jeden z nich neznal křesťanskou víru. Biskupové jsou vyzýváni, aby v těchto případech uplatnili pastorační posouzení, které sleduje duchovní dobro manželů.“²⁷⁴

250. Církev přijímá za svůj postoj Pána Ježíše, který se ve své bezmezné lásce obětoval za každého člověka bez výjimky.²⁷⁵ Spolu se synodními otci jsem uvažoval o situaci rodin, které prožívají zkušenost, že v jejich středu žijí osoby s homosexuálními sklony, zkušenost, která není snadná jak pro rodiče, tak pro děti. Chceme proto především zdůraznit, že každého člověka, nezávisle na jeho sexuální orientaci, je třeba respektovat v jeho důstojnosti a přijímat ho s úctou a pečlivě se vyhýbat „jakémukoli náznaku nespravedlivé diskriminace“,²⁷⁶ a zejména každé formě agrese a násilí. Samotným rodinám je zase třeba poskytnout uctivé doprovázení, aby se těm, u nichž se projevují homosexuální sklony, dostalo pomoci potřebné k poznání a plného uskutečnění Boží vůle v jejich životě.²⁷⁷

251. Během diskuse o důstojnosti a poslání rodiny poznamenali synodní otcové, že „pokud jde o plány postavit svazky mezi homosexuálními osobami naroveň manželství, neexistuje žádný důvod pro to, aby se mezi životním společenstvím homosexuálů a Božím plánem s manželstvím spatřovala nějaká analogie, a to ani ve vzdáleném smyslu“. Je nepřijatelné, „aby místní církve byly v této otázce

²⁷¹ *Relatio finalis* 2015, 72.

²⁷² *Tamtéž*, 73.

²⁷³ *Tamtéž*, 74.

²⁷⁴ *Tamtéž*, 75.

²⁷⁵ Srov. Bula *Misericordiae Vultus*, 12: AAS 107 (2015), 409.

²⁷⁶ *Katechismus katolické církve* 2358; srov. *Relatio finalis* 2015, 76.

²⁷⁷ Srov. *tamtéž*.

vystavovány nátlaku a aby mezinárodní organizace podmiňovaly finanční pomoc chudým zemím zavedením zákonů, které by umožňovaly »manželství« mezi osobami stejného pohlaví“.²⁷⁸

252. Rodiny s pouze jedním rodičem vznikají často z těchto důvodů: „biologické matky nebo otcové se nikdy nechtěli začlenit do rodinného života; situace násilí, z nichž jeden z rodičů musel se svými dětmi utéct; smrt jednoho z rodičů; opuštění rodiny jedním z rodičů nebo podobné situace. Ať je důvod jakýkoli, rodič, který žije s dítětem, musí najít podporu a posilu u jiných rodin, které tvoří křesťanské společenství, a u farních pastoračních institucí. Tyto rodiny často navíc trpí ekonomickými problémy, nejistou pracovní příležitostí, těžkostmi se zajištěním dětí a tím, že nemají kde bydlet.“²⁷⁹

KDYŽ SMRT ZASÁHNE SVÝM BODCEM

253. Často je pro rodinný život výzvou smrt milované osoby. Je třeba, abychom zde podali světlo víry, jimiž provázíme rodiny, které trpí v takových chvílích.²⁸⁰ Opustit rodinu, když je zraněna smrtí, by byl projev závažného nedostatku milosrdenství a promarnění pastorační příležitosti; tento postoj může zavřít dveře jakékoli další evangelizační činnosti.

254. Chápu sklíčenost toho, kdo ztratil velmi milovanou osobu, manželského partnera, s nímž sdílel mnoho věcí. Sám Ježíš byl dojat a plakal nad svým zemřelým přítelem (srov. Jan 11,33.35). A jak nemít pochopení pro nárek někoho, kdo ztratil své dítě? Je to, „jako by se zastavil čas: otevře se propast, která pohltí minulost a také budoucnost. [...] A někdy je dokonce obviňován Bůh. Kolik lidí – a já jim rozumím – se hněvá na Boha.“²⁸¹ „Vdovství je zvlášť těžká zkušenost. [...] Někteří ukazují, že je možné věnovat své síly s ještě větším nasazením dětem a vnoučatům a v tomto projevení lásky nacházejí nové výchovné poslání. [...] Ti, kdo nemohou počítat s přítomností členů rodiny, kterým by se věnovali a od nichž by mohli přijímat lásku a blízkost, musejí být podporováni pozorností a ochotou křesťanského společenství, především pokud se nacházejí ve stavu nouze.“²⁸²

255. Smutek po zemřelém může obecně trvat značně dlouhou dobu, a chce-li pastýř v tomto procesu rodinu doprovázet, musí se přizpůsobit požadavkům každé z jeho fází. V celém procesu vyvstávají otázky: o příčinách smrti, o tom, co se ještě mohlo udělat, co člověk prožívá v okamžiku krátce před smrtí... Po upřímné a trpělivé cestě modlitby a vnitřního osvobození se vrací pokoj. V určitém okamžiku smutku je třeba pomoci dojít k náhledu, že my, kteří jsme ztratili drahého člověka, máme ještě splnit své poslání, a že není správné toto utrpení prodlužovat, jako by to byl projev úcty. Milovaná osoba nepotřebuje naše utrpení, ani jí nelichotí, když ničíme svůj život. Také není nejlepším projevem lásky nepřetržitě na ni vzpomínat pořád ji zmiňovat, protože to svědčí o našem svázání minulostí, která už tu není, místo o lásce ke skutečné osobě, která už nepatří tomuto světu. Už není možné, aby tu byla fyzicky, ale třebaže smrt je mocná, „silná jako smrt je láska“ (Pís 8,6). Láska má intuici, která umožňuje naslouchat bez zvuků a nahlížet do neviditelného. To neznamena představit si drahou osobu takovou, jaká byla, nýbrž přijmout ji proměněnou, takovou, jaká je nyní. Vzkříšený Ježíš požádal přítelkyni Marii, když ho chtěla obejmout, aby se ho nedotýkala (srov. Jan 20,17), a tak ji dovedl k jinému setkání.

²⁷⁸ *Relatio finalis* 2015, 76; srov. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY, *Úvaha ohledně návrhu právního uznání svazků mezi homosexuály* (3. června 2003), 4.

²⁷⁹ *Relatio finalis* 2015, 80.

²⁸⁰ Srov. *tamtéž*, 20.

²⁸¹ Katecheze (17. června 2015): *L'Osservatore Romano*, 18. června 2015, s. 8.

²⁸² *Relatio finalis* 2015, 19.

256. Utěšuje nás vědomí, že nedochází k úplnému zničení těch, kdo umírají, a víra nás ujišťuje, že Vzkříšený nás nikdy neopustí. Tak můžeme smrti zabránit, aby „neotravovala náš život, aby nezneškodnocovala naše city, aby nás nevrhala do temné prázdnoty“.²⁸³ Bible mluví o Bohu, který nás stvořil z lásky a který nás učinil takovým způsobem, že náš život neskončí smrtí (srov. Mdr 3,2-3). Svatý Pavel mluví o setkání s Kristem, které nastává bezprostředně po smrti: „Mám touhu zemřít a být s Kristem“ (Flp 1,23). S ním nás po smrti čeká to, co Bůh připravil těm, kdo ho milují (srov. 1 Kor 2,9). Preface liturgie za zemřelé to vyjadřuje skvěle: „Nevyhnutelnost smrti nás sice skličuje, ale utěšuje nás zaslíbení věčného života; vždyť život těch, kdo v tebe věří, nezaniká, ale ve smrti se naplňuje.“ Vždyť „naši drazí nezmizeli v temnotě nicoty: naděje nás ujišťuje, že jsou v dobrých a pevných Božích rukou“.²⁸⁴

257. Způsob komunikování s našimi drahými, kteří zemřeli, je modlitba za ně.²⁸⁵ Bible říká, že „modlit se za zemřelé“ je „svatá a zbožná myšlenka“ (2 Mak 12,44-45). Naše modlitba za ně „jim může nejen pomáhat, ale může jim umožnit, aby jejich přimluva za nás byla účinná“.²⁸⁶ Kniha Zjevení svatého Jana představuje mučedníky, kteří se přimlouvají za ty, kdo trpí na zemi nespravedlností (srov. 6,9-11), v solidaritě s tímto světem, který je na cestě. Někteří svatí těšili před svou smrtí své drahé příslibem, že jim budou nablízku, aby jim pomáhali. Svatá Terezie z Lisieux cítila, že chce dál prokazovat z nebe dobro.²⁸⁷ Svatý Dominik prohlašoval, že „po smrti bude užitečnější [...] mocnější při získávání milostí“.²⁸⁸ To jsou svazky lásky,²⁸⁹ protože „jednota poutníků s bratry zesnulými v Kristově pokoji se nijak nepřerušuje [...], ale ještě se posiluje vzájemným sdílením duchovních hodnot“.²⁹⁰

258. Jestliže smrt přijmeme, můžeme se na ni připravit. Život je růst v lásce k těm, kteří s námi krácejí až do dne, kdy „už nebude smrt ani zármutek, nářek ani bolest“ (Zj 21,4). Tak se také připravíme na opětovné setkání s našimi drahými, kteří zemřeli. Jako Ježíš syna, který zemřel, „vrátil jeho matce“ (Lk 7,15), podobně bude jednat s námi. Neplýtvějme energií tím, že se budeme dlouhé roky zdržovat v minulosti. Čím lépe žijeme na této zemi, tím větší štěstí budeme moci sdílet s našimi drahými v nebi. Čím víc se nám bude dařit zrát a růst, tím více krásných věcí budeme moci přinést k nebeské hostině.

SEDMÁ KAPITOLA

POSÍLIT VÝCHOVU DĚTÍ

²⁸³ Katecheze (17. června 2015): *L'Osservatore Romano*, 18. června 2015, s. 8.

²⁸⁴ *Tamtéž*.

²⁸⁵ Srov. *Katechismus katolické církve*, 958.

²⁸⁶ *Tamtéž*.

²⁸⁷ Srov. THÉRÈSE DE LISIEUX, *Derniers entretiens: Le „Carnet jaune“ de Mère Agnès*, 17. července 1897, in: *Œuvres Complètes*, Paris 1996, s. 1050 (český překlad: TEREZIE Z LISIEUX, *Vstupuji do života. Poslední rozhovory*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007², s. 68). V této souvislosti je významné svědectví jejich spolusester o příslibu svaté Terezie, že její odchod z tohoto světa bude „jako déšť růží“ (*tamtéž*, 9. června, s. 991; český překlad, s. 38).

²⁸⁸ JORDÁN SASKÝ, *Libellus de principiis Ordinis predicatorum*, 93: *Monumenta Historica Sancti Patris Nostris Dominici*, XVI, Roma 1935, s. 69.

²⁸⁹ Srov. *Katechismus katolické církve*, 957.

²⁹⁰ 2. Vatikánský koncil, Dogmatická konstituce *Lumen gentium*, 49.

259. Rodiče mají vždycky vliv na mravní rozvoj svých dětí, v dobrém i ve zlém. Proto je nejlepší, když přijmou tuto nevyhnutelnou odpovědnost a naplňují ji vědomě, s nadšením, rozumně a přiměřeně. Poněvadž je tato výchovná role rodiny tak důležitá a stává se velmi složitou, chci se u tohoto bodu zvláště zdržet.

KDE JSOU DĚTI?

260. Rodina nemůže přestat být místem ochrany, doprovázení a vedení, i když je třeba nově vynalézt její metody a objevit nové prostředky. Je třeba uvažovat o tom, které věci chce člověk svým dětem předkládat. Za tím účelem se nemůže vyhnout tázání se, kdo se dětem stará o rozptýlení a zábavu, kdo proniká do jejich domovů prostřednictvím televizních obrazovek a komu rodiče přenechávají své děti v jejich volném čase. Jedině chvíle, které s nimi trávíme a kdy s nimi jednoduše a s láskou mluvíme o důležitých věcech, a zdravé možnosti, které jim vytvoříme k trávení jejich času, umožní zamezit škodlivé invazi. Stále je zapotřebí bdělosti. Nikdy není zdravé nechávat děti sobě samotným. Rodiče musejí děti a dospívající řídit a připravovat, aby si uměli poradit se situacemi, v nichž se mohou setkat například s nebezpečím agrese, zneužití nebo drogové závislosti.

261. Ale přehnaná péče není výchova a člověk nemůže mít pod kontrolou všechny situace, v nichž by se dítě mohlo ocitnout. Zde platí princip, že „čas je nadřazený prostoru“.²⁹¹ Dá se říct, že je třeba víc podněcovat procesy než ovládat prostor. Jestliže je rodič posedlý tím, že musí vědět, kde se nachází jeho dítě, a kontrolovat každý jeho pohyb, bude se snažit jen ovládat jeho prostor. Tak ho ale nevychová, nezpevní a nepřipraví ho na to, aby si uměl poradit s výzvami. Záleží především na tom, aby se v dítěti s velkou láskou navozovaly procesy zrání jeho svobody, schopností, celistvého růstu a péče o pravou samostatnost. Jen tak bude mít v sobě dítě prvky, které potřebuje k tomu, aby se dokázalo bránit a jednat v nesnadných okolnostech inteligentně a prozíravě. Hlavní otázkou tedy není, kde se nachází fyzicky a s kým je právě v této chvíli, nýbrž kde se nachází v existenciálním smyslu, kde stojí z hlediska svého přesvědčení, svých cílů, svých přání, plánu svého života. Proto kladu rodičům otázku: „Snažíme se zjišťovat, »kde« jsou děti skutečně na své cestě? Kde je skutečně jejich duše? Víme to? A především: chceme to vědět?“²⁹²

262. Kdyby zralost byla jen rozvinutím něčeho, co už je obsaženo v genetickém kódu, nebylo by mnoho co dělat. Prozíravost, zdravý úsudek a rozumnost nezávisejí na čistě kvantitativních faktorech růstu, ale na celém řetězci prvků, které se spojují v nitru osoby; abychom byli přesnější, ve středu její svobody. Je nezbytné, aby nás každé dítě překvapovalo svými plány, které pramení z takové svobody, která boří naše schémata, a je dobře, že se to děje. Výchova s sebou nese úkol podporovat odpovědné svobody, které v rozhodujících okamžicích dokážou rozumně a s inteligencí učinit rozhodnutí. Je to formace lidí, kteří bez výhrad chápou, že jejich život a život jejich společenství je v jejich rukou a že tato svoboda je nesmírný dar.

ETICKÁ VÝCHOVA DĚTÍ

263. Třebaže rodiče potřebují školu, aby svým dětem zajistili základní vzdělání, nemohou nikdy úplně delegovat jejich mravní výchovu. Afektivní a etický rozvoj osoby vyžaduje základní zkušenost: věřit, že vlastní rodiče jsou hodni důvěry. Mít výchovnou odpovědnost znamená náklonností a vlastním

²⁹¹ Apoštolská exhortace *Evangelii gaudium* (24. listopadu 2013), 222: AAS 105 (2013), 1111.

²⁹² Katecheze (20. května 2015): *L'Osservatore Romano*, 21. května 2015, s. 8.

příkladem probouzet v dětech důvěru a vdechovat jim láskyplnou úctu. Když už dítě necítí, že je pro své rodiče vzácné, přestože je nedokonalé, nebo nevnímá, že o něj mají upřímnou starost, působí mu to hluboké rány, které jsou příčinou mnohých těžkostí při jeho zrání. Tento nedostatek, tato afektivní opuštěnost působí bolest, která je hlubší než případné pokárání, kterého se dítěti může dostat, když provede něco špatného.

264. Rodičovské poslání zahrnuje výchovu vůle a rozvíjení dobrých návyků a afektivních sklonů k dobru. To znamená, že způsoby chování, kterým je třeba se naučit, a sklony, v nichž je třeba zrát, jsou prezentovány jako žádoucí. Ale to je vždycky proces, který postupuje od nedokonalého k dokonalému. Touha přizpůsobit se společnosti nebo návyk zřící se bezprostředního uspokojení kvůli přijímání normy a dosažení dobrého soužití jsou už samy o sobě počáteční hodnotou, která vytváří podmínky pro následný růst k vyšším hodnotám. Mravní výchova by se měla vždycky provádět aktivními metodami a výchovným rozhovorem, ve kterém se uplatní vnímavost dětí a jejich vlastní způsob řeči. Kromě toho se má tato výchova provádět induktivním způsobem, aby dítě mohlo samo objevit důležitost určitých hodnot, principů a norem, a ne aby se mu vnucovaly jako nesporné pravdy.

265. K dobrému jednání nestačí „usuzovat patřičným způsobem“ nebo jasně vědět, co je třeba dělat, třebaže i to je důležité. Častokrát jsme nedůslední ve svých osobních přesvědčeních, dokonce i když jsou pevná. Jakkoli nám svědomí podává určitý morální soud, mají tu a tam větší moc jiné pro nás přitažlivé věci, pokud se v nás ovšem rozumem přijaté dobro už nezakořenilo jako hluboký afektivní sklon. Ten pak coby zalíbení v dobru má větší váhu než jiné přitažlivé věci a vede nás k úsudku, že to, co jsme pochopili jako dobré, je dobré také „pro nás“ zde a nyní. Účinná etická výchova znamená ukazovat člověku, jak je pro něj samého prospěšné jednat dobře. Dnes je často neúčinné vyžadovat něco, co stojí úsilí a odříkání, aniž se jasně ukáže dobro, které to může přinést.

266. Je třeba rozvíjet dobré návyky. Také návyky získané v dětství mají pozitivní funkci, protože umožňují, aby se důležité vnitřně osvojené hodnoty projevovaly navenek zdravým a pevným chováním. Někdo může mít společenské smýšlení a dobrý přístup k druhým, ale jestliže si dlouhou dobu s pomocí naléhání dospělých nenavykal říkat „prosím“, „dovolte“, „děkuji“, jeho správná vnitřní dispozice těžko hledá vyjádření slovy. Posilování vůle a opakování určitých činností vytváří mravní jednání a bez vědomého, svobodného a oceňovaného opakování určitých vzorců dobrého chování nesplní mravní výchova svůj cíl. Motivace nebo přitažlivost, kterou vzhledem k určité hodnotě pocítujeme, se bez těchto vhodně motivovaných skutků nestane ctností.

267. Svoboda je něco velkolepého, ale můžeme ji ztratit. Mravní výchova je zušlechťování svobody prostřednictvím návrhů, motivací, praktických aplikací, podnětů, odměňování, příkladů, vzorů, symbolů, úvah, napomínání, přezkoumávání způsobů jednání a rozhovorů, které člověku pomáhají rozvíjet pevné vnitřní principy, které ho mohou pohnout k spontánnímu konání dobra. Ctnost je přesvědčení, které bylo proměněno ve vnitřní a pevný princip jednání. Ctnostný život proto buduje svobodu, posiluje ji a vychovává, a tak zamezuje tomu, že se z člověka stane otrok nutkavých odlidšťujících a nespolečenských sklonů. Neboť sama lidská důstojnost si žádá, aby každý „jednal podle vědomé a svobodné volby, to znamená [aby byl] hýbán a podněcován z nitra osobním přesvědčením“.²⁹³

HODNOTA TRESTU JAKO POBÍDKY

²⁹³ 2. Vatikánský koncil, Pastorační konstituce *Gaudium et spes*, 17.

268. Rovněž je nezbytné pomáhat dětem a dospívajícím uvědomovat si, že zlé jednání má své důsledky. Je potřeba probouzet schopnost cítit se do druhého a pociťovat bolestně jeho utrpení, když mu člověk ublížil. Některé tresty – za asociální, agresivní chování – mohou tento účel částečně splnit. Je důležité vést dítě pevně k tomu, aby poprosilo za odpuštění a napravilo škodu způsobenou druhým. Když výchova přináší ovoce ve zrání osobní svobody, dítě samo začne v určité chvíli vděčně uznávat, že pro něj bylo dobré vyrůstat v rodině a snášet nároky, které na něj byly během celého výchovného procesu kladeny.

269. Pokárání působí jako pobídka, když se současně ocení a uzná snaha a když dítě zjistí, že jeho rodiče k němu stále chovají živou a trpělivou důvěru. Dítě pokárané s láskou cítí, že si ho všímají, vnímá, že je někdo, uvědomuje si, že jeho rodiče uznávají jeho možnosti. K tomu není zapotřebí, aby rodiče byli nevinní, ale musejí umět s pokorou uznat své meze a projevovat svou vlastní snahu být lepší. Jedno svědectví ale děti u svých rodičů potřebují vidět, a to, že se nenechají unést hněvem. Dítě, které se dopustí něčeho zlého, musí být pokáráno, ale nikdy ne jako nepřítel nebo někdo, na němž je možné si vybit svou agresivitu. Dospělý navíc musí rozpoznat, že některé špatné chování je spojeno se slabostí a omezeními, která odpovídají danému věku. Proto trvale trestající postoj, který by nepomohl vnímat odlišnou závažnost skutků, by byl škodlivý a vyvolával by skluslost a popudlivost: „A vy, otcové, nedrážděte svoje děti k hněvu“ (Ef 6,4; srov. Kol 3,21).

270. Základní věcí je, aby kázeň nemrzačila touhu, ale aby povzbuzovala k cestě stále dál. Jak lze spojit kázeň s vnitřním dynamismem? Jak dosáhnout toho, aby kázeň byla konstruktivní mezi na cestě, kterou má dítě kráčet, a nikoli zdí, která znamená něco záporného, nebo hlediskem výchovy, které dítě potlačuje? Je třeba najít rovnováhu mezi dvěma stejně škodlivými krajnostmi: jednou je chtít vytvářet svět na míru tužbám dítěte, které vyrůstá s pocitem, že má na všechno právo, ale žádnou odpovědnost. Druhou krajností je vést ho k životu bez vědomí vlastní důstojnosti, jeho nezastupitelné identity a jeho práv, týraného povinnostmi a nuceného plnit jen přání druhých.

TRPĚLIVÝ REALISMUS

271. K mravní výchově patří, že se od dítěte nebo mladého člověka vyžadují jen ty věci, které pro něj nejsou neúměrně velkou obětí, ale žádá se od něj jen taková dávka úsilí, kterou nebude konat s nevolí nebo jen z donucení. Běžný postup je ten, že se ukládají malé kroky, které mohou být pochopeny, přijaty a oceněny, a které vyžadují úměrné odříkání si. Když se totiž vyžaduje příliš mnoho, nedosáhne se ničeho: jakmile se člověk bude moci vymanit z vlivu autority, pravděpodobně s dobrým jednáním přestane.

272. Etická výchova někdy vyvolává opovržení kvůli zkušenostem opuštěnosti, zklamání, chybějící náklonnosti nebo kvůli špatnému obrazu rodičů. Do etických hodnot se promítají pokřivené obrazy otce nebo matky nebo slabosti dospělých. Proto je třeba dospívajícím pomoci vytvořit si analogii: hodnoty sice nejlépe zobrazují někteří velmi příkladní lidé, ale kromě toho jsou uskutečňovány také nedokonalým způsobem, a to v různých stupních. Protože odpor mladých bývá spojován se špatnými zkušenostmi, je třeba jim současně pomoci vydat se na cestu uzdravování tohoto vnitřního zraněného světa, aby tak mohli udělat krok k porozumění lidem a společnosti a ke smíření se s nimi.

273. Při nabízení hodnot je třeba dělat malé kroky, postupovat různými způsoby s ohledem na věk a konkrétní možnosti osoby a nechtít používat strnulé a nepružné metody. Cenný přínos psychologie a pedagogických věd poukazuje na nutnost stupňovitého procesu, jímž se dosahuje změn v chování,

ale že také svoboda potřebuje být vedena a stimulována, protože když je ponechána sama sobě, nemůže být zaručeno její zrání. Konkrétní, reálná svoboda má své meze a je podmíněná. Není to pouhá schopnost vybírat si dobro zcela spontánně. Ne vždy se rozlišuje správně mezi úkonem „dobrovolným“ a „svobodným“. Někdo může chtít něco zlého velkou silou vůle, která má ale původ v neodolatelné vášni nebo špatné výchově. V takovém případě je jeho rozhodnutí zcela dobrovolné, neodporuje sklonu jeho vůle, ale není svobodné, protože mu připadá téměř nemožné nezvolit si ono zlo. To je to, co se děje u nutkavých případů drogové závislosti. Když baží po droze, dělá to se vsí svou žádostivostí, ale je tak závislý, že není v té chvíli schopen rozhodnout se jinak. Proto je jeho rozhodnutí dobrovolné, ale ne svobodné. Nemá smysl nechávat ho „svobodně si zvolit“, protože ve skutečnosti si volit nemůže a postavit ho před drogu nevede k ničemu jinému než ke zvětšení závislosti. Potřebuje pomoc druhých a výchovný proces.

RODINNÝ ŽIVOT JAKO PROSTŘEDÍ VÝCHOVY

274. Rodina je první škola lidských hodnot, kde se člověk učí správně užívat svobodu. Některé sklony se rozvíjejí v dětství a zakoření se tak hluboko, že přetrvávají celý život jako vnitřní náklonnost k některým hodnotám nebo jako přirozený odpor k určitým způsobům jednání. Mnozí lidé jednájí celý život určitým způsobem, protože považují za správný způsob jednání to, co si osvojili jakousi osmózou v dětství: „Tak mě to naučili“; „tohle mi vštěpovali“. V rodinném prostředí se lze také naučit kriticky rozlišovat sdělení z různých komunikačních prostředků. Mnohé televizní programy nebo některé formy reklamy ale naneštěstí ovlivňují záporně a oslabují hodnoty získané v rodinném životě.

275. V této době ovládané stresem a horečným technologickým rozvojem je navýsost důležitým úkolem rodin vychovávat ke schopnosti čekat. To neznamena zakazovat dětem hrát si s elektronickými zařízeními, ale nacházet cesty, jak v nich rozvíjet schopnost rozlišovat různé způsoby myšlení a jak nepřenášet digitální rychlé tempo do všech oblastí života. Odložit touhu neznamena ji odmítnout, ale prostě pozdržet její uspokojení. Když děti nebo dospívající nejsou vychovávaní k tomu, že na některé věci je třeba čekat, stávají se bezohlednými lidmi, kteří podřizují všechno uspokojování svých bezprostředních potřeb a vyrůstají s neřestí „všechno hned“. To je velký klam, který svobodu nepodporuje, nýbrž ji oslabuje. Když je ale člověk vychováván některé věci odložit na později a čekat na vhodnou chvíli, učí se tím, co to znamená být pánem sebe sama, nezávislým na svých instinktech. Když dítě zakusí, že musí nést samo za sebe odpovědnost, jeho sebevědomí vzroste. Současně ho to učí respektovat svobodu druhých. To přirozeně neznamena vyžadovat od dětí, aby jednaly jako dospělí, nesmí se ale také podceňovat jejich schopnost růst v odpovědné svobodě. Ve zdravé rodině se tomu děti učí v požadavcích běžného soužití.

276. Rodina je prostředí primární socializace, protože je prvním místem, kde se člověk učí být s druhým, naslouchat, sdílet, podporovat druhého a vážit si ho, pomáhat a žít s ostatními. Úkolem výchovy je probouzet vnímání světa a společnosti jako „rodinného prostředí“; je to výchova k tomu, aby člověk uměl „bydlet“ také mimo zdi vlastního domu. V prostředí rodiny se učí osvojovat si smysl pro blízkost druhým, péči o ně a umění je pozdravit. Tam se prolamuje první kruh smrtelného sobectví a my se dovídáme, že žijeme vedle druhých a s druhými, kteří si zaslouží naši pozornost, vlídnost a laskavost. Neexistuje žádná sociální vazba bez tohoto prvního každodenního, téměř mikroskopického rozměru života: být spolu s těmi nejbližšími, kdy si během dne v určitých okamžicích křížíme cestu, staráme se o to, co se týká všech, vzájemně si pomáháme v drobných každodenních záležitostech. Rodina musí každý den vynalézat nové způsoby, jak podporovat vzájemné uznání.

277. V rodinném prostředí se mohou také přehodnocovat konzumní návyky a je možno se spojit v péči o „společný dům“: „Rodina je hlavním subjektem integrální ekologie, protože je prvotním sociálním subjektem, který v sobě obsahuje dva základní principy lidské civilizace na této zemi: princip společenství a princip plodnosti.“²⁹⁴ Nesnadné a tvrdé okamžiky rodinného života mohou být rovněž velmi výchovné. K tomu například dochází, když přijde nemoc, protože „při nemoci nastávají z důvodu lidské slabosti těžkosti také pro rodinu. Ale doba nemoci obecně posiluje rodinná pouta. [...] Výchova, která člověka chrání před vnímavostí pro lidskou nemoc, vysouší srdce. Jejím následkem jsou děti »zncitlivěny« vůči utrpení druhých, neschopné setkávat se s utrpením a zakoušet lidské meze.“²⁹⁵

278. Výchovný proces, ke kterému dochází mezi rodiči a dětmi, může být usnadněn nebo zase ztížen stále promyšlenějšími technickými prostředky komunikace a zábavy. Když se užívají dobře, mohou být užitečné k propojení členů rodiny na dálku. Umožňují časté kontakty a pomáhají řešit problémy.²⁹⁶ Mělo by být ale jasné, že nenahradí ani nezruší potřebu osobnějšího a hlubšího rozhovoru, který vyžaduje fyzickou přítomnost nebo aspoň živý hlas druhého. Víme, že někdy tyto prostředky lidi nesbližují, ale vzdalují od sebe, jako když se v době jídla každý soustředí na svůj mobilní telefon nebo když se jeden z manželů ukládá k spánku a čeká na druhého, který tráví hodiny hraním si s elektronickým zařízením. Také o tom se musí v rodině hovořit a nacházet řešení, která podpoří osobní setkávání bez ukládání nerealistických zákazů. V každém případě nelze ignorovat nebezpečí nových forem komunikace pro děti a dospívající; někdy v nich mohou vyvolávat apatii a odtržení od reálného světa. Tento „technologický autismus“ je snadněji vystavuje manipulaci ze strany těch, kteří ze sobeckých zájmů usilují proniknout do jejich soukromé oblasti.

279. Také není dobré, když se rodiče stanou všemocnými bytostmi pro své děti, které mají důvěru jen v ně, protože tak jim zamezují procházet náležitým procesem socializace a růstu k afektivní zralosti. K účinnému prodloužení otcovského a mateřského vlivu na širší skutečnosti „jsou křesťanská společenství povolána k tomu, aby podporovala výchovné poslání rodin“,²⁹⁷ zejména prostřednictvím katechezí zaměřených na křesťanskou iniciaci. Na podporu integrální výchovy potřebujeme „oživit spojení mezi rodinami a křesťanským společenstvím“.²⁹⁸ Synod chtěl zdůraznit důležitost katolických škol, které „plní životně důležitou funkci při pomoci rodičům v jejich povinnosti vychovávat děti. [...] Katolické školy je třeba povzbuzovat v jejich poslání pomáhat žákům v růstu ve zralé dospělé lidi, kteří se budou umět dívat na svět pohledem Ježíšovy lásky a kteří budou chápat život jako povolání ke službě Bohu.“²⁹⁹ Za tím účelem „je třeba důrazně prosazovat svobodu církve na vyučování její nauky a právo vychovatelů na výhradu svědomí“.³⁰⁰

„ANO“ SEXUÁLNÍ VÝCHOVĚ

280. Druhý vatikánský koncil mluvil o potřebě „pozitivní a rozumné sexuální výchovy“, která se má poskytovat dětem a dospívajícím „s postupujícím věkem“, „s využitím pokroku v psychologii, pedagogice a didaktice“.³⁰¹ Měli bychom si položit otázku, zda naše výchovné instituce tuto výzvu

²⁹⁴ Katecheze (30. září 2015): *L'Osservatore Romano*, 1. října 2015, s. 8.

²⁹⁵ Katecheze (10. června 2015): *L'Osservatore Romano*, 11. června 2015, s. 8.

²⁹⁶ Srov. *Relatio finalis* 2015, 67.

²⁹⁷ Katecheze (20. května 2015): *L'Osservatore Romano*, 21. května 2015, s. 8.

²⁹⁸ Katecheze (9. září 2015): *L'Osservatore Romano*, 10. září 2015, s. 8.

²⁹⁹ *Relatio finalis* 2015, 68.

³⁰⁰ *Tamtéž*, 58.

³⁰¹ Deklarace *Gravissimum educationis*, 1.

přijaly. Není snadné zabývat se sexuální výchovou v době, kdy je sexualita banalizována a zlehčována. Správně může být chápána jen v širším rámci výchovy k lásce, k vzájemnému darování se. Tím nebude jazyk sexuality vystaven smutnému ochuzení, ale bude osvětlen a obohacen. Sexuální pud může být zušlechťován na cestě sebepoznávání a rozvíjení schopnosti sebevlády, která může pomoci rozvíjet vzácnou schopnost radovat se a setkávat se v lásce.

281. Sexuální výchova poskytuje informace, ale nezapomíná při tom na to, že děti a mládež ještě nedosáhly plné zralosti. Informace musejí dostat v pravý čas a způsobem, který je přiměřený jejich životní fázi. Je k ničemu zahltit je údaji bez rozvíjení kritického smyslu tváří v tvář návalu nabídek, nekontrolované pornografii a přemíře podnětů, které mohou sexualitu zmrzačit. Mladí lidé musejí mít možnost si uvědomit, že jsou bombardováni sděleními, která nesměřují k jejich dobru a zralosti. Při vyhýbání se všemu, co křiví jejich schopnost milovat, je třeba jim pomoci poznávat a hledat pozitivní vlivy. Také musíme přijmout, že „potřeba nového a vhodnějšího jazyka vyvstává především tam, kde je třeba uvádět do sexuálních témat děti a dospívající“.³⁰²

282. Sexuální výchova, která chrání zdravý stud, má nesmírnou cenu, i když si dnes někteří myslí, že je to pozůstatek starých časů. Je to přirozená obrana osoby, která si chrání svůj vnitřní život a brání se být považována za pouhý předmět. Bez studu může být afektivita a sexualita redukována na obsesi genitální sférou a nezdravé chování, které ničí naši schopnost milovat, a na různé formy sexuálního násilí, které vedou k tomu, že jsme vystavováni nelidskému zacházení nebo sami poškozujeme druhé.

283. Sexuální výchova často pojednává prvořadě o „ochraně“ skrze „bezpečný sex“. Tyto výrazy učí zápornému postoji k přirozenému plodivému cíli sexuality, jako by případné dítě bylo nepřítel, před kterým je třeba se chránit. Tím se místo postoje přijetí podporuje narcistická agresivita. Je neodpovědné zvat dospívající ke hře s jejich tělem a touhami, jako by už měli zralost, hodnoty, vzájemný závazek a cíle, které jsou vlastní manželství. Tak se lehkovážně povzbuzují k tomu, aby používali druhou osobu jako předmět, na němž si kompenzují své nedostatky nebo závažnější limity. Naproti tomu je důležité učit je cestě k různým projevům lásky, vzájemné péče, uctivé něžnosti, komunikace s bohatým obsahem. Tím vším se totiž připravují na celistvé a velkorysé darování se, které bude po veřejném přijetí závazku vyjádřeno tělesným oddáním se jednoho druhému. Sexuální spojení v manželství se tak stane znamením úplného zavázání se, které je obohaceno celou předcházející cestou.

284. Mladí lidé nesmějí být klamáni tím, že jim jsou zaměňovány různé roviny: „pohlavní přitažlivost vyvolává na okamžik iluzi spojení, ale bez lásky vede takové »spojení« k tomu, že dva cizí lidé si zůstanou stejně vzdáleni, jako byli předtím.“³⁰³ Řeč těla vyžaduje trpělivé učení, které umožní interpretovat a vychovávat vlastní touhy k opravdovému darování sebe. Když někdo chce darovat všechno naráz, pak se může stát, že nedaruje vůbec nic. Jedna věc je chápat křehkost věku a jeho zmatení, jiná věc je vybízet dospívající, aby setrvali v nezralém způsobu svého milování. Kdo ale dnes o těchto věcech mluví? Kdo je schopen brát mladé lidi vážně? Kdo jim pomůže vážně se připravit na velikou a velkorysou lásku? Sexuální výchova se bere příliš na lehkou váhu.

285. Sexuální výchova by měla také zahrnovat úctu a ohled na rozdílnost, která každému ukazuje možnost překonávat uzavřenost vlastních omezení a otevírat se přijetí druhého. Kromě pochopitelných potíží, s nimiž se v životě setkává každý, je třeba pomoci přijmout vlastní tělo tak, jak

³⁰² *Relatio finalis* 2015, 56.

³⁰³ ERICH FROMM, *The Art of Loving*, New York 1956, s. 54 (český překlad: *Umění milovat*, Praha 1996, s. 45–46).

bylo stvořeno, protože „logika nadvlády nad vlastním tělem se někdy transformuje v logiku subtilní nadvlády nad stvořením. [...] Také úcta k vlastnímu tělu v jeho ženskosti či mužskosti je nezbytná k tomu, abychom byli schopni rozpoznat sami sebe při setkání s druhým, který je jiný než já. Tak je možné s radostí přijímat specifický dar druhého či druhé, kteří jsou dílem Boha Stvořitele, a vzájemně se obohacovat.“³⁰⁴ Jenom když se člověk zbaví strachu z rozdílnosti, může dosáhnout osvobození od imanence svého bytí a od okouzlení sebou samým. Sexuální výchova musí pomáhat přijmout vlastní tělo, aby člověk nechtěl „zrušit sexuální rozdílnost, protože už si s ní neumí poradit“.³⁰⁵

286. Nelze také přehlížet skutečnost, že v uspořádání vlastního způsobu bytí, ženského nebo mužského, se neuplatňují jen faktory biologické nebo genetické, ale také četné prvky týkající se temperamentu, rodinné minulosti, kultury, prožitých zkušeností, výchovy, vlivu přátel, členů rodiny a obdivovaných osob a dalších konkrétních okolností, které vyžadují snahu přizpůsobit se. Je pravda, že to, co je mužské a ženské, nemůžeme oddělit od Božího stvořitelského díla, které předchází všechna naše rozhodnutí a zkušenosti a jehož součástí jsou biologické prvky, jež nelze přehlížet. Je ale také pravda, že mužství a ženství není něco strnulého. Proto je například možné, že mužský způsob bytí manžela se může pružně přizpůsobit manželčiným pracovním podmínkám. Starost o domácí práce nebo některé stránky výchovy dětí neumenší jeho mužství, ani nejsou selháním, ústupkem nebo hanbou. Je třeba dětem pomáhat, aby považovaly za normální tyto zdravé „záměny“, které obrazu otce neubírají nic z jeho důstojnosti. Strnulost vede k přehnanému zdůrazňování mužskosti nebo ženskosti, což děti a mladé lidi nevychovává ke vzájemnosti „vtělené“ do reálných podmínek manželství. Tato strnulost může bránit rozvoji schopností každého jednotlivce až do té míry, že je považováno za málo mužské věnovat se umění nebo tanci a za málo ženské mít v zaměstnání vedoucí postavení. To se díky Bohu změnilo, ale na některých místech určité nepřiměřené představy nadále svazují oprávněnou svobodu a deformují autentický rozvoj konkrétní identity dětí a jejich možností.

PŘEDÁVAT VÍRU

287. Ve výchově dětí musí mít své místo předávání víry. To je ztíženo současným životním stylem, pracovní dobou, složitostí dnešního světa, v němž se mnozí podřizují hektickému životnímu tempu, jen aby přežili.³⁰⁶ Přesto musí být rodina nadále místem, kde se děti učí osvojovat si důvody a krásu víry, modlit se a sloužit bližnímu. Začíná to křtem, při kterém, jak říkal svatý Augustin, matky přinášející své děti „spolupracují při posvátném porodu“.³⁰⁷ Potom začíná tento nový život růst. Víra je Boží dar, přijatý ve křtu, a není výsledkem lidské činnosti; rodiče jsou ale Božími nástroji pro jeho zrání a rozvoj. Proto „je krásné, když maminky učí malé děti posílat Ježíši nebo Panně Marii pusinku. Kolik je v tom gestu něhy! V té chvíli se srdce dětí mění v prostor modlitby.“³⁰⁸ Předávání víry předpokládá, že rodiče v životě skutečně zakoušejí důvěru v Boha, že ho hledají, potřebují ho, protože jenom tímto způsobem „jedno pokolení zvěstuje druhému tvé činy a oznamuje tvoji moc“ (Žl 145,4) a „otec seznámí syny s tvou věrností“ (Iz 38,19). K tomu je třeba prosit Boha, aby působil v našich srdcích, tam, kam my nepronikneme. Hořčičné zrnko, velice malé semínko, se stává velikým keřem (srov. Mt 13,31-32), a tak poznáváme nepoměr mezi činností samou a jejím účinkem. Potom pochopíme, že nejsme majitelé daru, ale jeho pečliví správci. Všechno naše tvůrčí úsilí je příspěvek, kterým spolupracujeme s Boží iniciativou. Proto „manželů, matek a otců, je třeba si velmi vážít jako aktivních subjektů katecheze [...].

³⁰⁴ Encyklika *Laudato si'* (24. května 2015), 155.

³⁰⁵ Katecheze (15. dubna 2015): *L'Osservatore Romano*, 16. dubna 2015, s. 8.

³⁰⁶ Srov. *Relatio finalis* 2015, 13–14.

³⁰⁷ *De sancta virginitate*, 7, 7: PL 40, 400.

³⁰⁸ Katecheze (26. srpna 2015): *L'Osservatore Romano*, 27. srpna 2015, s. 8.

Katecheze v rodinách je velkou pomocí, protože je účinnou metodou formování mladých rodičů a vštěpování jim, že jejich posláním je hlásat evangelium ve vlastní rodině.³⁰⁹

288. Výchova ve víře se musí přizpůsobit každému jednotlivému dítěti, protože dříve naučené postupy nebo návody mnohdy nelze uplatnit. Děti potřebují symboly, gesta, vyprávění. Dospívající se obvykle dostávají do krize vůči autoritě a normám, a proto je vhodné povzbuzovat je k jejich vlastním zkušenostem víry a předkládat jim zářivá svědectví, která působí sama svou krásou. Rodiče, kteří chtějí své děti doprovázet ve víře, jsou pozorní na jejich změny, protože vědí, že duchovní zkušenost se nevnucuje, nýbrž se jim svobodně nabízí. Podstatné je, aby děti konkrétně viděly, že pro jejich rodiče je skutečně důležitá modlitba. Proto chvíle modlitby v rodině a úkony lidové zbožnosti mohou mít větší evangelizační sílu než všechny katecheze a proslovy. Chci vyjádřit svou zvláštní vděčnost všem matkám, které se jako svatá Monika ustavičně modlí za své děti, jež se od Krista vzdálily.

289. Když je dětem víra předávána takovým způsobem, že ji snadněji projevují a že v ní mohou růst, umožňuje to rodině, aby se stala hlasatelkou evangelia a aby sama začala předávat víru všem, kdo s ní přicházejí do styku, a to i mimo okruh rodiny. Děti, které vyrůstají v misionářských rodinách, se často stávají misionáři, pokud rodiče umějí naplňovat tento úkol tak, že ostatní lidé u nich cítí blízkost a přátelství. Potom i děti vyrůstají tak, že utvářejí vztahy se světem, aniž se zřikají vlastní víry a svého přesvědčení. Připomeňme si, že Ježíš sám jedl a pil s hříšníky (srov. Mk 2,16; Mt 11,19), zastavil se k řeči se samařskou ženou (srov. Jan 4,7-26) a přijal Nikodéma v noci (srov. Jan 3,1-21), nechal si umýt nohy nevěstkou (srov. Lk 7,36-50) a neváhal dotýkat se nemocných (srov. Mk 1,40-45; 7,33). Totéž dělali jeho apoštolové, kteří nijak neopovrhovali druhými, nestahovali se do malých skupinek vyvolenců a nestranili se života svého lidu. Zatímco mocnými byli pronásledováni, u lidí „se těšili všeobecné oblibě“ (Sk 2,47; srov. 4,21.33; 5,13).

290. „Rodina je tedy subjekt pastorační činnosti svým přímým zvěstováním evangelia a dědictvím četných forem svědectví: solidaritou s chudými, otevřeností různým druhům lidí, ochranou stvoření, morální a hmotnou solidaritou s druhými rodinami, zejména s těmi nejpotřebnějšími, úsilím o podporu společného dobra, včetně překonávání nespravedlivých společenských struktur, na prvním místě tam, kde žije, konáním skutků tělesného a duchovního milosrdenství.“³¹⁰ To je třeba zasadit do rámce velmi vzácného křesťanského přesvědčení: Otcova láska, která nás podporuje a dává nám růst, jež se zjevila v úplném darování se Ježíše žijícího mezi námi, nám dává schopnost umět se v jednotě vypořádat se všemi bouřemi a všemi fázemi života. Také v srdci každé rodiny je třeba nechat rozeznít *kérygma* – vhod či nevhod –, aby svítilo na cestu. Všichni bychom měli umět na základě životních zkušeností v našich rodinách říct: „My, kteří jsme uvěřili, poznali jsme lásku, jakou má Bůh k nám“ (1 Jan 4,16). Jenom na základě této zkušenosti bude moci rodinná pastorece dosáhnout toho, že rodiny budou domácími církvemi a současně evangelizačním kvasem ve společnosti.

OSMÁ KAPITOLA

DOPROVÁZET, ROZLIŠOVAT A INTEGROVAT LIDSKOU SLABOST

³⁰⁹ *Relatio finalis* 2015, 89.

³¹⁰ *Tamtéž*, 93.

291. Synodní otcové uvedli, že ačkoli církev trvá na tom, že každé porušení manželského svazku „je proti Boží vůli, je si rovněž vědoma křehkosti mnoha svých dětí“.³¹¹ Osvícena Kristovým pohledem „se církev s láskou obrací k těm, kteří mají účast na jejím životě neúplným způsobem, a uznává, že Boží milost působí také v jejich životě. Povzbuzuje je ke konání dobra, k láskyplné péči o sebe navzájem a ke službě společenství, v kterém žijí a pracují.“³¹² Navíc je tento postoj ještě posílen v období jubilejního roku věnovaného milosrdenství. Ačkoli církev stále předkládá dokonalost a volá k plnější odpovědi Bohu, „musí pozorně a starostlivě doprovázet své nejslabší děti, které trpí zraněním a ztrátou lásky, aby jim vrátila důvěru a naději jako světlo přístavního majáku nebo jako pochodeň, která je nesena mezi lidmi, aby svítila těm, kteří si spletli cestu nebo se ocitli v bouři“.³¹³ Nezapomínejme, že činnost církve se často podobá práci v polní nemocnici.

292. Křesťanské manželství, odlesk spojení Krista a jeho církve, se plně uskutečňuje ve spojení jednoho muže a jedné ženy, kteří se sobě vzájemně darují ve výlučné lásce a ve svobodné věrnosti, patří si až do smrti a otevírají se předávání života, posvěcení svátostí, která jim uděluje milost k tomu, aby vytvářeli domácí církev a byli kvasem nového života pro společnost. Jiné formy svazků tomuto ideálu radikálně odporují, zatímco některé ho uskutečňují aspoň částečně a analogicky. Synodní otcové zdůraznili, že církev nepřehlídí konstruktivní prvky v těch situacích, které ještě nebo už neodpovídají jejímu učení o manželství.³¹⁴

POSTUPNOST V PASTORAČNÍ PÉČI

293. Synodní otcové také brali v úvahu zvláštní situaci pouze civilního manželství nebo dokonce – s patřičným rozdílem – pouhého faktického soužití: „Když spojení nabude zjevné stálosti skrze veřejný svazek, vyznačuje se hlubokou náklonností, odpovědností za potomstvo, schopností překonávat zkoušky, může být nahlíženo jako příležitost doprovázet je na cestě ke svátosti manželství.“³¹⁵ Na druhé straně je znepokojující, že mnozí mladí lidé dnes nemají důvěru v manželství a žijí spolu, přičemž uzavření manželství odkládají na neurčito, zatímco jiní opustí přijatý závazek a hned nato začnou nový. Ti, „kdo jsou součástí církve, potřebují milosrdnou a povzbudivou pastýřskou podporu“.³¹⁶ Pastýři jsou totiž povinni nejen podporovat křesťanské manželství, ale také provádět „pastorační rozlišování v situacích těch, kdo už tuto skutečnost nežijí“, aby „vstoupili do rozhovoru s těmito osobami s cílem zjistit, zda jsou v jejich životě prvky, které mohou vést k větší otevřenosti pro evangelium o manželství v jeho plnosti“.³¹⁷ V pastoračním rozlišování je třeba „zjistit prvky, které mohou podpořit evangelizaci a lidský a duchovní růst“.³¹⁸

294. „Rozhodnutí se pro civilní manželství nebo v jiných případech pro faktické soužití není velmi často motivováno předsudky nebo odporem k svátostnému svazku, ale kulturními nebo faktickými danostmi.“³¹⁹ V těchto situacích je možno vyzdvihnout ty známky lásky, které nějakým způsobem odrážejí lásku Boží.³²⁰ Jak je známo, „roste počet těch, kdo po dlouhém společném soužití žádají

³¹¹ *Relatio synodi* 2014, 24.

³¹² *Tamtéž*, 25.

³¹³ *Tamtéž*, 28.

³¹⁴ *Srov. tamtéž*, 41.43; *Relatio finalis* 2015, 70.

³¹⁵ *Relatio Synodi* 2014, 27.

³¹⁶ *Tamtéž*, 26.

³¹⁷ *Tamtéž*, 41.

³¹⁸ *Tamtéž*.

³¹⁹ *Relatio finalis* 2015, 71.

³²⁰ *Srov. tamtéž*.

o slavení církevního sňatku. Pro faktické soužití se lidé často rozhodují vlivem mentality, která je obecně proti institucím a definitivním závazkům, ale také proto, že čekají na existenciální zajištění (práci a pevný plat). Konečně v jiných zemích jsou faktická soužití velmi početná nejen z důvodu odmítání hodnot rodiny a manželství, ale především kvůli tomu, že uzavření manželství je chápáno jako luxus, tedy ze sociálních důvodů, protože hmotná bída je nutí žít ve faktickém soužití.³²¹ A tak „ke všem těmto situacím je třeba přistupovat konstruktivním způsobem a snažit se je proměnit v příležitosti, jak otevřít cestu k plnému manželství a rodině ve světle evangelia. Znamená to přijímat je a doprovázet s trpělivostí a taktem.“³²² Tak jednal Ježíš se samařskou ženou (srov. Jan 4,1-26): oslovil její touhu po opravdové lásce, aby ji osvobodil od všeho, co zatemňovalo její život, a aby ji dovedl k plné evangelní radosti.

295. V tomto smyslu svatý Jan Pavel II. předložil takzvaný „zákon postupnosti“ s vědomím, že lidská bytost „poznává, miluje a uvádí ve skutek mravní dobro podle stupně svého vlastního růstu“.³²³ To není „odstupňování zákona“, ale postupnost prozíravého provádění svobodných úkonů v subjektech, které nejsou schopny pochopit, docenit nebo plně uskutečnit objektivní požadavky zákona. Neboť také zákon je Boží dar, který ukazuje cestu, dar pro všechny bez výjimky, ze kterého je možno žít jen silou milosti, i když u každého člověka „se konkrétně uskutečňuje často po jakýchsi stupních, vedoucích stále dál. Je to dynamický proces, probíhající pozvolna postupným přijímáním Božích darů a požadavků jeho nejvyšší a absolutní lásky do celého osobního a společenského života člověka.“³²⁴

ROZLIŠOVÁNÍ TAKZVANÝCH „NEREGULÉRNÍCH“ SITUACÍ³²⁵

296. Synod poukázal na různé situace slabosti nebo nedokonalosti. Rád bych v této souvislosti připomněl to, co jsem chtěl zřetelně ujasnit celé církvi, abychom nešli špatnou cestou: „celé dějiny církve prostupují dva způsoby myšlení: vyloučit a znovu začlenit [...]. Už od jeruzalémského koncilu byla cesta církve vždycky cestou Ježíšovou: milosrdenství a začlenění [...]. Cestou církve je nikoho nezavrhnout navěky; vylévat Boží milosrdenství na všechny lidi, kteří o ně s upřímným srdcem prosí [...]. Neboť skutečná láska je vždycky nezasloužená, bezpodmínečná a nezištná!“³²⁶ Proto „je třeba se varovat soudů, které neberou v úvahu složitost různých situací, a je nezbytné být pozorní na to, jak lidé žijí a trpí kvůli své situaci“.³²⁷

297. Jde o začleňování všech, je třeba pomoci každému nalézat jeho způsob účasti na církevním společenství, aby vnímal, že se mu dostává „nezaslouženého, bezpodmínečného a zdarma prokázaného“ milosrdenství. Nikoho nelze odsoudit navždy, protože to není logika evangelia! Nemám na mysli jen rozvedené, kteří žijí v novém svazku, ale všechny, ať se nacházejí v jakékoli situaci. Je pochopitelné, že když někdo staví na odiv objektivní hřích, jako by byl součástí křesťanského ideálu, nebo chce prosazovat něco, co není v souladu s učením církve, nemůže chtít, aby mu bylo umožněno vést katecheze nebo kázat; v tomto smyslu je tu něco, co ho odděluje od společenství (srov. Mt 18,17). Takový člověk musí znovu naslouchat evangeliu a volání k obrácení. Ale i on může mít v nějaké míře účast na životě společenství: v sociální práci, při modlitebních setkáních nebo jiným způsobem, který svou iniciativou objeví za pomoci rozlišování toho, kdo je ve službě pastýře. O

³²¹ *Relatio Synodi* 2014, 42.

³²² *Tamtéž*, 43.

³²³ Apoštolská exhortace *Familiaris consortio* (22. listopadu 1981), 34: AAS 74 (1982), 123.

³²⁴ *Tamtéž*, 9: 90.

³²⁵ Srov. Katecheze (24. června 2015): *L'Osservatore Romano*, 25. června 2015, s. 8.

³²⁶ Homilie při Eucharistii slavené s novými kardinály (15. února 2015): AAS 107 (2015), 257.

³²⁷ *Relatio finalis* 2015, 51.

způsobu, jak přistupovat k různým takzvaným „neregulérním“ situacím, synodní otcové dospěli k obecnému souhlasu, který podporují: „V pastoračnímu přístupu k osobám, které uzavřely občanský sňatek, které jsou rozvedeny a znovu sezdány nebo které prostě žijí spolu, přísluší církvi osvětlovat jim Boží pedagogiku milosti v jejich životě a pomáhat jim, aby dosáhli plnosti plánu, který s nimi Bůh má,³²⁸ což je silou Ducha Svatého vždycky možné.

298. Například rozvedení, kteří žijí v novém svazku, se mohou nacházet ve velmi odlišných situacích, jež nemohou být klasifikovány nebo uzavírány příliš strnulými označeními, aniž je ponechán prostor pro patřičné osobní a pastorační rozlišování. Jedna věc je druhý svazek upevněný delším trváním, s novými dětmi, s prokazatelnou věrností, velkorysou obětavostí, úsilím o křesťanský život, s vědomím neregulérnosti své situace a velkých obtíží, které by nastaly v případě návratu zpět, včetně vnímání nového provinění ve svědomí. Církev si je vědoma situací, v nichž „se muž a žena nemohou z vážných důvodů – například kvůli výchově dětí – rozejít, jak by byli povinni“.³²⁹ Existují také případy těch, kdo vyvinuli veliké úsilí, aby zachránili první manželství, ale byli nespravedlivě opuštěni, nebo „těch, kdo uzavřeli nový sňatek s ohledem na výchovu dětí, a mnohdy jsou ve svědomí subjektivně přesvědčeni, že dřívější, nenapravitelně rozbité manželství nebylo nikdy platné“.³³⁰ Jinou věcí je pak nový svazek, uzavřený nedávno po rozvodu, se vším utrpením a zmatkem, který měl dopad na děti a celé rodiny, nebo situace někoho, kdo opakovaně neplnil své povinnosti vůči rodině. Musí být jasné, že toto není ideál manželství a rodiny, jaký předkládá evangelium. Synodní otcové stanovili, že pastýři při svém hledání úsudku mají vždycky „patřičně rozlišovat“,³³¹ s „diferencovaným pohledem“ na „rozličné situace“.³³² Víme, že neexistují „jednoduché recepty“.³³³

299. Přijímám úvahy mnohých synodních otců, kteří chtěli upozornit na to, že „pokřtěné, kteří se rozvedli a znovu uzavřeli občanský sňatek, je třeba víc začleňovat do křesťanských společenství různými možnými způsoby, přičemž je třeba vyloučit jakoukoli příležitost k pohoršení. Logika integrace je klíčem k jejich pastoračnímu doprovázení, aby nejen věděli, že patří ke Kristovu tělu, kterým je církev, ale aby to také radostně a s užitkem zakoušeli. Jsou pokřtěni, jsou to bratři a sestry, Duch Svatý do nich vlévá dary a charismata pro dobro všech. Jejich účast se může projevat různými církevními službami: je ale třeba rozlišit, které z různých forem vyloučení v současnosti praktikovaných v oblasti liturgie, pastorace, výchovy a institucí je možno překonat. Oni se nejen nesmí cítit exkomunikováni, ale mají mít možnost žít a růst ke zralosti jako živé údy církve, vnímat ji jako matku, která je stále přijímá, stará se o ně s láskou a povzbuzuje je na cestě života a evangelia. Tato integrace je nezbytná také kvůli péči a křesťanské výchově jejich dětí, které je třeba považovat za ty nejdůležitější.“³³⁴

300. Vezmeme-li v úvahu nespočetnou různost konkrétních situací, jako jsou ty, které jsme uvedli výše, je pochopitelné, že nelze od synodu nebo od této exhortace očekávat nové obecné normy kanonické

³²⁸ *Relatio Synodi* 2014, 25.

³²⁹ JAN PAVEL II., Apoštolská exhortace *Familiaris consortio* (22. listopadu 1981), 84: AAS 74 (1982), 186. V těchto situacích mnozí, kteří znají a přijímají možnost žít spolu „jako bratr a sestra“, již jim církev nabízí, podotýkají, že chybějí-li některé projevy důvěrnosti, „tam může být nezhodnotitelná ohrožena věrnost a poškozeno dobro dětí“ (2. Vatikánský koncil, Pastorační konstituce *Gaudium et spes*, 51).

³³⁰ JAN PAVEL II., Apoštolská exhortace *Familiaris consortio* (22. listopadu 1981), 84: AAS 74 (1982), 186.

³³¹ *Relatio Synodi* 2014, 26.

³³² *Tamtéž*, 45.

³³³ BENEDIKT XVI., *Proslov na VII. světovém setkání rodin*, Milán (2. června 2012), odpověď 5: *Insegnamenti* VIII, 1 (2012), 691.

³³⁴ *Relatio finalis* 2015, 84.

povahy, aplikovatelné na všechny případy. Je pouze možné nově povzbudit k odpovědnému osobnímu a pastoračnímu rozlišování v jednotlivých případech, které by si mělo být vědomo toho, že – jelikož „stupeň odpovědnosti není ve všech případech stejný“³³⁵ – důsledky nebo účinky jedné normy nemusejí být nutně vždycky stejné.³³⁶ Úkolem kněží je „doprovázet dotyčné osoby na cestě rozlišování podle učení církve a směrnic biskupa. V tomto procesu bude prospěšné s pomocí rozjímání a pokání konat zpytování svědomí. Rozvedení a znovu sezdání by si měli klást otázky: jak se chovali ke svým dětem, když se manželství dostávalo do krize; v jaké situaci se nachází opuštěný partner; jaké důsledky má nový vztah pro zbytek rodiny a společenství věřících; jaký příklad dává nový vztah mladým lidem, kteří se mají připravovat na manželství. Upřímná reflexe může posílit důvěru v Boží milosrdenství, které není nikomu upíráno.“³³⁷ Je to cesta doprovázení a rozlišování, které „zaměřuje tyto věřící k uvědomění si toho, jaká je jejich situace před Bohem. Rozhovor s knězem v podmínkách *forum internum* přispívá k vytvoření správného úsudku o tom, co brání možnosti plnější účasti na životě církve, a o krocích, které mohou přispět k podpoře jejího růstu. Protože v samotném zákoně není odstupňování (srov. *Familiaris consortio*, 34), nemůže toto rozlišování nikdy odhlížet od evangelních požadavků pravdy a lásky, jak je předkládá církev. Aby tomu tak bylo, musejí být při upřímném hledání Boží vůle a v touze dojít k dokonalejší odpovědi na ni zaručeny nezbytné podmínky, jako je pokora, diskrétnost a láska k církvi a k jejímu učení.“³³⁸ Tyto postoje jsou podstatné k tomu, aby se předešlo nebezpečí mylných informací, jako je představa, že každý kněz může hned udělit „výjimku“ nebo že existují osoby, které mohou obdržet výsady výměnou za protislužbu. V případě, že člověk je odpovědný a diskrétní a nečiní si nárok stavět své touhy nad obecné dobro církve a najde pastýře, který dokáže rozpoznat závažnost jemu předložené záležitosti, zamezuje se tím nebezpečí, že rozlišení pro ten případ vyvolá v lidech názor, že církev zastává dvojí morálku.

POLEHČUJÍCÍ OKOLNOSTI V PASTORAČNÍM ROZLIŠOVÁNÍ

301. K odpovídajícímu pochopení možnosti a nezbytnosti zvláštního rozlišování v některých situacích zvaných „neregulérní“ je třeba mít neustále na zřeteli, že nikdy nejde o snahu snižovat nároky evangelia. Církev má spolehlivou reflexi o zmírňujících podmínkách a okolnostech. Proto už není možno říkat, že všichni, kdo se nacházejí v nějaké situaci zvané „neregulérní“, žijí ve stavu smrtelného hříchu a ztratili milost posvěcující. Polehčující okolnosti nesouvisejí jen s případnou neznalostí normy. Subjekt, třebaže zná dobře normu, může mít velké obtíže s pochopením „hodnot, o které jde u této mravní normy“,³³⁹ nebo se může nacházet v konkrétních podmínkách, které mu nedovolí jednat odlišně a učinit jiná rozhodnutí, aniž by se obtížil novou vinou. Jak to dobře vyjádřili synodní otcové, „mohou existovat faktory, které omezují schopnost rozhodování“.³⁴⁰ Už svatý Tomáš Akvinský připouštěl, že někdo může mít milost a lásku, ale přitom nemůže některou ze ctností dobře uskutečňovat,³⁴¹ takže i když má všechny vlité mravní ctnosti, neprojevuje jasně existenci žádně

³³⁵ *Tamtéž*, 51.

³³⁶ Ani co se týká svátostné kázně, protože rozlišováním se může dojít k poznání, že v jednotlivé situaci se nejedná o těžkou vinu. Zde se aplikuje to, co jsem uvedl v jiném dokumentu: srov. Apoštolská exhortace *Evangelii gaudium* (24. listopadu 2013), 44.47: AAS 105 (2013), 1038–1040.

³³⁷ *Relatio finalis* 2015, 85.

³³⁸ *Tamtéž*, 86.

³³⁹ JAN PAVEL II., Apoštolská exhortace *Familiaris consortio* (22. listopadu 1981), 33: AAS 74 (1982), 121.

³⁴⁰ *Relatio finalis* 2015, 51.

³⁴¹ Srov. *Summa Theologiae* I-II, q. 65, a. 3 ad 2; *De Malo*, q. 2; a. 2.

z nich, protože vnější uskutečňování té ctnosti je obtížné: „Říká se, že někteří svatí nemají určité ctnosti kvůli potížím, které zakoušejí při jejich konání, [...] i když mají habitus všech ctností.“³⁴²

302. Vzhledem k těmto podmíněnostem *Katechismus katolické církve* jasně říká: „Přičitatelnost a odpovědnost za nějaké jednání může být snížena a dokonce potlačena neznalostí, roztržitostí, násilím, strachem, návyky, bezuzdnými vášněmi a jinými psychickými nebo sociálními činiteli.“³⁴³ V jiném odstavci znovu odkazuje na okolnosti, které umenšují mravní odpovědnost, a obšírně uvádí „citovou nezralost, sílu získaných návyků, stavů úzkosti nebo jiných psychických či sociálních činitelů“.³⁴⁴ Z tohoto důvodu negativní soud o nějaké objektivní situaci nezahrnuje soud o přičitatelnosti nebo vině dotyčné osoby.³⁴⁵ Na základě těchto přesvědčení považuji za velmi vhodné to, co chtěli podpořit mnozí synodní otcové: „V určitých okolnostech může být pro lidi těžké jednat odlišným způsobem. [...] S přihlédnutím ke správně utvářenému svědomí člověka musí pastorační rozlišování přijmout odpovědnost za tyto situace. Také důsledky již vykonaných činů nejsou ve všech případech vždy stejné.“³⁴⁶

303. Na základě poznání závažnosti konkrétních podmínek můžeme dodat, že svědomí jednotlivců musí být lépe začleněno do praxe církve v některých situacích, které objektivně neuskutečňují naše pojetí manželství. Přirozeně je třeba vybízet ke zrání osvětleného svědomí, utvářeného a vedeného odpovědným a poctivým rozlišováním pastýře, a povzbuzovat ke stále větší důvěře v milost. Ale toto svědomí může poznat nejen to, že nějaká situace objektivně neodpovídá obecnému požadavku evangelia. Může také upřímně a poctivě poznat to, co je v dané chvíli tou velkodušnou odpovědí, kterou může člověk Bohu dát, a s určitou morální jistotou objevit, že to je ten dar, který Bůh v konkrétních složitých omezených podmínkách žádá, i když to ještě není plně objektivní ideál. V každém případě pamatujeme, že toto rozlišování je dynamické a že musí být vždycky otevřené novým fázím růstu a novým rozhodnutím, která umožní uskutečnit ideál plnějším způsobem.

NORMY A ROZLIŠOVÁNÍ

304. Bylo by zjednodušující uvažovat jen o tom, zda jednání osoby odpovídá nebo neodpovídá nějakému zákonu nebo obecné normě, protože to nestačí k rozlišení a zajištění plné věrnosti Bohu v konkrétním životě nějakého člověka. Důrazně prosím, abychom měli stále na paměti to, co učí svatý Tomáš Akvinský, a abychom se to učili začlenit do našeho pastoračního rozlišování: „Je-li v obecných skutečnostech nějaká nutnost, pak čím víc se sestupuje k jednotlivostem, tím víc se nalézá nedostatků. [...] V oblasti jednání [...] není tatáž praktická pravda nebo správnost u všech věcí co do jednotlivostí, ale jenom co do obecnin. A u skutečností, pro které existuje v jednotlivostech tatáž správnost, není všem známa stejným způsobem [...]. Tím víc dochází k chybám, čím víc se sestupuje k jednotlivostem.“³⁴⁷ Je pravda, že obecné normy představují dobro, které nelze nikdy pustit ze zřetele nebo zanedbávat, ale v jejich formulaci nemohou být zahrnuty

³⁴² *Tamtéž*, ad 3.

³⁴³ Čís. 1735.

³⁴⁴ *Tamtéž*, 2352; KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY, Prohlášení *Iura et bona* o eutanázii (5. května 1980), II: AAS 72 (1980), 546. Jan Pavel II. při kritice kategorie *optio fundamentalis* („čin základní volby“) připouští, že „bezpochyby může jít z psychologického hlediska o velice spletité a temné situace, které mohou mít závažný vliv na subjektivní vinu hříšníka“ (Apoštolská exhortace *Reconciliatio et paenitentia* [2. prosince 1984], 17: AAS 77 [1985], 223).

³⁴⁵ Srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO VÝKLAD LEGISLATIVNÍCH TEXTŮ, *Prohlášení o otázce přístupu ke svatému přijímání rozvedených, kteří uzavřeli nový svazek* (24. června 2000), 2.

³⁴⁶ *Relatio finalis* 2015, 85.

³⁴⁷ *Summa Theologiae* I-II, q. 94, a. 4.

všechny jednotlivé situace. Současně je třeba říct, že právě z tohoto důvodu to, co je součástí praktického rozlišování v jednotlivé situaci, nemůže být povyšováno na úroveň normy. Vedlo by to nejen k neúnosné kazuistice, ale ohrozilo by to také hodnoty, které je třeba chránit se zvláštní pozorností.³⁴⁸

305. Proto se pastýř u těch, kdo žijí v „neregulérních“ situacích, nemůže spokojit jenom s aplikováním morálních zákonů, jako by to byly kameny, které je možno házet na život lidí. To je případ zavřených srdcí lidí, kteří si navykli skrývat se dokonce za učení církve, „aby se posadili na Mojžíšův stolec a odtud někdy povýšenecky a povrchně posuzovali obtížné případy a zraněné rodiny“.³⁴⁹ V tomtéž smyslu se vyjádřila také Mezinárodní teologická komise: „Přirozený zákon tudíž nemůže být prezentován jako již předem ustavený souhrn norem, jež se mravnímu subjektu ukládají apriorně. Přirozený zákon totiž představuje pramen objektivní inspirace v procesu, v němž mravní subjekt dospívá ke svému rozhodnutí.“³⁵⁰ V důsledku podmíněností a polehčujících faktorů je možné, že v objektivní situaci hříchu – který není subjektivně přičitatelný, nebo aspoň ne plně – může člověk žít v milosti Boží, může milovat a může také růst v životě milosti a lásky a dostávat k tomu pomoc církve.³⁵¹ Rozlišování má pomáhat nacházet možné cesty odpovědi Bohu a růstu prostřednictvím omezení. Když si myslíme, že všechno je jenom bílé nebo černé, zavíráme někdy cestu milosti a růstu a odrazujeme od cest posvěcování, které vzdávají Bohu slávu. Připomeňme si, že „malý krůček uprostřed velkých lidských omezení může být Bohu milejší než zvnějšku korektní život toho, který prožívá své dny, aniž by čelil vážným těžkostem“.³⁵² Konkrétní pastorační služebníků a společenství si musí osvojit tuto skutečnost.

306. Za všech okolností musí těm, kteří mají těžkosti s plným žitím podle Božího zákona, zaznívat pozvání, aby kráčeli po *via caritatis*, cestě lásky. Láska k bližnímu je prvním zákonem křesťanů (srov. Jan 15,12; Gal 5,14). Nezapomínejme na příslib Písma: „Především se mějte navzájem vroucně rádi, protože láska přikrývá všechny hříchy“ (1 Petr 4,8); „překonej své hříchy spravedlností a svá provinění milostí k strádajícím“ (Dn 4,24); „voda hasí planoucí oheň a soucit usmíruje hříchy“ (Sir 3,30). Tak to učí také svatý Augustin: „A stejně jako kdyby nás ohrožoval oheň, běželi bychom pro vodu, aby se uhasil, [...] tak jestli se z našeho sena vzňaly nějaké plameny hříchu, a jsme proto poplašení, radujme se z nabídnuté příležitosti k vykonání skutku milosrdenství jako z poskytnutého pramene, kterým uhasíme, co vzplanulo.“³⁵³

LOGIKA PASTORAČNÍHO MILOSRDENSTVÍ

³⁴⁸ Když svatý Tomáš odkazuje na obecnou znalost normy a na zvláštní znalost praktického rozlišování, dochází k tomu, že „kdyby tu bylo jen jedno [z obou poznání], pak by měl mít člověk spíš toto, tj. poznání zvláštních jednotlivostí, které jsou nejbližší jednání“ (*Sententia libri Ethicorum*, VI, 6 [ed. Leonina, t. XLVII, 354]).

³⁴⁹ Proslov na závěr XIV. řádného generálního shromáždění biskupského synodu (24. října 2015): *L'Osservatore Romano*, 26.–27. října 2015, s. 13.

³⁵⁰ Hledání univerzální etiky: nový pohled na přirozený zákon (2009), 59 (český překlad: *Dokumenty Mezinárodní teologické komise věnované morální teologii a etice*, přel. C. V. Pospíšil, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2010, s. 122).

³⁵¹ V určitých případech by to mohla být také svátostná pomoc. Proto „kněžím připomínám, že zpovědnice nemá být mučirnou, nýbrž místem Pánova milosrdenství“ (Apoštolská exhortace *Evangelii gaudium* [24. listopadu 2013], 44: AAS 105 [2013], 1038). Rovněž zdůrazňuji, že Eucharistie „není odměnou pro dokonalé, nýbrž velkorysým lékem a pokrmem slabých“ (*tamtéž*, 47: 1039).

³⁵² Apoštolská exhortace *Evangelii gaudium* (24. listopadu 2013), 44: AAS 105 (2013), 1038–1039.

³⁵³ *De catechizandis rudibus*, I, 14, 22: PL 40, 327; srov. Apoštolská exhortace *Evangelii gaudium* (24. listopadu 2013), 193: AAS 105 (2013), 1101 (český překlad: *O náboženském vyučování katechumenů*, přel. Marie Kyrálová, in: *Katechetické spisy*, Praha: Krystal OP, 2005, s. 35).

307. Abych předešel jakémukoli scestnému výkladu, připomínám, že církev nesmí v žádném případě přestat hlásat plný ideál manželství, Boží plán v celého jeho velikosti: „Mladí lidé, kteří byli pokřtěni, jsou povzbuzováni k tomu, aby nebyli váhaví vůči bohatství, které jejich plánům lásky poskytuje svátost manželství, z níž přijímají podporu Kristovy milosti a možnost plné účasti na životě církve.“³⁵⁴ Vlažnost, jakákoli forma relativismu nebo přehnaná rezervovanost vůči předkládání tohoto ideálu by znamenala, že církvi chybí věrnost evangeliu a také láska k mladým lidem. Pochopení pro výjimečné situace nikdy neznamena, že bude zakrývat plné světlo ideálu, ani že bude nabízet něco menšího než to, co nabízí lidem Ježíš. Důležitější než pastorační snaha je dnes pastorační snaha upevňovat manželství, a tak předcházet jejich rozpadu.

308. Současně ale z toho, co víme o závažnosti polehčujících okolností – psychologických, dějinných a také biologických –, vyplývá: „Aniž by se snižovala hodnota evangelního ideálu, je zapotřebí doprovázet milosrdenstvím a trpělivostí možné etapy růstu jednotlivých lidí, jež se utvářejí den po dni.“ Přitom je třeba ponechat prostor „Pánovu milosrdenství, které nás podněcuje ke konání možného dobra.“³⁵⁵ Chápu ty, kdo dávají přednost přísnější pastorační, která nevede k žádnému zmatku. Upřímně však věřím, že Ježíš chce církev pozornou vůči dobru, které Duch Svatý rozsévá uprostřed slabostí: a Matka, která jasně vykládá své objektivní učení, se současně „nezříká možného dobra, třebaže se vystavuje riziku, že se zašpiní blátem z cest“.³⁵⁶ Pastýři, kteří předkládají věřícím plný ideál evangelia a nauku církve, jim také musejí pomáhat osvojovat si logiku soucítění vůči těm, kdo jsou slabí, a vyhýbat se jejich stíhání nebo příliš tvrdým a unáhleným soudům. Samo evangelium od nás žádá, abychom nesoudili a neodsuzovali (srov. Mt 7,1; Lk 6,37). Ježíš „očekává, že přestaneme hledat osobní či společné úkryty, které nám umožní zachovávat si odstup od lidského dramatu, a odhodláme se opravdu vstoupit do kontaktu s konkrétní existencí druhých a zakusíme moc něhy. Když tak učiníme, život se nám vždy úžasně zkomplikuje.“³⁵⁷

309. Je dílem Boží prozřetelnosti, že se tyto úvahy odehrávají v rámci jubilejního roku věnovaného milosrdenství, protože i v těch nejrozmanitějších situacích týkajících se rodiny „je posláním církve zvěstovat Boží milosrdenství, které je tepajícím srdcem evangelia a skrze něž se má dostat k srdci a mysli každého člověka. Kristova nevěsta si osvojuje jednání Božího Syna, který vychází vstříc všem a nevylučuje nikoho.“³⁵⁸ Dobře ví, že sám Ježíš se představuje jako Pastýř, který má sto ovcí, a ne jenom devětadevadesát. Chce je všechny. Z tohoto vědomí plyne možnost, že se „všem, věřícím i vzdáleným, dostane balzámu milosrdenství jako znamení Božího království, které je již mezi námi.“³⁵⁹

310. Nemůžeme zapomínat, že „milosrdenství není pouze Otcovo jednání, ale stává se kritériem k pochopení, kdo jsou jeho pravé děti. Jsme zkrátka povoláni žít z milosrdenství, protože nejprve bylo prokázáno nám.“³⁶⁰ To není nějaká romantická nabídka nebo vlažná odpověď na Boží lásku, která vždycky hledá, co je pro nás nejlepší, protože „klenbou, která nese život církve, je milosrdenství. Veškerá její pastorační činnost by měla být proniknuta něhou, jež je určena věřícím; žádné její zvěstování a svědectví vůči světu nemůže postrádat milosrdenství.“³⁶¹ Je pravda, že někdy „se

³⁵⁴ *Relatio Synodi* 2014, 26.

³⁵⁵ Apoštolská exhortace *Evangelii gaudium* (24. listopadu 2013), 44: AAS 105 (2013), 1038.

³⁵⁶ *Tamtéž*, 45: AAS 105 (2013), 1039.

³⁵⁷ *Tamtéž*, 270: AAS 105 (2013), 1128.

³⁵⁸ Bula *Misericordiae Vultus* (11. dubna 2015), 12: AAS 107 (2015), 407.

³⁵⁹ *Tamtéž*, 5: 402.

³⁶⁰ *Tamtéž*, 9: 405.

³⁶¹ *Tamtéž* 10: 406.

chováme jako kontroloři milosti a nikoli jako její nástroje. Církev ale není celnice, je otcovským domem, kde je místo pro každého i s jeho úmorným životem.³⁶²

311. Učení morální teologie by nemělo opomíjet zabývat se těmito otázkami, neboť i když je pravda, že je třeba dbát na celistvost morální nauky církve, je třeba stále věnovat zvláštní pozornost vyzvedávání nejvyšších a hlavních hodnot evangelia a vybízet k nim,³⁶³ zvláště prvenství lásky jako odpovědi na štědrú iniciativu lásky Boží. Někdy je nám zatěžko dávat v pastoraci prostor bezpodmínečné Boží lásce.³⁶⁴ Klademe milosrdenství tolik podmínek, že ho zbavujeme konkrétního významu a reálného smyslu, a to je ten nejhorší způsob ředění evangelia. Například je pravda, že milosrdenství nevyklučuje spravedlnost a pravdu, ale my musíme především říkat, že milosrdenství je plností spravedlnosti a nejjasnějším projevem Boží pravdy. Proto by měla být vždycky považována za „neadekvátní jakákoli teologická koncepce, která v posledním důsledku zpochybňuje samotnou Boží všemohoucnost a zejména Boží milosrdenství“.³⁶⁵

312. To nám poskytuje rámec a klima, které nám brání při pojednání o velmi citlivých tématech rozvíjet chladnou byrokratickou morálku, ale spíš nás uvádí do kontextu pastoračního rozlišování naplněného milosrdnou láskou, které se vždycky snaží o pochopení, odpuštění, doprovázení, naději a především o integrování. To je logika, která musí v církvi převládat, abychom získali „zkušenost otevřenosti srdce vůči těm, kdo žijí na nejbezpečnějších existenciálních periferiích“.³⁶⁶ Povzbuzují věřící, kteří žijí ve složitých situacích, aby s důvěrou vešli do rozhovoru se svými pastýři nebo s laiky, kteří dali svůj život Pánu. Nenajdou u nich vždycky potvrzení svých idejí a tužeb, ale určitě se jim dostane světla, které jim pomůže lépe pochopit to, co se jim děje, a tak budou moci objevit cestu osobního zrání. A povzbuzují pastýře, aby s citlivostí a klidem naslouchali s upřímnou touhou vstoupit do dramatu lidí a pochopit jejich pohled na věc, a tak jim mohli pomoci lépe žít a poznávat jejich místo v církvi.

DEVÁTÁ KAPITOLA

MANŽELSKÁ A RODINNÁ SPIRITUALITA

313. Láska nabývá různých odstínů podle životního stavu, ke kterému je každý povolán. Už před několika desetiletími 2. vatikánský koncil v souvislosti s apoštolátem laiků vyzdvihl spiritualitu, která pramení z rodinného života. Prohlásil, že spiritualita laiků „má být poznamenána zvláštním rázem“, také „v souvislosti se stavem manželským a rodinným“,³⁶⁷ a že rodinné starosti nemají „zůstávat vně

³⁶² Apoštolská exhortace *Evangelii gaudium* (24. listopadu 2013), 47: AAS 105 (2013), 1040.

³⁶³ Srov. *tamtéž*, 36–37: AAS 105 (2013), 1035.

³⁶⁴ Možná z důvodu skrupulóznosti, ukryté za velkou touhou po věrnosti k pravdě, vyžadují někteří kněží od kajících předsevzetí se polepšit bez sebemenšího stínu, takže milosrdenství úplně zmizí kvůli snaze o hypoteticky čistou spravedlnost. Proto je vhodné připomenout učení svatého Jana Pavla II., podle kterého předvídatelnost nového pádu „není na újmu pravosti předsevzetí“ (Dopis kardinálu Williamu W. Baumovi při příležitosti kurzu o forum internum pořádaného Apoštolskou penitenciárií [22. března 1996], 5: *Insegnamenti* XIX, 1 [1996], 589).

³⁶⁵ MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE, *Naděje na spásu pro děti, které umírají nepokřtěné* (19. dubna 2007), 2 (český překlad Ctírad Václav Pospíšil, Praha: Krystal OP, 2008).

³⁶⁶ Bula *Misericordiae Vultus* (11. dubna 2015), 15: AAS 107 (2015), 409.

³⁶⁷ Dekret *Apostolicam actuositatem*, 4.

duchovního života“.³⁶⁸ Proto bude užitečné krátce se zastavit u popisu některých základních charakteristik této zvláštní spirituality, která se rozvíjí v dynamismu vztahů rodinného života.

SPIRITUALITA NADPŘIROZENÉHO SPOLEČENSTVÍ

314. Vždycky jsme mluvili o přebývání Boha v srdci člověka, který žije v jeho milosti. Dnes můžeme také říct, že Trojice je přítomná v chrámu manželského společenství. Jako Bůh přebývá v chválách svého lidu (srov. Žl 22,4), tak žije hluboko v manželské lásce, která mu vzdává slávu.

315. Pánova přítomnost přebývá v reálné a konkrétní rodině, se všemi jejími utrpeními, boji, radostmi a každodenním úsilím. Když se žije v rodině, je těžké něco předstírat a nalhávat, nemůžeme se skrývat za nějakou masku. Jestliže tuto autentičnost oživuje láska, pak tam vládne Pán se svou radostí a pokojem. Spiritualita rodinné lásky sestává z tisíců reálných a konkrétních úkonů. V této různosti darů a setkání, které přispívají ke zrání společenství, má svůj příbytek Bůh. Tato vzájemná služba spojuje „lidské s božským“,³⁶⁹ protože je plná Boží lásky. Manželská spiritualita je konečně spiritualitou svazku, v němž přebývá božská láska.

316. Dobře prožívané rodinné společenství je opravdovou cestou posvěcování a mystického růstu v běžném životě, prostředkem hlubokého spojení s Bohem. Bratrské a společné potřeby rodinného života jsou totiž příležitostí ke stále většímu otevírání srdce a to vede ke stále plnějšímu setkání s Pánem. Boží slovo říká: „Kdo svého bratra nenávidí, je ve tmě“ (1 Jan 2,11), „zůstává ve smrti“ (1 Jan 3,14) a „nepoznal Boha“ (1 Jan 4,8). Můj předchůdce Benedikt XVI. řekl, že „uzavření očí před bližním činí člověka slepým i vůči Bohu“³⁷⁰ a že láska je v podstatě jediné světlo, které „stále znovu prozařuje temný svět“.³⁷¹ Jenom „když se milujeme navzájem, Bůh zůstává v nás a jeho láska je v nás přivedena k dokonalosti“ (1 Jan 4,12). Protože „lidské osobnosti je vlastní a vrozená sociální dimenze“³⁷² a „sociální dimenze člověka se projevuje především a od počátku v manželství a rodině“,³⁷³ vtěluje se spiritualita do rodinného společenství. Proto ti, kdo mají hluboké touhy po duchovním životě, si nesmějí myslet, že je rodina od růstu v životě Ducha zdržuje; ona je spíš cesta, kterou Pán používá k tomu, aby je vedl k vrcholům mystického spojení.

SPOJENÍ V MODLITBĚ

VE SVĚTLE VELIKONOČNÍHO TAJEMSTVÍ

317. Pokud se rodina dokáže soustředit na Krista, pak on spojuje a osvěcuje celý rodinný život. Bolesti a úzkosti jsou prožívány ve spojení s Pánovým křížem a jeho objetí umožňuje unést i ty nejhroší chvíle. V trpkých dnech rodinného života je tu spojení s opuštěným Ježíšem, které může zabránit rozkolu. Rodiny krok za krokem dospívají „milostí Ducha Svatého ke svatosti skrze manželský život, a to i účastí na tajemství Kristova kříže, který proměňuje těžkosti a utrpení v oběť lásky“.³⁷⁴ Na druhé straně okamžiky radosti, odpočinku nebo svátečního slavení, a také sexualita, jsou zakoušeny jako účast na plném životě vzkříšení. Manželé různými každodenními gesty dávají formu tomuto

³⁶⁸ *Tamtéž.*

³⁶⁹ 2. Vatikánský koncil, Pastorální konstituce *Gaudium et spes*, 49.

³⁷⁰ Encyklika *Deus caritas est* (25. prosince 2005), 16: AAS 98 (2006), 230.

³⁷¹ *Tamtéž*, 39: AAS 98 (2006), 250.

³⁷² JAN PAVEL II., Posynodní apoštolská exhortace *Christifideles laici* (30. prosince 1988), 40: AAS 81 (1989), 468.

³⁷³ *Tamtéž.*

³⁷⁴ *Relatio finalis* 2015, 87.

„teologickému prostoru, v němž každý může zakoušet mystickou přítomnost zmrtvýchvstalého Pána“.³⁷⁵

318. Modlitba v rodině je přednostní prostředek vyjádření a posílení této velikonoční víry.³⁷⁶ Je možné nalézt každý den několik minut, abychom se spojili před živým Pánem, řekli mu věci, které nám dělají starosti, modlili se za potřeby rodiny, za někoho, kdo prochází těžkým obdobím, prosili ho o pomoc v lásce, děkovali mu za život a dobré věci, poprosili Pannu Marii, aby nás chránila svým mateřským pláštěm. Jednoduše řečeno: tato chvíle modlitby může přinést rodině velmi mnoho dobra. Různé projevy lidové zbožnosti jsou pro mnohé rodiny duchovním pokladem. Společná cesta modlitby dosahuje vrcholu ve společné účasti na Eucharistii, zejména v rámci nedělního odpočinku. Ježíš klepe na dveře rodiny, aby s ní sdílel eucharistickou hostinu (srov. Zj 3,20). Tam mohou manželé vždycky zpečetit velikonoční smlouvu, která je spojila a která odráží smlouvu, již Bůh uzavřel s lidstvem na kříži.³⁷⁷ Eucharistie je svátost Nové smlouvy, v níž se aktualizuje Kristova vykupitelská činnost (srov. Lk 22,20). Tak si uvědomujeme hluboké vazby mezi manželským životem a Eucharistií.³⁷⁸ Pokrm Eucharistie dává manželům sílu a podnět k tomu, aby žili v manželské smlouvě každý den jako „domácí církev“.³⁷⁹

SPIRITUALITA VÝLUČNÉ, ALE NE MAJETNICKÉ LÁSKY

319. V manželství se také životem naplňuje smysl toho, že jeden patří úplně druhému. Manželé přijímají výzvu a nosí v sobě touhu společně stárnout a vydávat své síly, a tak být odleskem Boží věrnosti. Toto pevné rozhodnutí, které poznamenává životní styl, je „vnitřní nezbytnost samotné manželské smlouvy lásky“,³⁸⁰ protože „pro toho, kdo se nerozhodne milovat navždy, je nesnadné, aby uměl upřímně milovat i jeden den“.³⁸¹ Současně by tato věrnost postrádala duchovní význam, kdyby byla jen dodržováním zákona s poslušnou odevzdaností. Ale ona se týká srdce, do kterého vidí jen Bůh (srov. Mt 5,28). Každé ráno při vstávání obnovujeme před Bohem toto rozhodnutí se pro věrnost, ať se během dne stane cokoli. A každý, kdo se ukládá k spánku, očekává, že ráno vstane a bude v tomto dobrodružství s důvěrou v Pánovu pomoc pokračovat. Tak je každý manželský partner pro druhého znamením a nástrojem blízkosti Pána, který je nenechá samotné: „Já jsem s vámi po všechny dny až do konce světa“ (Mt 28,20).

320. Existuje bod, v němž láska manželů dosahuje svrchovaného osvobození a stává se prostorem naprosté autonomie: když každý z nich objeví, že ten druhý mu nepatří, ale že má mnohem významnějšího majitele, svého jediného Pána. Nikdo si nemůže činit nárok na to, že bude vlastnit tu nejosobnější a nejtajnější niternost milované osoby; jedině On může být vlastním středem jejich života. Tento princip duchovního realismu současně vyžaduje, že manželský partner nemůže očekávat, že ten druhý úplně uspokojí jeho potřeby. Je třeba, aby duchovní cesta každého z nich – jak to dobře vyjádřil Dietrich Bonhoeffer – pomáhala zakoušet jisté „zklamání“ z druhého,³⁸² přestat

³⁷⁵ JAN PAVEL II., Posynodní apoštolská exhortace *Vita consecrata* (25. března 1996), 42: AAS 88 (1996), 416.

³⁷⁶ Srov. *Relatio finalis* 2015, 87.

³⁷⁷ Srov. JAN PAVEL II., Apoštolská exhortace *Familiaris consortio* (22. listopadu 1981), 57: AAS 74 (1982), 150.

³⁷⁸ Nezapomeňme, že smlouva Boha s jeho lidem je vyjádřena jako zasnoubení (srov. Ez 16,8.60; Iz 62,5; Oz 2,21-22) a že Nová smlouva je představena také jako manželství (srov. Zj 19,7; 21,2; Ef 5,25).

³⁷⁹ 2. Vatikánský koncil, Dogmatická konstituce *Lumen gentium*, 11.

³⁸⁰ JAN PAVEL II., Apoštolská exhortace *Familiaris consortio* (22. listopadu 1981), 11: AAS 74 (1982), 93.

³⁸¹ TENTÝŽ, Homilie při mši svaté pro rodiny v Cordobě – Argentina (8. dubna 1987), 4: *Insegnamenti* X, 1 (1987), 1161–1162.

³⁸² Srov. *Gemeinsames Leben*, München 1973, 18 (český překlad: *Život v obecnství*, Praha: Návrat domů, 2006, 12).

od něj očekávat to, co je vlastní jen lásce Boží. To vyžaduje vnitřní vysvětlení se. Výlučný prostor, který každý z manželů vyhrazuje svému osobnímu vztahu s Bohem, nejen umožňuje hojit zranění ze společného života, ale také nacházet smysl své existence v Boží lásce. Každý den si musíme vyprošovat působení Ducha Svatého, aby tato vnitřní svoboda byla možná.

SPIRITUALITA PÉČE, ÚTĚCHY A POVZBUZOVÁNÍ

321. „Křesťanští manželé jsou sobě navzájem, svým dětem a ostatním členům rodiny spolupracovníky milosti a svědky víry.“³⁸³ Bůh je volá k plození života a k péči o něj. Proto rodina „byla vždycky tou nejbližší »nemocnicí«“. ³⁸⁴ Navzájem o sebe pečujeme, podporujeme se a vzájemně se pobízejme a to vše žijme jako součást naší rodinné spirituality. Život manželského páru je účast na plodném Božím díle a každý je pro druhého trvalou výzvou od Ducha Svatého. Boží láska se vyjadřuje „v živých a konkrétních slovech, kterými si muž a žena projevují svou manželskou lásku“. ³⁸⁵ Tak jsou ti dva mezi sebou odrazem božské lásky, která povzbuzuje slovem, pohledem, pomocí, něhou, objetím. Proto „chtít vytvořit rodinu znamená mít odvahu být součástí Božího snu, odvahu snít s ním, odvahu budovat s ním, odvahu hrát s ním tento příběh o budování světa, ve kterém se nikdo necítí sám“. ³⁸⁶

322. Celý život rodiny je milosrdným „pasením“. Každý pečlivě kreslí a píše do života druhého: „Naším listem jste vy! Máme ho vepsaný do srdce [...], není však napsán inkoustem, ale Duchem živého Boha“ (2 Kor 3,2-3). Každý je „rybářem lidí“ (Lk 5,10), který v Ježíšově jménu vrhá síť (srov. Lk 5,5) směrem k druhým, nebo rolníkem, který pracuje v té čerstvé zemi, kterou jsou jeho drazí, a podporuje to nejlepší v nich. Manželská plodnost znamená také nabízet podporu, protože „milovat osobu znamená očekávat od ní něco nedefinovatelného, nepředvídatelného; a současně jí nabídnout jistým způsobem prostředek k odpovědi na toto očekávání“. ³⁸⁷ To je kultická služba Bohu, protože on sám zasel mnoho dobrých věcí do druhých s nadějí, že jim dáme vyrůst.

323. Je to hluboká duchovní zkušenost kontemplotovat každou drahou osobu Božíma očima a poznávat v ní Krista. Vyžaduje to od všeho oproštěnou otevřenost, která umožňuje oceňovat její důstojnost. Pro druhého můžeme být plně přítomni jen tehdy, dáme-li se mu prostě „jen tak“ a na všechno kolem zapomeneme. Milovaná osoba si zasluhuje plnou pozornost. Vzorem toho byl Ježíš, protože když k němu někdo přistoupil, aby s ním promluvil, on se na něj zahleděl, díval se s láskou (srov. Mk 10,21). V jeho přítomnosti se nikdo necítil přehlížený, protože jeho slova a jeho gesta byla výrazem této otázky: „Co chceš, abych pro tebe udělal?“ (Mk 10,51). Takto se žije v každodenním životě rodiny. V ní si připomínáme, že člověk, který s námi žije, si to všechno zaslouží, protože má nekonečnou důstojnost jako předmět nesmírné Otcovy lásky. Tak rozkvétá něha, která je schopna „podnítit v druhém radost z toho, že se cítí milován. Zvláštním způsobem se prokazuje tím, že věnuje přednostní pozornost omezením druhého, zvláště tam, kde toto omezení zjevně vyniká.“³⁸⁸

324. Rodinný kruh je z podnětu Ducha Svatého nejen otevřený životu tím, že ho plodí uvnitř, ale také tím, že se otevírá a vychází ze sebe, aby šířil své dobro mezi druhými, aby o ně pečoval a usiloval o jejich štěstí. Tato otevřenost se projevuje zvláště pohostinností,³⁸⁹ ke které vybízí působivým

³⁸³ 2. Vatikánský koncil, Dekret *Apostolicam actuositatem*, 11.

³⁸⁴ Katecheze (10. června 2015): *L'Osservatore Romano*, 11. června 2015, s. 8.

³⁸⁵ JAN PAVEL II., Apoštolská exhortace *Familiaris consortio* (22. listopadu 1981), 12: AAS 74 (1982), 93.

³⁸⁶ Promluva o Slavnosti rodin a modlitební vigílii, Filadelfie (26. září 2015): *L'Osservatore Romano*, 28.–29. září 2015, s. 6.

³⁸⁷ GABRIEL MARCEL, *Homo viator. Prolégomènes à une métaphysique de l'espérance*, Paris 1944, 63.

³⁸⁸ *Relatio finalis* 2015, 88.

³⁸⁹ Srov. JAN PAVEL II., Apoštolská exhortace *Familiaris consortio* (22. listopadu 1981), 44: AAS 74 (1982), 136.

způsobem Boží slovo: „Nezapomínejte na pohostinnost, protože tak přijali někteří ve svém domě anděly“ (Žid 13,2). Když rodina přijímá druhé a vychází jim vstříc, zejména chudým a opuštěným, je „znamením a svědkyní tohoto mateřství církve, na kterém se aktivně podílí“.³⁹⁰ Sociální láska, odlesk Trojice, je ve skutečnosti to, co spojuje duchovní smysl rodiny a její poslání navenek, protože zpřítomňuje *kérygma* se všemi jeho společenskými důsledky. Rodina žije svou zvláštní spiritualitu tím, že je domácí církví a současně živoucí buňkou k proměně světa.³⁹¹

325. Slova Mistra (srov. Mt 22,30) a svatého Pavla (srov. 1 Kor 7,29-31) o manželství jsou začleněna – nikoli náhodou – do poslední a konečné dimenze naší existence, kterou potřebujeme znovu objevit. Tak budou manželé moci poznat smysl cesty, po které krácejí. Jak jsme totiž v této exhortaci vícekrát připomněli, žádná rodina není dokonalá a hotová jednou provždy, ale vyžaduje postupný rozvoj své schopnosti milovat. Je to trvalé povolání, které vychází z plného společenství Trojice, z úžasné jednoty mezi Kristem a jeho Církví, z toho krásného společenství Nazaretské rodiny a z neporušeného bratrství, které existuje mezi svatými v nebi. Přesto nám nazírání ještě nedosažené plnosti dovoluje také relativizovat dějinnou cestu, kterou my jako rodina konáme, abychom přestali předstírat v meziosobních vztazích dokonalost, čistotu úmyslů a soudržnost, kterou budeme moci nalézt jenom v definitivním Království. Kromě toho nám brání v tvrdém souzení těch, jejichž život podléhá velké slabosti. Všichni jsme povoláni uchovávat živé tíhnutí k něčemu, co přesahuje nás a naše meze, a každá rodina má žít v této ustavičné pobídce. Jděme v našich rodinách touto cestou, jděme stále dál! To, co nám bylo slíbeno, je stále ještě něco víc. Neztrácejme naději kvůli svým omezením, ale také nepřestávejme usilovat o plnost lásky a společenství, které nám bylo slíbeno.

Modlitba k svaté Rodině

Ježíši, Maria, Josefe,
ve vás nazíráme krásu opravdové lásky;
obracíme se k vám s důvěrou.

Svatá Rodino z Nazareta,
učíš také naše rodiny
místem srdečného sdílení
a společenstvím modlitby,
skutečnou školou evangelia
a malou domácí církví.

Svatá Rodino z Nazareta,
ať v našich rodinách už nikdy nevládne
násilí, neústupnost a rozdělení;

³⁹⁰ *Tamtéž*, 49: AAS 74 (1982), 141.

³⁹¹ O sociálních aspektech rodiny, srov. PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR, *Kompendium sociální nauky církve*, 248–254.

kéž ti, kdo zakusili zranění a pohoršení,
najdou brzy útěchu a uzdravení.

Svatá Rodino z Nazareta,
ať si všichni uvědomují,
jak je rodina posvátná a nedotknutelná
a jakou krásou byla obdařena v Božím plánu.

Ježíši, Maria, Josefe,
slyšte nás a vyslyšte naši prosbu.
Amen.

Dáno v Římě u Svatého Petra v Mimořádném jubilejním roce milosrdenství, dne 19. března,
o slavnosti svatého Josefa, 2016, ve čtvrtém roce mého pontifikátu.

OBSAH

RADOST Z LÁSKY [1-7]

PRVNÍ KAPITOLA

VE SVĚTLE SLOVA [8]

TY A TVÁ MANŽELKA [9-13]

TVOJI SYNOVÉ JAKO VÝHONKY OLIV [14-18]

CESTA UTRPENÍ A KRVE [19-22]

VÝTĚŽEK TVÝCH RUKOU [23-26]

NĚHA OBJETÍ [27-30]

DRUHÁ KAPITOLA

REALITA RODIN A ŽIVOTNÍ VÝZVY [31]

SOUČASNÝ STAV RODINY [32-49]

NĚKTERÉ VÝZVY [50-57]

TŘETÍ KAPITOLA

POHLED ZAMĚŘENÝ K JEŽÍŠI:

POVOLÁNÍ RODINY [58-60]

JEŽÍŠ OBNOVUJE A NAPLŇUJE BOŽÍ PLÁN [61-66]

RODINA V CÍRKEVNÍCH DOKUMENTECH [67-70]

SVÁTOST MANŽELSTVÍ [71-75]

SEMENA SLOVA A NEDOKONALÉ SITUACE [76-79]

PŘEDÁVÁNÍ ŽIVOTA A VÝCHOVA DĚTÍ [80-85]

RODINA A CÍRKEV [86-88]

ČTVRTÁ KAPITOLA

LÁSKA V MANŽELSTVÍ [89]

NAŠE KAŽDODENNÍ LÁSKA [90]

<i>Shovívavost (trpělivost)</i> [91-92]
<i>Dobrosrdečnost</i> [93-94]
<i>Léčit závist a žárlivost</i> [95-96]
<i>Nevychloubat se a nenadýmat</i> [97-98]
<i>Vlídnost</i> [99-100]
<i>Velkorysý odstup</i> [101-102]
<i>Bez vnitřního násilí</i> [103-104]
<i>Odpuštění</i> [105-108]
<i>Radovat se s druhými</i> [109-110]
<i>Všechno snáší a odpouští</i> [111-113]
<i>Důvěřuje</i> [114-115]
<i>Doufá</i> [116-117]
<i>Všechno vydrží</i> [118-119]
RŮST V DOKONALÉ MANŽELSKÉ LÁSCĚ (CARITAS) [120-122]
<i>Celý život všechno společně</i> [123-125]
<i>Radost a krása</i> [126-130]
<i>Uzavřít sňatek z lásky</i> [131-132]
<i>Láska, která se projevuje a roste</i> [133-135]
<i>Dialog</i> [136-141]
VÁŠNIVÁ LÁSKA [142]
<i>Svět emocí</i> [143-146]
<i>Bůh miluje radost svých dětí</i> [147-149]
<i>Erotický rozměr lásky</i> [150-152]
<i>Násilí a manipulace</i> [153-157]
<i>Manželství a panenství/panictví</i> [158-162]
PROMĚNA LÁSKY [163-164]
PÁTÁ KAPITOLA	
LÁSKA, KTERÁ SE STÁVÁ PLODNOU [165]
PŘIJETÍ NOVÉHO ŽIVOTA [166-167]
<i>Láska v těhotenství: očekávání</i> [168-171]
<i>Mateřská a otcovská láska</i> [172-177]
ROZŠÍŘENÁ PLODNOST [178-184]
<i>Rozpoznávat tělo</i> [185-186]
ŽIVOT V ŠIRŠÍ RODINĚ [187]
<i>Být syny a dcerami</i> [188-190]
<i>Staří lidé</i> [191-193]
<i>Být sourozenci</i> [194-195]
<i>Široké srdce</i> [196-198]

ŠESTÁ KAPITOLA

NĚKTERÉ PASTORAČNÍ PERSPEKTIVY [199].....

ZVĚSTOVAT EVANGELIUM O RODINĚ V DNEŠNÍ DOBĚ [200-204]

VEDENÍ SNOUBENCŮ V PŘÍPRAVĚ NA MANŽELSTVÍ [205-211]

Příprava na svatební obřad [212-216]

DOPROVÁZENÍ V PRVNÍCH LETECH

MANŽELSKÉHO ŽIVOTA [217-222].....

Některé zdroje pomoci [223-230]

PŘINÁŠET SVĚTLO DO KRIZÍ, STRACHŮ A TĚŽKOSTÍ [231].....

Výzva krizí [232-238].....

Staré rány [239-240]

Doprovázení po ztroskotání a rozvodu [241-246].....

Některé složité situace [247-252]

KDYŽ SMRT ZASÁHNE SVÝM BODCEM [253-258]

SEDMÁ KAPITOLA

POSÍLIT VÝCHOVU DĚTÍ [259]

KDE JSOU DĚTI? [260-262]

ETICKÁ VÝCHOVA DĚTÍ [263-267]

HODNOTA TRESTU JAKO POBÍDKY [268-270].....

TRPĚLIVÝ REALISMUS [271-273]

RODINNÝ ŽIVOT JAKO PROSTŘEDÍ VÝCHOVY [274-279]

„ANO“ SEXUÁLNÍ VÝCHOVĚ [280-286]

PŘEDÁVAT VÍRU [287-290]

OSMÁ KAPITOLA

DOPROVÁZET, ROZLIŠOVAT

A INTEGROVAT LIDSKOU SLABOST [291-292].....

POSTUPNOST V PASTORAČNÍ PÉČI [293-295]

ROZLIŠOVÁNÍ TAKZVANÝCH

„NEREGULÉRNÍCH“ SITUACÍ [296-300].....

POLEHČUJÍCÍ OKOLNOSTI

V PASTORAČNÍM ROZLIŠOVÁNÍ [301-303].....

NORMY A ROZLIŠOVÁNÍ [304-306]

LOGIKA PASTORAČNÍHO MILOSRDENSTVÍ [307-312]

DEVÁTÁ KAPITOLA

MANŽELSKÁ A RODINNÁ SPIRITUALITA [313]

SPIRITUALITA NADPŘIROZENÉHO SPOLEČENSTVÍ [314-316]

SPOJENÍ V MODLITBĚ

VE SVĚTLE VELIKONOČNÍHO TAJEMSTVÍ [317-318]

SPIRITUALITA VÝLUČNÉ, ALE NE MAJETNICKÉ LÁSKY [319-320]

SPIRITUALITA PÉČE, ÚTĚCHY A POVZBUZOVÁNÍ [321-325]

Modlitba k svaté Rodině.....